

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI**

**KIRSAL İĞDIR'DAN KOCALARIN GÖÇÜ: GERİDE KALAN KADINLARIN
DENEYİMLEDİKLERİ ZORLUKLAR ve BAŞ ETME STRATEJİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Yurdanur DALKIRAN

Ankara - 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI**

**KIRSAL İĞDIR'DAN KOCALARIN GÖÇÜ: GERİDE KALAN KADINLARIN
DENEYİMLEDİKLERİ ZORLUKLAR ve BAŞ ETME STRATEJİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Yurdanur DALKIRAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. M. Murat YÜCEŞAHİN

Ankara - 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI**

**KIRSAL İĞDIR'DAN KOCALARIN GÖÇÜ: GERİDE KALAN KADINLARIN
DENEYİMLEDİKLERİ ZORLUKLAR ve BAŞ ETME STRATEJİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Murat YÜCEŞAHİN**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. M. Murat YÜCEŞAHİN**
- 2- Prof. Dr. Ertuğrul Murat ÖZGÜR**
- 3- Prof. Dr. Işık KUŞÇU BONNENFANT**

Tez Savunması Tarihi

07.01.2026

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Mustafa Murat YÜCEŞAHİN danışmanlığında hazırladığım “**Kırsal İğdır’dan Kocaların Göçü: Geride Kalan Kadınların Deneyimledikleri Zorluklar ve Baş Etme Stratejileri (Ankara.2026)**” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 12.01.2026
Yurdanur DALKIRAN

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının ortaya çıkış süreci, Iğdır’da bulunduğum dönemde edindiğim gözlemlerin zamanla bir araştırma fikrine dönüşmesiyle başladı. Konunun belirlenmesinden çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen süreçte yönlendirmeleri ve değerli katkılarıyla bana rehberlik eden, farklı bir coğrafya ile tanışmama imkân sunan ve özellikle “geride kalan kadınların” görünür kılınmasına katkı sağlayacak bir çalışma yürütmemi mümkün kılan kıymetli danışmanım Prof. Dr. M. Murat Yüceşahin’e içtenlikle teşekkür ederim.

Nitel araştırma yöntemleri ve göç dersleri aracılığıyla akademik bilgi ve anlayışımı geliştirmemde önemli katkılar sunan, görüş ve önerileriyle beni destekleyen Prof. Dr. E. Murat Özgür’e çok teşekkür ederim. Ayrıca saha araştırmam dolayısıyla Iğdır’da bulunduğum dönemde desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Adem Yulu’ya teşekkür ederim.

Sevgisi, desteği ve anlayışıyla beni daima güçlendiren sevgili eşime, oğluma; her daim yanımda olan anneme, babama ve kız kardeşime içtenlikle teşekkür ederim.

Yurdanur DALKIRAN

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
TABLolar LİSTESİ	V
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	5
1.2. Araştırmanın Konusu	6
1.3. Araştırma Sorunsalları ve Argümanları.....	6
1.4. Araştırmanın Önemi	8
1.5. Araştırma Sahası, Kapsamı, Sınırlılıkları ve Zorlukları.....	9
İKİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	11
2.1. İlgili Göç Teorileri	11
2.2. İlgili Göç Türleri	17
2.2.1. Gönüllü Göç ve Zorunlu Göç	18
2.2.2. Emek Göçü.....	19
2.3. Kocanın Göçü Sonrasında Ailenin Dönüşümü	21
2.3.1. Ailenin Dönüşümünün Kadın Üzerindeki Sosyoekonomik Etkileri	22
2.3.2. Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı	24

2.3.3. Tek Ebeveynli Haneye Dönüşümün Çocuklar Üzerindeki Etkileri	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN TASARIMI VE YÖNTEMİ.....	30
3.1. Araştırmanın Deseni ve Yöntemi	30
3.2. Araştırma Sahasının ve Katılımcı Grubun Seçimi.....	32
3.3. Katılımcı Grubun Özellikleri.....	32
3.4. Veri Toplama Tekniği ve Süreci.....	36
3.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	39
3.6. Araştırmacının Rolü ve Etik Konumu	40
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ANALİZ VE BULGULAR.....	43
4.1. Kadınların Profili.....	43
4.2. Kadınların Kocalarının Profili	48
4.3. Kadınların Evlenme Süreçleri	52
4.4. Evlilikle Birlikte Ortaya Çıkan Sorunlar	59
4.5. Kadınların Kocalarını Göç Etmeye Yönlendiren Sebepler	69
4.6. Kadınların Kocalarının Kesin Gidişleri.....	78
4.7. Kadınların “Kadınlık”-“Erkeklik” Algılarında ve Rollerinde Yaşanan Değişimler.....	85
4.8. Kadınların Yalnız ve/veya Çocuklarıyla Yaşam Süreci ve Beklentiler	89
4.8.1. Kadınların ve Çocuklarının Sosyo-Ekonomik Yaşamı	93

4.8.2. Kadınların ve Çocuklarının Maruz Kaldıkları Toplumsal Cinsiyet Algılarından Kaynaklanan Baskılar, Zorluklar ve Sorunlar	103
4.8.3. Geride Kalan Kadınların ve Çocukların Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Planları, Stratejileri ve Beklentileri (Umut Yitimi veya Devamı)	107
BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA VE SONUÇ	113
KAYNAKÇA.....	122
EKLER	140
EK-1: Aydınlatılmış Onam Formu.....	140
EK-2: Araştırmada Kullanılan Görüşme Formları	142
EK-3: Etik Kurul Onayı.....	148
ÖZET	150
ABSTRACT	151

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Yaş, Evlilik Yaşı, Medeni Durum, Etnik Köken, Çocuk Sayısına Göre Demografik Dağılımı	33
Tablo 2. Katılımcıların Eğitim Düzeyi, Meslek ve Okur-Yazarlık Durumlarına Göre Demografik Dağılımı	34
Tablo 3. Katılımcıların İkamet Ettikleri Konutun Mülkiyet Durumu, Birlikte Yaşadığı Bireyler ve Gelir Düzeylerine Göre Demografik Dağılımı	35

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Erkek Göçünün Nedenleri	115
Şekil 2. Geride Kalan Kadınlar İçin Evliliğin Anlamı	117

BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ

Göç, tarihsel sürekliliği olan toplumsal bir olgudur. Ancak göçün gerçekleşme biçimi, özelliği ve onu anlamlandırma süreci; göçün gerçekleştiği dönemin ve gerçekleştiği yerin özgün politik, ekonomik, demografik ve kültürel koşullarıyla şekillenmektedir. Günümüzde göç, ülkeler arası sosyo-ekonomik farklılıkların, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin etkisiyle artış eğilimindedir. Nitekim arkeoloji, antropoloji, genetik, sosyoloji, coğrafya, siyaset, hukuk, dilbilimi, paleontoloji, istatistik, ekonomi, tarih gibi birçok disiplinin ilgi odağı olan ve dinamik bir süreç olan göç, bireylerin ya da grupların geçici ya da sürekli kalmak amacıyla bir yerden başka bir yere yapmış oldukları mekânsal hareketlerdir (Berk, 2020). Bu hareketler yaş, cinsiyet, eğitim, mesleki hareketlilik ve sosyokültürel çeşitlilik gibi nüfus dinamiklerinde değişikliğe sebep olmaktadır (Demir, 2023). Diğer bir ifadeyle münferit bir olgu olmayan göç, toplumsal var oluşun tüm boyutlarını etkileyen köken ve hedef bölgelerde çeşitli özgü sonuçlar ortaya çıkaran bir süreçtir (de Haas vd., 2022). Her geçen gün daha fazla sayıda insan göç etmekte (Bilgili, 2022) ve göçü ortaya çıkaran etmenler her toplumun sosyo-ekonomik, politik ve kültürel özelliklerine dayalı çeşitlik arz etmektedir (Abadan-Unat, 2006; Ayyıldız, 2023).

Dünyada uluslararası göçmenlerin sayısı son 30-40 yılda ciddi artışlar göstermiştir (Yüceşahin, 2017). Bu durumun önemli nedenlerinden biri, özellikle Avrupa ve Orta Doğu toplumları arasında belirgin biçimde görülen beşeri sermaye farklılıklarının göç olgusunu besleyen yapısal bir unsur olarak öne çıkmasıdır (Yüceşahin ve Dalkıran, 2025). Bu yapısal farklılıklar, uluslararası göçün özellikle emek temelli biçimlerini öne çıkarmakta; böylece emek göçü, küresel ölçekte yaygınlaşarak hem göç veren hem de göç alan toplumlar açısından önemli toplumsal ve ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Emek göçünün uluslararası ölçekte yeniden dağılımı, özellikle yoksul tarımsal bölgelerden hızla büyüyen ekonomilere ve sanayileşmiş ülkelere yönelik göçleri

arttırmaktadır. Nitekim 2015 yılı itibarıyla dünya nüfusunun %3,3'üne karşılık gelen 244 milyon kişi doğduğu ülkenin dışında yaşamaktadır. Bu hareketlilik kırsal alanlarda refah ile tarımsal üretimden, kentlerde ise kentleşme ve sağlığa kadar uzanan çok sayıda toplumsal sorunu beraberinde getirmektedir (Ghimire vd., 2019). Dolayısıyla küreselleşen dünyada göç olgusunun, dünya genelinde geri kalmış bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasındaki refah düzeyi farklılıkları dengelenene kadar devam edeceği öngörülmektedir (Bauman, 2024; Yüceşahin ve Dalkıran, 2025).

Çoğu zaman ev sahibi toplumlarda belirsizlik ve tehdit algılarından kaynaklanan derin korkulara yol açan; göç eden bireyler açısından ise daha iyi bir yaşam ve yaşam alanı arayışına yönelik umutları barındıran (de Haas vd., 2022) göç olgusu, eş zamanlı olarak çeşitli toplumsal sorunların şekillenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016).

Araştırmalar genel olarak göçten en fazla etkilenenlerin kadınlar ve çocuklar olduğunu vurgulamaktadır (Lecaj, 2019). Aslında bu durum kadınların erkek egemen düzende yaşadığı tarihsel görünmezliğin bir yansıması olarak kabul edilmektedir (Buz, 2007). Cinsiyetlendirilmiş bir süreç olan göç, patriyarkal toplumun kadınlar üzerinde kurduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve politik tahakkümün yeniden üretildiği pratikleri barındırmaktadır (Arpacı, 2020). Bu bağlamda dikkati çeken ilk unsur, göçün erkeklere oranla kadınları çok daha fazla dezavantaj ve risklerle (mesleki sınırlar, izole hayat biçimi, kayıt dışı sektör, örgütlü olmama, hakların suiistimali, travmatik deneyimler, sosyal dışlanma, cinsel istismar, taciz ve sömürü) karşı karşıya bırakmasıdır (Alkan ve Yüceşahin 2023; Kavar, 2004).

Göç kararı her zaman bireysel bir tercih değildir; aile içi güç ilişkileri, toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal yapılar bu kararı doğrudan şekillendirir (Boyd ve Grieco, 2003). Kadınlar (ve çocuklar) kocalarıyla birlikte göç etseler bile çoğu kez eşlerine

bağlı ve ikincil olarak; karar süreçlerine katılmadan, pasif bir konumda yer değiştirir. Bununla birlikte bireysel düzeyde ya da hanehalkı düzeyinde gerçekleşen göç, her koşulda hanehalkı üyelerinin tamamını etkileyen çok boyutlu bir süreçtir (Lecaj, 2019). Bazı hanehalkları hep birlikte yer değiştirirken bazı hanelerden ise –çoğu kez– hanehalkı reisleri (erkekler/kocalar) göç etmekte ve geride ise çoğunlukla kadınlar ve çocuklar kalmaktadır. Göç eden kişinin gittiği yerde yeni bir yaşam stratejisi geliştirmek zorunda kalması kadar geride çocuklarıyla birlikte veya tek başına kalan kadınların karşılaştıkları zorluklar da onları, evi terk eden kişiyle benzer biçimde, yeni yaşam stratejileri geliştirmeye zorlamaktadır. Nitekim göç, sürece dâhil olan tüm paydaşları farklı düzeylerde etkileyen çok boyutlu toplumsal bir olgudur (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019).

Erkek egemen kültürlerde kadınlar hem göç öncesinde hem de göç sonrasında göçün, terk edilmenin, çocuklarla birlikte yeni bir yaşam stratejisi geliştirme zorunluluğunun ve kadın olmanın mağduriyetini yaşamakta ve çifte dezavantajlılık yüküyle yüzleşmektedir (Sam, 2006; Şeker ve Uçan, 2016). Bu nedenle özellikle kocaları tarafından terk edilen ya da göç sürecinde geride kalan kadınlar toplumun en kırılgan ve dezavantajlı grupları arasında yer alır.

Son yıllarda gerçekleştirilen yenilikçi çalışmalar özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa'ya yönelik yoğun erkek işgücü göçünün “geride kalan kadınlar”ın yaşadığı mağduriyetler bakımından göçün erilizasyonunun sonuçlarıyla mücadele edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kocalarının göç etmesiyle birlikte geride kalan kadınların yaşamlarının çoğu kez tek ebeveynli hanehalkına dönüşmesi (Alkan ve Yüceşahin, 2023) kadınların yaşamlarında birçok zorlukla tek başına mücadele etmesi gerekliliğini doğurmaktadır (Kalaycıoğlu vd., 2010). Bu durum aile ya da hanehalkı içerisindeki karar ve eylemlerin tüm üyeler için eşit ve ortak fayda sağlayan sonuçlar üretmediğini de açıkça göstermektedir (Boyd ve Grieco, 2003). “Geride bırakılmak”

geride kalanlar açısından çoğu zaman ekonomik, kültürel, psikolojik ve duygusal mücadeleleri beraberinde getirmekte; göç edenler bakımından ise “yeni ve bilinmedik bir yere gitmek” ve “orada yerleşmek” gibi köklü yeniden düzenlemeleri gerektirmektedir. Bu bağlamda bireysel bir “göç” özünde bir bütün olarak hanehalkının iç işleyişinde ve günlük yaşam pratiklerinde büyük bir değişime neden olmaktadır (Toyota vd., 2007). Bununla birlikte, az sayıdaki istisna dışında, göçün aile içindeki en merkezi aktör olan eş –özellikle de erkek göçünün baskın olduğu bağlamlarda kadın eş– üzerindeki etkilerine yeterince dikkat çekilmemiştir (Ghimire vd., 2019).

Kocaların göç etmesiyle “terk edilmiş” konumuna yerleşen kadınları esas alan bu tez çalışması bir o kadar göç eden kocaların deneyimlerine de odaklanmaktadır. Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümü (giriş) ise beş alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde araştırmanın amacı, konusu, sorunsalları ve argümanları, önemi, sahası, kapsamı, sınırlılıkları ve zorlukları ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ortaya konulmaktadır. Bu bölümde ilgili göç teorileri, ilgili göç türleri ele alınmakta ve kocanın göçü sonrasında ailenin yaşadığı dönüşüm incelenmektedir. Böylece çalışmanın temelini oluşturan kavramsal ve kuramsal yapıya genel bir bakış sunulmaktadır.

Üçüncü bölümde araştırma tasarımı ve yöntemi açıklanmaktadır. Bu kapsamda, araştırma yöntemi ve deseni, araştırma sahasının ve katılımcı grubun seçimi, katılımcı grubun özellikleri, veri toplama tekniği ve süreci, verilerin analizi ile yorumlanması ile araştırmacının rolü ve etik konumu ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır.

Dördüncü bölümde araştırmanın analiz ve bulgular bölümü ele alınmaktadır. Bu bölümde, kocaları ulusal ya da uluslararası göçe katılmış Iğdır ilinde yalnız ya da çocuklarıyla birlikte yaşamlarını sürdüren kadınların ve kocalarının profilleri, evlenme

süreçleri, evlilikle birlikte ortaya çıkan sorunlar, kocalarının göç kararı ve göç süreci, kadınların “kadınlık”-“erkeklik” algılarında ve rollerinde yaşanan değişimler ile göç sonrası kadınların yalnız ve/veya çocuklarıyla yaşam süreci ve beklentileri incelenmektedir.

Tartışma ve sonuç bölümünde ise analiz ve bulgular bölümünden elde edilen bulgular ışığında değerlendirmeler yapılmaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Türkiye’de özellikle Suriyelilerin kitlesel akınından itibaren göç, çok sayıda akademik disiplinin odağı haline gelmiştir (Altunkaynak Vodina, 2020). Göç araştırmaları uzun yıllar boyunca göç sürecine doğrudan dâhil olan bireyleri ve özellikle de erkekleri merkezine almıştır. Buna karşılık geride kalan bireyler ve göçe dâhil olsa bile kadınlar uzun yıllar boyunca araştırmalarda görmezden gelinmiştir. Bu bağlamda göç ve geride kalanları bütüncül biçimde inceleyen yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Toyota vd., 2007).

Bu çalışma, kocaları ulusal ya da uluslararası göçe katılan kadınların, eşlerinin göç etme süreçleriyle birlikte nasıl “geride kalan” bir özneye dönüştüğünü; bu süreçte karşılaştıkları toplumsal, ekonomik ve gündelik zorlukları ve bu zorluklarla yalnız ve/veya çocuklarıyla birlikte başa çıkmak üzere geliştirdikleri yaşam stratejilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma aynı zamanda feminist bir perspektif gütmekte ve göçün ortaya çıkardığı sonuçlara toplumsal cinsiyet ilişkileri penceresinden de yaklaşmaktadır.

Nihayetinde bu tez araştırması göç ile toplumsal cinsiyet ilişkileri ve eşitsizlikleri bağlamında Türkiye toplumunun önemli ve çoğu kez görünmez kalan önemli bir toplumsal-mekânsal sorunsallar yumağına odaklanmaktadır. Bu doğrultuda nitel

araştırma tasarımıyla yürütülen çalışmada Iğdır’da “terk edilmiş kadınlar”ın içine düştükleri dezavantajlı durumun çeşitli boyutları: kocanın göçü; terk edilme; yalnız yaşam; tek ebeveynli hanehalkına dönüşüm; sosyo-ekonomik-kültürel zorluklar; toplumsal çevreyle ilişkiler; mekânsal pratik ve davranışlar ele alınmakta ve tezin konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Konusu

Araştırmasının konusu, eşleri (kocaları) ulusal ya da uluslararası göçe katılmış, Iğdır’da tek başına veya çocuklarıyla birlikte yaşayan kadınların, kocalarının göçünden nasıl etkilendikleri sürecidir. Araştırma bu süreçte kadınların değişen “kadınlık” ve “erkeklik” algılarını, toplumsal cinsiyet rollerini, karşılaştıkları zorlukları, toplumsal cinsiyet algılarının aile içi iş bölümüne ve yalnızlığa bakış açılarına etkilerini, deneyimlerini, yaşam stratejilerini, beklentilerini ve sürecin çocuklar üzerindeki yansımalarını incelemektedir.

1.3. Araştırma Sorunsalları ve Argümanları

Patriyarkal yapılara sahip toplumlarda erkeklerin önemli bir kısmının evlendikten ve çocuk sahibi olduktan sonra çeşitli faktörlerin etkisiyle gelişmiş ülkelere gönüllü olarak göç ettikleri bilinmektedir. Buna karşılık kadınlar, kocalarının göç kararına çoğu zaman dâhil edilmedikleri için göçün hemen ardından ya da belirli bir süre sonra kendilerini beklenmedik bir biçimde “terk edilen kadın” ya da “geride kalan kadın” konumunda bulmaktadır. Bu durum kadınların tek ebeveynli hanehalkı ve kırılgan bir yapıya dönüşen evlerinde erkeğe özgü bazı sorumlulukların üstlenilmesi bakımından hane reisi olarak konumlanmalarına yol açmaktadır. Kocanın göçü sonrasında tek ebeveynli hanelere dönüşen bu ailelerde kadınlar, çeşitli faktörlerin etkisiyle çoğu zaman yoksullaşmakta ve ekonomik yükü tek başlarına taşımak zorunda kalmaktadır. Nitekim

kocaları göçü ekonomik refahın artırılması amacıyla meşrulaştırırsa da, zaman içerisinde gidilen bölgelerde kalıcı olma/geri dönmeme ve geride kalan aile üyelerine para göndermeme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, kadınların kendi gündelik pratiklerinde “kadınlık”-“erkeklik” algılarının ve rollerinin dönüştüğü; ataerkil normlara dayalı baskı ve sosyal denetimle mücadele etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Kadınlar bu zorlu süreçte hem evin ekonomik yükünü üstlenmekte hem de çocuklarına karşı anne ve baba rollerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Çocuklar açısından ise babanın yokluğu, hem toplumsal çevrenin uyguladığı baskılar hem de iç dünyalarında yaşadıkları çatışmalar nedeniyle çeşitli sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu sorunlar, farklı yaş gruplarında ve cinsiyetler arasında çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

Bu tez çalışmasının pilot araştırma aşamasında, literatürde yer alan argümanlarla benzer sorunsallarla karşılaşılmıştır. Pilot araştırma kapsamında Iğdır’ın kırsal bölgelerinde, kocası göç etmiş ya da terk edilmiş kadınların yaygın olduğu; bu hanehalklarında göç sürecinin büyük ölçüde toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde şekillendiği tespit edilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda araştırmanın sorunsalları belirlenmiş ve aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Iğdır ilinden kocaların göç etmesi, geride kalan kadınların gündelik yaşam deneyimlerini hangi yönlerden etkilemektedir?
2. Söz konusu göç süreci, geride kalan kadınlar üzerinde ne tür ekonomik, duygusal ve sosyal etkiler meydana getirmektedir?
3. Kocalarının yokluğunda geride kalan kadınlar hangi yeni sorumlulukları üstlenmekte ve ne tür yüklerle karşı karşıya kalmaktadır?
4. Geride kalan kadınlar, göçün yol açtığı bu etkiler ve yüklerle başa çıkmak için

hangi strateji ve taktikleri geliştirmektedir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Ulusal ya da uluslararası göçe doğrudan dâhil olan kadınlar ile ilgili çalışmalar son yıllarda giderek artan bir önem kazanmıştır. Bu bağlamdaki araştırmalarda kadınların göç hareketlerinde çoğunlukla kocalarına bağlı olarak ikincil bir statüde göç ettikleri, göç edilen yerdeki toplumsal cinsiyet ilişkileri, kadınların istihdama katılışları, özgürleşme pratikleri ya da kocaları tarafından daha fazla baskı altında tutulmaları en çok çalışılan konular arasındandır. Ye vd. (2016), kocaların bireysel düzeyde göç etmeleri ya da ailelerini terk ederek uzaklara gitmeleri akabinde tek başına veya çocuklarıyla birlikte yaşamak zorunda kalan kadınlara ilgili ayrıntılı araştırmalara literatürde yeterince yer verilmediğini belirtmekte; Çin haricinde bu kadınlarla ilgili bilinenlerin hala azlığına dikkat çekmektedir. Araştırmalarda sıklıkla göçmenlere odaklanılması ve göç süreçlerinin oldukça dar biçimlerde tanımlanması nedeniyle göç literatürünün bugüne dek bir bakıma “geride kalanları” “geride bıraktığı” gerçeğini ortaya koymaktadır. Oysa dünya görüşleri, beklentileri ve yaşam anlayışları açısından geride kalan bireyler artık “geride kalmadan önceki” kişiler değildir (Toyota vd., 2007). Bu bağlamda literatürdeki bu boşluğu gidermeyi amaç edinen bu tez araştırması Iğdır’da özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınların kocalarının göç etmesinden ardından yaşamlarının nasıl olduğunu ve bu durumu nasıl gördüklerini göstermeyi ele almaktadır. Bu kadınların anlatıları kırsal bölgelerde yaşayan yüzlerce geride kalan kadının yaşamına dair bir portre niteliğindedir (Ye vd., 2016). Bu araştırma “göç etme-geride bırakma/kalma” olguları arasındaki ilişkiselliğe odaklanarak göç literatürüne yenilikçi ve verimli bir katkı sunmayı hedeflemesi açısından önem taşımaktadır.

1.5. Araştırma Sahası, Kapsamı, Sınırlılıkları ve Zorlukları

Araştırmanın sahası (evreni), hem ulusal hem de uluslararası göç dinamiklerinin yoğun olarak yaşandığı ve geleneksel ataerkil aile yapısının belirgin biçimde gözlemlendiğı İğdır ilinin kırsal bölgelerini kapsamaktadır. Araştırma kapsamında kullanılacak örneklem grubu İğdır ili kırsalında yaşayan demografik, kültürel, ekonomik ve sosyal özellikler bakımından farklılık gösteren eşi ulusal ya da uluslararası göçe katılmış (terk etmiş) on kadından olmaktadır.

İdiografik duruşu benimseyen sosyo-mekânsal araştırmalarda dezavantajlı gruplara ulaşmanın zorluğu da hesaba katıldığında seçilecek örneklemin evrende yer alan tüm kadın gruplarını temsil etmesi mümkün değildir. Bu nedenle araştırmada “çalışma nüfusu” kavramı kullanılmıştır.

Derinlemesine görüşme yapılan araştırmalarda ortak özellik (Emer Şimşek, 2010) olarak bu araştırmada da mülakatların gerçekleştirildiğı fiziksel ve sosyal ortamların sınırlılıkları, araştırma verilerini etkilemiştir. Bu bağlamda görüşme yapılacak adreslerin birbirinden oldukça uzak olması ve çoğunlukla adreslere tali yollar üzerinden erişim sağlanabilmesi araştırmanın saha koşullarından kaynaklanan önemli bir zorluktur. Ayrıca araştırma sürecinde gidilen köylerde meydanların ve kahvehanelerin büyük ölçüde boş/tenha olması nedeniyle evleri tarif edebilecek kimselerin bulunmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum araştırmanın önemli zorluklarından bir diğersini oluşturmuştur.

Bunun yanı sıra bazı katılımcılar önceden görüşmeyi kabul etmiş olmalarına rağmen adrese gidildiğinde çeşitli nedenlerle görüşmeden vazgeçmiştir. Bu nedenler arasında yurt dışında yaşayan kocasının izin vermemesi, “konuşursam kocam beni öldürürmüş” şeklinde korkular ya da bilinmeyen bir nedenden ötürü telefonu açmaması gibi sebepler yer almaktadır. Filipinli bir katılımcı ile yapılması planlanan bir görüşme ise

“katılımcının Iğdır’den kaçmasından” duyulan endişe nedeniyle kocasının ailesi (kayınvalide) tarafından engellenmiştir. Dolayısıyla bazı görüşmelerin doğrudan ya da dolaylı yollardan engellenmiş olması da araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmuştur. Bununla birlikte görüşme yapmak için gidilen köylerde bazı kadınların “Sen ajan mısın?”, “Neden geldin?”, “Burada ne işin var?”, “Konuşursam kocam oturum alamaz”, “Kocamın başı yanar” gibi ifadelerle ön yargılı davranmaları da araştırmadaki katılımcı sayısını sınırlandırmıştır. Araştırma sahasında yaşayan kadınların pek çoğu Kürtçe konuşmaktadır; bu bağlamda Türkçe bilmeyen kadınlar ile görüşmelerde çevirmen yardımı alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İlgili Göç Teorileri

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren uluslararası göç dinamiklerinde derin yapısal dönüşümler yaşanmıştır (Arango, 2000). Bu dönemde göç hareketleri büyük ölçüde az gelişmiş ya da gelişmekte olan çeper ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yönelmiştir (Sallan Gül, 2002). Göç süreçleri giderek daha küresel bir nitelik kazanırken göçmen profilleri ve göçmen toplulukları da daha heterojen hale gelmiştir (Arango, 2000). Böylece son yıllarda dünyada önemli bir güç olarak ortaya çıkan göç (Massey vd., 2014) ve göçün sonucunda ortaya çıkan kültürel-etnik çeşitliliğin (de Haas vd., 2022) gelişen enformasyon teknolojileri sayesinde görünürlüğünün artması (Çakmak, 2010) göç olgusunu toplumların en duygusal yaklaştığı konulardan biri haline getirmiştir (de Haas vd., 2022). Bu nedenle hızla küreselleşen ve dönüşen dünyada önemli bir olgu olan göçün tarihselliği ile ortaya çıkan yeni “göç türleri” ve “göçmenlik halleri” için güncel kuramlara ihtiyaç duyulmaktadır (Erbaş ve Alioğlu Türker, 2019). Her ne kadar göç kuramlarının büyük çoğunluğu göç eden bireylerin ya da ailelerin gittikleri yerde veya geride bıraktıkları eş ve çocuklarının koşullarını daha iyi hale getirmek amacıyla göç etmekte olduğunu kabul etse de (Yüceşahin, 2017) günümüzde bu olguyu bütünsel olarak açıklayabilecek tek bir evrensel göç kuramı bulunmamaktadır. Aksine farklı disiplinlerden beslenen ve birbirinden ayrı geliştirilmiş çok sayıda göç kuramı vardır (Massey vd., 2014). Bilim insanları bu kuramları bireysel-yapısal faktörlerle açıklamaya çalışmaktadır (Turut ve Özgür, 2018). Ancak geliştirilen kuramlar göçün çeşitli nedenlerine ve sonuçlarına nedensellik yaklaşımını kullanarak yaklaştıkları için bu kuramları birbirleriyle bağdaşmaz şekilde değerlendirmek de hatalıdır (Abadan-Unat, 2002).

Göç olgusu üzerinde oldukça kapsamlı çalışma yapan araştırmacılardan biri Samuel A.

Stouffer (1940)'dir. Stouffer, 1940 yılında geliştirdiği ‘‘Kesişen Fırsatlar Kuramı’’ ile g kararda ana aktörün göçmen olduğunu vurgulamış ve bu nedenle bireyin göç kararı alma nedenlerine odaklanılması gerektiğini savunmuştur. Kurama göre g olgusunun belirleyici noktalarından biri g edilecek mesafe bir diğer i se g edilecek yerdeki fırsatlardır (Stouffer, 1940; Uslu Ak, 2023). Diğer bir ifadeyle belirli bir hedefe giden göçmen sayısı o hedefteki fırsatların artış oranıyla doğru orantılıdır (Stouffer, 1940; şenol Sert, 2016). Dolayısıyla Kesişen Fırsatlar Kuramı, daha çok işçi gleri ve ekonomik amaçlı gler bağlamında geçerlilik kazanmaktadır (Tatlıdil, 1993; Uslu Ak, 2023).

G olgusuna makro bir perspektiften yaklaşan (Mutluer, 2003) ve tarihsel-yapısali yaklaşım olarak adlandırılan ‘‘Dünya Sistemleri Kuramı’’ (Toksöz, 2006) ya da ‘‘Merkez evre Modeli’’ i se tarihi sosyolog Immanuel Wallerstein tarafından 1970’lerin ortalarında g olgusuna alternatif bir yaklaşım olarak geliştirilmiştir (Arango, 2000). Kurama göre güç daha az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere yönelir (Adıgüzel, 2024).

Dünyanın evre bölgelerindeki kırılganlıkların ve yerinden edilmelerin rolünü vurgulayan (Hagen-Zanker, 2008) bu yaklaşım, entelektüel köklerini dünya ekonomisinde ekonomik ve siyasi gücün eşitsiz dağılımına vurgu yapan Marksist politik ekonomi geleneğinden almaktadır (Toksöz, 2006). Bu ereve de g, kapitalizm, emperyalizm ve gelişmiş-az gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsiz ticaret ilişkilerinin bir çıktısı olarak değerlendirmektedir (de Haas vd., 2022). Kuram, yalnızca ekonomik merkezin dinamiklerini değil aynı zamanda evre ve yarı-evre ülkelerdeki kapitalist sistemlerin gelişimini de dikkate almaktadır (şenol Sert, 2016). Ayrıca kapitalistleşmiş ülkeler ile geri kalmış ülkeler arasındaki iş gücü hareketliliğini (Demir, 2023) ve diğer teorilerin çoğu zaman ihmal ettiği yapısal faktörleri de dikkate almaktadır (Hagen-Zanker, 2008).

Wallerstein, küreselleşme sürecinin köklerini 16. yüzyıla kadar götürerek kapitalist ülkelerin sömürgecilik ve koloncilik faaliyetleri aracılığıyla çevre ülkelerin insan gücünü ve kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kullandığını belirtmektedir (Demir, 2023). Diğer bir ifadeyle bu kuram göç sürecini sömürgecilikle yakından ilişkili bir olgu olarak ele almaktadır (Mutluer, 2003). Günümüzde dünya üzerinde en etkili olan sistemlerden biri “modern dünya sistemleri” ya da “kapitalist dünya ekonomisi”dir. Bu nedenle söz konusu model küresel yapılar üzerinde belirleyici rol oynamaktadır (İnce, 2019). Ancak bu yaklaşımın savunucularına göre neoklasik teoriler göçü açıklamada yetersiz kalmakta bireylerin kararları yapısal güçler tarafından kısıtlandığı için göçmenler gerçekten özgür bir seçeneğe sahip olamamaktadır (de Haas vd., 2022).

Sonuç olarak Dünya Sistemleri Kuramı, Bauman’ın (2024) “Kapımızdaki Yabancılar” adlı eserinde betimlediği, “gelecek vaat etmeyen topraklardan fırsat bolluğu içindeki hayal diyarlarına yöneliş” olgusunu anlamada da açıklayıcı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, “fırsat bolluğu” olarak nitelendirilen göç hareketleri yalnızca ekonomik nedenlerle değil ortak kültür, dil ve coğrafi yakınlık gibi unsurlarla da ilişkilidir (de Haas vd., 2022). Söz konusu bağlar, göçmen ağlarının oluşumunu olasılığını arttırmaktadır (Turut ve Özgür, 2018).

Göçmen ağları kuramı ise göç olgusunda göç zincirinin etkisini ortaya koymakta (Mutluer, 2003) ve göç süreçlerinin yalnızca savaş, sömürgecilik, fetih, işe alım gibi makro yapısal etmenlerle değil; aynı zamanda ortak kültür, dil ve coğrafi yakınlık gibi unsurlarla da şekillenmekte olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte kritik sayıda göçmen hedef noktaya yerleştiğinde diğer güçler devreye girmektedir (de Haas vd., 2022). Bu bağlamda söz konusu yaklaşım asıl olarak göçün sürekliliğiyle ilgilenmektedir (Toksöz, 2006). İlk göçmenler ayrıldıktan sonra geride kalan arkadaşlar ve akrabalar için göçün potansiyel maliyeti (Massey vd., 2014) ve içerdiği riskler

azalmakta, göç kolaylaşmaktadır. Bu durum göç kanallarının kurumsallaşmasına ve süreklilik kazanmasına yol açarak süreci çoğaltan bir etki oluşturmaktadır (Toksöz, 2006). Zaman içinde oluşan bu ağ yapıları kurumsallaşarak kendini yeniden üretmeye devam etmektedir (Adıgüzel, 2024). Bununla birlikte göçmen ağları kendilerini kurumsallaşma yoluyla devam ettirmenin yanında dışsal etkenlerin de belirlediği bir süreçtir (Hanker, 2008).. Dolayısıyla söz konusu ağlar formel ve enformel olarak iki ayrı şekilde ortaya çıkmaktadır. Formel ağlar iş bulma kurumları veya seyahat acenteleri gibi göçmenlerin çeşitli kurumlarla olan ilişkisini gösterirken (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020) enformel ağlar ise ulus ötesi göçmenlerin göçün ve ağların devamlılığını kaynak ülkeden bir partnerle evlenerek veya aile birleşimi yoluyla sürdürmektedir (Özgür, 2018). Böylece “göç endüstrisi” olarak adlandırılan; işe yerleştirme ajansları, avukatlar, göçmen kaçakçıları ve diğer aracı aktörlerden oluşan göçmenlere hem yardım eden hem de onları istismar eden karmaşık bir yapı ortaya çıkmaktadır (Toksöz, 2006). Ayrıca toplumsal cinsiyet ilişkileri kadın ve erkek göçmenlerin bu ağlara ve onların sunduğu hizmetlere erişmelerinde belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Hagan, 1998; Ihlamur-Öner, 2016; Vertovec, 2002). Çoğu kez erkeğin para kazanan kesim olarak tanımlanması ve bunun pratiği erkeklerin göç etmesini; ailesini terk etmesini kolaylaştırmaktadır.

Göçün tarihi, göç hareketlerinde ekonomik nedenlerin itici gücünü gösterse de göç olgusu ekonomik nedenler kadar bireylerin ve ailenin kararlarının da önem taşıdığı karmaşık bir süreçtir (Toksöz, 2006). Nitekim Oded Stark’ın adıyla özdeşleşen “İş Gücü Göçünün (Profesyonel Göçmenlerin) Yeni Ekonomi Teorisi” muhtemelen tüm göç teorileri arasında en belirgin olan göç teorisidir ve neo-klasik geleneğin mikro düzeyindeki varsayımlarına yönelik içsel bir eleştiri niteliği taşımaktadır (Arango, 2000; Stark ve Taylor, 1989).

Bu teori neoklasik geleneğin bazı varsayımlarına karşı çıkarak göçü açıklamada yeni bir

bakış açısı sunmaktadır (Ela Özcan, 2017). Kurama göre göç etme kararı bireysel verilen bir karar değildir; hanehalkının tüm üyeleri bu sürecin sonucunun şekillenmesinde etkilidir (Agesa ve Kim, 2001; Turut ve Özgür, 2018). Hanehalkı kimin nereye ve ne kadar süre ile göç edeceğine kolektif biçimde karar vermektedir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020). Dolayısıyla rasyonel bir seçim olan göç kararı bireyin değil hane halkı stratejisinin önemli bir çıktısıdır.

Bu bağlamda göç, iki ülke arasındaki ücret farklılığının değil güvensizlik, görelî yoksulluk, risk azaltma ve geliri artırma gibi çeşitli faktörlerin birleşiminden doğmaktadır (Toksöz, 2006). İlgili bireyler, yalnızca beklenen geliri maksimize etmek için değil aynı zamanda riskleri minimize etmek ve emek piyasalarından başka piyasalardaki bozuklukların kısıtlamalarını çözmek için de birlikte hareket etmektedir (Massey vd., 2014). Bu nedenle hızlı değişimin yaşandığı durumlarda hanehalkı gelirini ve hayatta kalma şartlarını artırmak amacıyla bir ya da daha fazla üyesini çalışmak için başka bir ülke ya da bölgeye gönderme kararı almaktadır (Güllüpnar, 2012). Böylece yerel ekonomik koşullar kötüleşmekte ve yeterli ekonomik gelir elde edilememekteyse hanehalkı göçmen dövizî yoluyla (Massey vd., 2014) ekonomik faaliyetlere yatırım yapmakta ve refahlarını arttırmak için sermaye üreterek bu tür piyasa kısıtlamalarının üstesinden gelebilmektedir (de Haas vd., 2022; Stark, 1980). En fazla ilgiyi uluslararası göçmen dövizleri çekmekteyse de iç göçmen havaleleri de geçim kaynaklarının iyileştirilmesi açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır (de Haas vd., 2013; Housen vd., 2013).

Bu kurama göre az gelişmiş ülkelerde hanehalkı mevcut gelir kaynaklarını daha etkin biçimde kullanabilmektedir. Ekonomik krizler karşısında ise “parçalanma göçü” ya da “aile göçü” şeklinde iki stratejiden birini benimsemektedir. Parçalanma göçü, hanehalkı reisi kırsal bir bölgeden kentsel bir bölgeye tek başına gittiğinde gerçekleşmekteyken aile göçü, tüm aile üyelerinin en uygun zamanda ve birlikte

şehirsel bölgeye göç etmesiyle gerçekleşmektedir (Agesa ve Kim, 2001; Turut ve Özgür, 2018).

Göç kuramlarına ilişkin genel bir değerlendirmede göçün kompleks ve katmanlı bir olgu olduğunu, insanların ya da toplulukların göçün tür ve nedenlerinin çeşitliliğine dikkat çekilmektedir (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019). Bu bağlamda göç, “çözülmesi gereken bir sorun”dan ziyade geniş kalkınma, sosyal dönüşüm ve küreselleşme süreçlerinin içkin bir parçası olarak kavramsallaştırılmaktadır (de Haas vd., 2022). Göç kuramlarının çoğu “göçün neden ortaya çıktığı”, “göçün nasıl sürdüğü” ve “insanların neden başka yerlere göç ettiği” gibi sorulara yanıt aramaktadır. Ancak bu durum, göç sürecinde çoğunlukla göçe karar verme aşamasına odaklandığını göç sonrası sürecin ise çok sınırlı biçimde ele alındığını göstermektedir. Oysa göç, “göç öncesi”, “göç yolculuğu” ve “göç sonrası” olmak üzere üç aşamadan oluşan olan bütüncül bir süreç olarak ele alınmalı ve bu doğrultuda analiz edilmelidir (Erbaş ve Alioğlu Türker, 2019). Nitekim farklı sistem teorilerinin de ortaya koyduğu üzere, göç sürecindeki aktörler birbirlerinden tamamen izole değildir; aksine belirli noktalarda (sosyal sermaye aracılığıyla) ve zaman içinde (örneğin birikimli nedensellikte) birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Bu nedenle göçün farklı seviyelerini dikkate almak önemlidir (Hagen-Zanker, 2008). Göç kuramlarının sahip olduğu yaklaşım çeşitliliği çağdaş göç süreçlerinin tek bir kuram ya da disiplinle açıklanamayacağını ortaya koymaktadır (İnce, 2019). Bununla birlikte coğrafi ve sosyolojik koşullardan etkilenen göç kanunları, doğa kanunları gibi değişmez nitelikte değildir (Demir, 2023). Gerçekte göç eden birey bilinçli bir karar vermektedir. Bireysel göç kararları, ekonomik ve sosyal yapısal çevreyi etkileyen bir biçimde, belirli sosyal ilişkiler bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bu durum gelecekteki göç kararlarını da şekillendirmekte (Ela Özcan, 2017) ve göçün uzun süreli, geçici, mevsimlik, görevlendirmeye dayalı ya da düzensiz biçimlerde gerçekleşebilmesine zemin hazırlamaktadır (Pitkänen, 2012). Bu kapsamda göç

alışmaları açısından söz konusu konunun önemi büyüktür; zira göçmenlerin (ve göçmen olmayanların) zne konumu, hem ge ilişkin sosyal bilimsel kuramların geliştirilmesinde hem de insan hareketlerine yönelik politika tepkilerinin şekillendirilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır (Bakewell, 2015; Faist, 2000).

2.2. İlgili G Türleri

G ortaya çıkararı etmenler dışa veya ie g biçiminde seyreden hareketlilik yönleri ve g politikaları ülkelerin demografik, sosyo kültürel ve politik koşullarına bağlı olarak her toplumda kendini farklı biçimlerde göstermektedir (Yüceşahin ve Dalkıran, 2025). Bu bağlamda gerek gn etkilenişi gerekse yeni toplumsal yansımaları çok farklı nitelikler taşımaktadır (Mutluer, 2003). Nitekim çok çeşitli olguları (savaşlar, kıtlık ya da siyasi hareketlilik nedeniyle çok sayıda mültecinin uluslararası hareketleri, iş bulmak amacıyla bölgeler arası hareketlilik yapan yetişkinler, kırsal alanlarda bir kaçış veya huzur arayışıyla yer değiştiren orta yaşlı bireyler, değişen konut ihtiyacını karşılamak için yerel olarak taşınan aileler, göçebe yaşamı bir yaşam biçimi olarak benimseyen ingeneler veya diğer göçebe topluluklar) kapsayan g hacmi arttıkça, bu süreç daha karmaşık hale gelmiş ve çok daha çeşitli nüfus kesimleri giderek artan sayıda farklı nedenlerle ge dâhil olmuştur.

Öte yandan belirli g olayları ve bireylerin g deneyimleri düzenli kategorilere kolayca sığmadığından hangi temaya odaklanılırsa odaklanılsın g türleri arasında kaçınılmaz bir örtüşme de ortaya çıkmaktadır (Boyle vd., 2013). Bununla birlikte modern ge ilişkin sınıflandırmalar genellikle istatistiklerden türetilme eğilimindedir oysa bu tür veriler her zaman mutlak anlamlı olmamaktadır (Petersen, 1958). Dolayısıyla bir g hareketi belli bir temele dayanıyor gibi görünse de çoğu zaman birden fazla etkenin keşiştiği karmaşık bir sürece karşılık gelmektedir (Boyle vd., 2013).

2.2.1. Gönüllü Göç ve Zorunlu Göç

Göç genellikle iki kategoriye ayrılır: “zorunlu” ve “gönüllü” göç. Bu ayrım faydalı bir sınıflandırma olmakla birlikte, göçmenlerin hareket etme nedenlerinin birden fazla olabileceği ve çoğu zaman “zorunlu” ile “gönüllü” göçmenleri net bir şekilde ayıracak belirgin bir çizginin bulunmadığı genel kabul görmektedir (Money ve Taylor, 2016). Nitekim mülteciler “zorlanma” ya da “gönüllü olma” seçeneklerinden bir uç noktasında yer almaktadır (Bartram vd., 2019).

“Gönüllü göç” kavramı zorunlu göçün ne olduğuna ilişkin tanımlarda açıkça ya da örtük biçimde aktarılmaktadır (Ottonelli ve Torresi, 2013). Bu bağlamda gönüllü göç, bireylerin ya da toplulukların çeşitli toplumsal, siyasal, ekonomik vb. nedenlerle kendi iradeleriyle göç etme kararını ifade etmektedir. Ancak bazı durumlarda göç bir tercih olmaktan çıkarak -genellikle şiddet içeren çatışmalar ya da büyük ekonomik krizler gibi koşullar nedeniyle- (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019) büyük hacimli fakat kısa süreli ani göçleri ortaya çıkarmaktadır (Boyle vd., 2013). Bu tür durumlar ise zorunlu göçlere zaruri olarak yol açmaktadır (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019).

Günümüzde zorunlu göç, politik sistemlerin başarısızlığıyla ilişkili olarak küresel siyasette önemli bir faktör haline gelmiş bulunmaktadır (de Haas vd., 2022; Shami, 1994). Zorunlu göçten söz edildiğinde genellikle Afrika’daki acil toplama merkezlerinden diğerlerine güçlkle yürüten siyasi mülteciler ve siyasi baskıcı rejimlerinden kaçan sığınmacılar akla gelir. Bu bireyler, kuşkusuz dünyanın zorunlu göçmenlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Boyle vd., 2013). Ancak zorunlu göç, yalnızca gönderici ya da alıcı ülkeler açısından değil aynı zamanda yerinden edilmiş nesillerin ve geçiş ülkelerinde yaşayan ailelerin uzun süreli güvensizlik, sınırlı haklar ve yoksullukla karşı karşıya kalabilecek çocukların yaşamlarını da etkilenmektedir. Bu bağlamda, tarihsel ve güncel olarak sorumluluk genellikle krize

yakın olan ulus devletlerin üzerine düşmekte, bu durum küresel güney ve doğudaki daha az gelişmiş ülkeleri orantısız şekilde etkilemektedir. Nitekim zorunlu göçün coğrafyası, uzun mesafe yolculukların maliyetleri ve riskleri ile mültecileri küresel kuzey ve batıdan uzak tutmayı hedefleyen post-kolonyal dünya düzeninin devam ettirilmesi ile ilişkilidir (Bloch ve Dona, 2019; Chimni, 2009). Bu süreç var olan eşitsizlikleri derinleştirmekte aynı zamanda yeni çaresizlikler ve zorluklar da meydana getirmektedir (Gönül, 2020).

2.2.2. Emek Göçü

Göçün klasik biçimlerinden biri olarak kabul edilen emek göçü (Şirin Öner, 2016), istihdam amacıyla ve ekonomik nedenlerle bir bölgeden başka bir bölgeye ya da bir ülkeden başka bir ülkeye gerçekleşen hareketliliği ifade etmektedir (Dedeoğlu ve Şahankaya Adar, 2023; Yıldırımoglu, 2005). Küresel eşitsizliklerin derinleşmesiyle sonuçlanan emek göçü (Deniz, 2021) günümüzde nüfus yapısı ve sanayileşme süreçlerine önemli hatta kimi zaman belirleyici katkılar sağlamaktadır (de Haas vd., 2022).

Ekonomik küreselleşme ülkeler arasındaki eşitsizliği artırdıkça emek göçü birçok birey için bir seçim değil ekonomik bir gereklilik haline gelmekte ve küresel insan hareketliliğinde yeni bir dönüm noktasını işaret etmektedir (Čiarnienė ve Kumpikaitė, 2008; Özgür, 2018). Bu nedenle göç, birçok ülke için yalnızca emek göçü, mülteci ya da kalıcı yerleşimci biçimlerinden biri değil aynı anda bunların hepsini ifade etmektedir (de Haas vd., 2022). Ancak gelişmiş ülkelerin hükümetleri bu ihtiyacı genellikle kabul etmemekte, emek göçü özellikle de vasıfsız işçilerin göçü üzerine sınırlamaları artırmakta bu durum da çevre ülkelerde yaşayan insanların göç etmek için düzensiz yollar aramasına sebep olmaktadır. Bu düzensiz göç akımları genellikle tehlikeli koşullar altında gerçekleşmekte olup (Toksöz, 2022), emek göçü; toplumsal cinsiyet,

sınıf, yaş, göç statüsü ve etnisite/ırk eksenlerinde artan eşitsizliklere yol açmaktadır. Bunun sonucunda göçmen işçiler ve azınlık gruplarının üyeleri, güvencesiz ve kırılgan istihdam biçimlerine yönlendirilmektedir (Castles ve Miller, 1998; Castles vd., 2012; Toksöz, 2022).

Başlangıçta geçici olarak planlanan emek göçü süreci zaman içerisinde biçim değiştirerek zincirleme göç haline dönüşme eğilimi de sergilemektedir. Bu dönüşüm, göçün geçicilik niteliğinin zayıfladığını ve göç eden bireylerin yerleşiklik eğilimlerinin arttığını göstermektedir (Erder, 2006). Süreç içinde emek göçü göçmenlerinin yaşam pratiklerinde meydana gelen ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümler, onların “konuk işçilikten ulus ötesi yurttaşlığa” doğru evrilmelerine zemin hazırlamaktadır (Yıldırımoglu, 2005).

Böylece göç, yalnızca bireysel yaşam üzerindeki etkilerini değil aynı zamanda emek ve istihdam bağlamındaki daha geniş hareketlerini de görünür kılınmaktadır. Bu nedenle göç literatürünün önemli bir bölümünü emek ve istihdamla ilişkili hareketlilikler oluşturmaktadır (Deniz ve Özgür, 2013). Ancak tarihsel geleneği itibarıyla göç rejimleri, emek göçüne ilişkin kapsayıcı bir düzenleme ya da koruma mekanizması içermemektedir. Bu nedenle gittikleri bölgelere emekleriyle katkı sunan göçmenler görünmez kabul edilmekte ve yasal düzenlemenin dışında bırakılmaktadır (Dedeoğlu, 2011). Özellikle kadın göçmenler hem cinsiyet temelli eşitsizlikler hem de göçmen olmanın getirdiği dezavantajlar nedeniyle daha fazla mağduriyet yaşamakta (Yazgan vd., 2017) ve işgücü piyasasında en kırılgan emek biçimini oluşturmaktadır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2022). Nitekim işverenler, göçmen kadınları erkeklere veya yerli kadınlara kıyasla daha kolay sömürülebilir bir iş gücü olarak tercih etmektedir. Bu tercihler, göçmenlerin geldikleri ülkelerdeki kurumsal yapılar tarafından da desteklemekte; söz konusu kurumlar vatandaşların uluslararası emek göçüne katılımını kolaylaştıran mekanizmalar geliştirmektedir (George, 2005; Nawyn, 2010; Rodriguez, 1999, 2005;

Tyner, 2003).

2.3. Kocanın Göçü Sonrasında Ailenin Dönüşümü

Göç, toplumsal bir hareketlilik olmasına rağmen ekonomik yaşamdan kültürel yapılara kadar insanın varoluşunun tüm yönlerini etkileyen temel bir değişim aracı olarak öne çıkmaktadır (Yıldırım, 2007). Bu çok yönlü etkiler yalnızca bireysel yaşamları değil, toplumsal yapıyı ve toplumun en küçük birimi olan aile kurumunu da derinden dönüştürmekte aile yapılarının ve ilişkilerinin yeniden şekillenmesine yol açmaktadır (Engin, 2021). Özellikle göçün yoğun yaşandığı toplumlarda yerleşiklik süreci, aile üyelerinin eş zamanlı olarak hareket edememesi ya da bilinçli biçimde geride bırakılması çoğu zaman parçalanma göçünü de beraberinde getirmektedir. Diğer bir ifadeyle ev üyelerinin özellikle de evli yetişkin erkeklerin göç etmesiyle, dünya genelinde giderek daha fazla sayıda kadın, çocuk ve yaşlı geride bırakılmakta ve bu durum hane yapılarında köklü dönüşümlere yol açmaktadır (Ghimire vd., 2019). Bu dönüşümler, geride kalan aile üyelerinin –özellikle kadınların ve çocukların– yaşam düzenlerini doğrudan etkilemekte, göç eden erkeklerin zamanla aile bağlarını zayıflatması ya da iletişimi koparması ise evliliklerde istikrarsızlığa neden olmakta ve toplum içinde çeşitli aile yapıları ile hanehalkı tiplerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (de Gonzalez, 1961). Bu bağlamda ortaya çıkan aile formlarından biri de tek ebeveynli aile hane halklarıdır.

Tek ebeveynli aileler, anne ya da babadan yalnızca birinin ebeveyn olarak tek başına çocuk bakımından sorumlu olduğu aile tipidir. Bu aile tipinde belirleyici olan yalnızca eşlerin ayrılması değildir esasen tüm aile sisteminin yapısının köklü bir biçimde değişmesi ve bu değişimle birlikte çeşitli sorunların gün yüzüne çıkmasıdır (Aydiner Boylu ve Öztop, 2013; Goldenberg ve Goldenberg, 2002). Göçün geride kalanlar açısından olumsuz sonuçlarının düzeyi ise ebeveynin cinsiyetine ve ebeveynlik

rollerinin toplumsal ve kültürel olarak nasıl bölündüğüne bağlı olarak değişebilmektedir (Kuhn, 2006). Özellikle patriyarkal toplumlarda erkeğin göç ettiği ve geride kadının çocuklarıyla birlikte kaldığı tek ebeveynli ailelerde yaşanan sorunlar hem karmaşık hem de çok boyutludur. Ancak bu alanda yapılan araştırmaların önemli bir kısmı yalnızca tek ebeveynliliğin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanmıştır. Bununla birlikte ebeveynlerin yaşadığı güçlükler çoğunlukla ihmal edilmiştir (Alikashiöğlu, 2008; Aydın Boylu ve Öztö, 2013; Bartz ve Witcher, 1978; Bulut Serin ve Öztürk, 2007; Keshet ve Rosenthal, 1976; Richards ve Scmiege, 1993; Şentürk, 2006; Şirvanlı, 1999; Şirvanlı, 2003; Toksoy, 2005; Yıldız, 2004; Yılmaz, 1998; Ziol Guest, 2009). Oysa tek ebeveynli aileye dönüşüm yalnızca çocuklar açısından değil geride kalan ebeveynin toplum ilişkileri, ekonomik konumu ve psikolojik uyum süreci açısından da önemli değişimlere yol açmaktadır (Kökçen Eryavuz ve Üçdoğruk Birecikli, 2018). Bu bağlamda göçün geride kalan hane halkı üyeleri üzerindeki etkileri sosyoekonomik etkiler, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve tek ebeveynli haneye dönüşmenin çocuklar üzerindeki etkileri olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmaktadır (Kuhn, 2006). Toyota ve arkadaşları da (2007), göç ile geride kalanlar arasındaki çok boyutlu ve çoğu zaman açık uçlu ilişkiler hakkında genellemelere gitmek ya da öngörülerde bulunmak yerine “etki hatlarını” belirlemenin daha verimli bir araştırma yönü olacağını vurgulamaktadır.

2.3.1. Ailenin Dönüşümünün Kadın Üzerindeki Sosyoekonomik Etkileri

“Göç-geride kalanlar” ilişkisi, kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin çeşitli geçim stratejilerini anlamak için açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Geride kalanların yaşadığı sorunların yalnızca “geride kalmış olmalarından” kaynaklanmadığı asıl nedenin birçok kırsal topluluğun bütün olarak ekonomik ve sosyal açıdan geride bırakılmış olması olduğu görülmektedir (Toyota vd., 2007). Bu bağlamda tek ebeveynli ailelerde karşılaşılan en temel ve öncelikli sorunlardan biri ekonomik kaynaklara erişimde

yaşanan yetersizliklerdir (Atilla Demir ve Genç Çelebi, 2017). Özellikle kadınların tek başına ebeveynlik yaptığı hanelerde bu durum toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerinde etkisiyle daha belirgin bir hal almakta ve “yoksulluğun kadınlaşması” olgusunu gündeme getirmektedir (Topçuoğlu vd., 2014). Nitekim erkeğin hanehalkı reisliğinin norm olarak kabul edildiği toplumlarda kadının tek ebeveynli haneye reislik yaptığı koşullarda yoksulluğa maruz kalma olasılığı artış göstermektedir (Buvinic ve Gupta, 1997). Bu durum hane yapısının bileşimindeki değişimlerle hanede geride kalan bireyler arası ilişkiler, kadınların toplumsal konumları, mülkiyet ilişkileri, eğitim olanakları, kaynakların tüketimi, hane içi karar alma süreçleri ile gelir ve istihdam alanlarındaki cinsiyet temelli eşitsizliklerle de yakından ilişkilidir (Topçuoğlu vd., 2014).

Hane yapısında değişime yol açan pek çok etken arasında özellikle erkeklerin kırsal bölgelerden gelişmiş bölgelere yönelik göçü ve bu bağlamda evliliklerin bozulması, ailenin parçalanması dikkat çekmektedir. Bu faktörlerin kadınlar üzerindeki etkisi, birçok kırsal bölgede yaşanan ekonomik gerileme ile daha da ağırlaşmaktadır (Lloyd ve Gage-Brandon, 1993).

Bununla birlikte kadının hanehalkı reisi olduğu haneler, diğer hanelere kıyasla daha küçük olmalarına rağmen genellikle daha yüksek bir bağımlılık yükü taşırlar. Bu hanelerde çalışmayanların sayısı fazladır (Buvinic ve Gupta, 1997). Dolayısıyla ailede iş gücü kıtlığı olduğundan tarımsal kadınlaşma genel olarak tarımsal üretimin ekstansifleşmesine yol açar ve geride kalan bir kadının çocuk ve yaşlı aile üyelerine yönelik bakım yükü artar (Zhao vd., 2008; Ye vd., 2016). Ancak eğer bu haneler yok olan erkek gelirinin yerini dolduracak şekilde düzenli nafaka veya para transferi alsalar erkek göçü kadının yoksulluğunu pekiştirmezdi. Dolayısıyla tek ebeveynli kadın hanehalklarının yoksulluğu babalardan çocuklara gelir aktarımını sağlayan geleneksel aile yönetimi sistemlerinin bozulmasını yansıtmaktadır (Buvinic ve Gupta, 1997).

Bu hanehalklarındaki ana gelir sağlayıcılar tanım gereği kadındır ve kadınlar ortalama olarak erkeklerden daha düşük gelir elde eder, daha az varlığa sahiptir ve kazanç getirici işler ile üretken kaynaklara (örneğin arazi, sermaye, teknoloji) daha sınırlı erişim imkânına sahiptir. Bu toplumsal cinsiyet temelli ekonomik fark, kadın reisli hanelerin ekonomik kırılganlığını artırmaktadır. Bununla birlikte kadın tarafından geçindirilen ailenin yoksulluğu yalnızca hane yapısı veya toplumsal cinsiyet temelli ekonomik eşitsizliklerle açıklanamayacak kadar derindir (Buvinic ve Gupta, 1997).

Göç, bu tür aileler için para transferleriyle ölçülemeyen kalıcı sosyoekonomik etkilere de sebep olabilmektedir (Durand vd., 1996; Kuhn, 2006; Massey ve Parrado, 1994). Kadın hane reisleri yalnızca cinsiyetlerinden dolayı değil aynı zamanda “kadın hanehalkı reisi” olmaları nedeniyle de iş ya da kaynaklara erişimde ayrımcılıkla karşılaşmaktadır (Buvinic ve Gupta, 1997). Böylelikle göç, geride kalan hanehalkının yoksulluğunu ve erkeklerle geride kalanlar arasındaki uçurumu derinleştirerek (Sarı, 2014) kadınların dezavantajlarını çok katmanlı bir hale getirmektedir (Alicea, 1997). Bu durumun çoğu kez gelecek kuşaklar ve çocuklar açısından olumsuz sonuçlar doğurması muhtemeldir (Lloyd ve Gage-Brandon, 1993).

2.3.2. Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı

Geniş anlamlar taşıyan cinsiyet kavramı (Ulutürk Akman, 2021) temelde “sex” ve “gender” olmak üzere iki ayrı düzlemde ele alınmaktadır. Biyolojik farklara işaret eden “sex” anatomik bedenin cins özelindeki farkına vurgu yaparken toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen “gender” kadına ve erkeğe atfedilen yaşam pratiklerini tanımlamaktadır. Cinsiyet kategorileri bireylerin söz konusu toplumsal cinsiyet rollerine normatif biçimde uyum göstermesini bekleyen bir toplumsal düzenin parçasını oluşturmaktadır (Güler, 2021).

Cinsiyet ilişkileri ve erkeklerin yaygın göçü göçün tarihinde önemli bir yere sahiptir (de

Haas, 2022). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, göç olgusunda gerek kazanç fırsatları gerek aile sorumlulukları bakımından kilit bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Razavi, 2012; Ye vd., 2016). Nitekim göç, cinsiyeti olan bir süreçtir (Bartram, 2019). Örneğin bir çiftin birlikte göç edemediği durumlarda en yaygın strateji erkeğin göç etmesi ve kadının kırsalda geride kalmasıdır (Ye vd., 2016). Ancak göçü çoğunlukla erkek merkezli bir olgu olarak görme eğilimi kadınların göç sürecindeki deneyimlerinin sıklıkla göz ardı edilmesine neden olmaktadır (Andall, 1992). Öte yandan çağdaş göçlerde kadınların görünürlüğü artmakta (de Haas, 2022) ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların göç olgusunu daha farklı deneyimlemesine ve karşılaştıkları güçlüklerin artmasına neden olmaktadır (Gönül, 2020). Özellikle ataerkil yapıyı ve geleneksel toplumsal rolleri ısrarla koruyan toplumlarda erkek göçünün artması kadınlar –özellikle de tek ebeveyn kadınla– üzerindeki toplumsal baskının daha da belirgin hale gelmesine neden olmaktadır (Sarı, 2014). Böylece geride kalan kadınlar, geleneksel toplumlarda çeşitli güçler (ailedeki yaşça büyük erkek ve kadınlar; komşular, akrabalar) tarafından sürekli olarak etkilenmiş ve baskı altına alınmıştır (Ye vd., 2016). Dezavantajlı konumda bulunan kadınlar bu baskılara karşı durabilmek için kendi haneleri içinde bir güvenlik ve istikrar duygusu geliştirmeye ihtiyaç duymakta bunu sürdürebilmek için ise çoğu zaman cinsiyetçi baskılara katlanmak zorunda kalmaktadır (Alicia, 1997). Nitekim genç yetişkinlerin yokluğunun toplum dinamiklerini dönüştürdüğü; bu dönüşümün toplumsal cinsiyet dengesizliklerini derinleştirerek aile yapıları, toplumsal cinsiyet rolleri ve bakım ilişkilerini değiştirdiği bilinmektedir (International Migration Institute-IMI, 2006; Özgür, 2018). Bu bağlamda söz konusu kadınlar genellikle ataerkil bir bağlamda yaşayan heteroseksüel kadınları temsil etmektedir (Ferna'ndez-Sa'nchez, 2020). Toplumsal cinsiyet ilişkilerine gelince erkekler göç etmiş olsalar bile hala aile kararlarını –özellikle üretime yönelik yatırım kararlarını– cep telefonu konuşmaları aracılığıyla kontrol etmektedir. Geride kalan

kadınlar ikincil konumda görülmekte; diğer bir ifadeyle erkekler “yönetici” kadınlar ise “üretici” rolünde konumlandırılmaktadır (Ye vd., 2016; Zhou , 2006).

Sonuç olarak bu araştırmalar göç ve geride kalanlar ilişkisini yalnızca ekonomik bir süreç olarak değil aynı zamanda toplumsal cinsiyet, kültürel siyaset ve kimlik inşası süreçlerini de kapsayan karşılıklı ve dinamik bir etkileşim alanı olarak ele almaktadır. Göç edenler ve geride kalanlar birbirlerinin rollerini, kimliklerini ve sosyal konumlarını sürekli olarak yeniden şekillendirmekte böylece göç olgusu toplumsal dönüşümün en canlı örneklerinden biri haline gelmektedir (Toyota vd., 2007).

2.3.3. Tek Ebeveynli Haneye Dönüşümün Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Göçün etkilerini değerlendirirken göç ve geride kalanlar arasındaki sürekli, dinamik etkileşimi tüm yönleriyle hesaba katmak gerekmektedir (Toyota, 2007). Nitekim bazı aile üyelerinin yokluğu çocuklar açısından telafi edilemez kayıplara neden olmaktadır (Kandel, 2003; Kuhn, 2006; Mannan, 2000). Teorik olarak göçmen ebeveynler çocuklarına gönderdiği para havaleleri aracılığıyla daha fazla ekonomik kaynak sağlayabilirken aynı zamanda ebeveyn yokluğu nedeniyle çocuğun yaşamında büyük boşluklara yol açabilmektedir (Wen ve Lin, 2012). Bu nedenle göç araştırmaları kapsamında yürütülen çalışmalar, ebeveynleri çalışmak için göç eden ancak kendileri memleketlerinde kalan çocukların ebeveyn-çocuk ilişkilerini incelemekte ve geride kalan çocukların ebeveynlerine karşı duydukları çatışma ve kırgınlıkları ortaya koymaktadır (Dreby, 2006; Nawyn, 2010; Parreñas, 2005).

Çocukların gelişiminde kritik dönemlerde ebeveynlerinden ayrılmaları, özellikle okul başlangıcı, akademik başarı ve okula devamlılık üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Erkek ve kız çocukları için okullaşma oranları küresel ölçekte artış göstermesine rağmen, geride kalan birçok çocuk sınıf tekrarına kalmakta, uzun süreli okula ara vermekte ya da zorunlu eğitim düzeyine ulaşmadan eğitim hayatını tamamen

sonlandırmaktadır (Kuhn, 2005; Kuhn, 2006). Bu durum tek ebeveynli hanelerde yaşayan çocukların diğer çocuklara kıyasla daha düşük eğitim düzeyine, gelir seviyesine ve mesleki prestije sahip olma olasılığının daha yüksek olduğuna işaret etmektedir (Amato ve Keith, 1991).

Özellikle kadının reis olduğu tek ebeveynli hanelerde yetişkin emeğinin yetersizliği ve düşük gelir nedeniyle çocukların ev işlerine veya kardeş bakımına yardımcı olmak için okulu bırakmak zorunda kaldıkları görülmektedir (Buvinic ve Gupta, 1997). Nitekim kadınların nakit ekonomi içindeki konumu, çocukların yetiştirildiği hanelerin ekonomik refah düzeyini önemli ölçüde belirlemektedir. Ancak Nancy Folbre'ye (1990) göre çocukların babalarının gelirlerinden bu şekilde koparılması olgusu birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede kadınlar açısından ortak bir sorundur ve genellikle kadınların erkeklerin kazançlarına bağımlı olmamayı bilinçli olarak tercih etmelerinden ziyade erkek gelirinden zorunlu bir bağımsızlaşmayı/kopuşu ve ekonomik bakımdan geçim sorununu yansıtmaktadır (Buvinic ve Gupta, 1997).

Geride kalan kadın hem kendi rollerini hem de göç eden kocanın sorumluluklarını üstlenmek zorunda kalmaktadır (Battistella ve Conaco, 1998). Ancak annelerin ailede kazanç sağlayıcı baba rolünü üstlenmeye yeterli motivasyonu veya beceriye sahip olmaması zamanla çocuklara kaliteli ebeveynlik sağlayacak psikososyal kaynaklardan yoksun olmalarına neden olmaktadır (Wen ve Lin, 2012). Bu durum toplumsal dezavantajların sonraki kuşaklara aktarılmasına yol açmaktadır. Söz konusu etki babanın fiziksel yokluğu yoluyla ya da annenin ve çocukların bakımından sorumlu kişilerin tutum ve davranışlarını dolaylı biçimde şekillendirerek ortaya çıkabilmektedir (Buvinic ve Gupta, 1997). Bu durum ise kırsal bölgelerde çocukların gelişiminde fiziksel ebeveyn varlığının ekonomik kaynaklardan daha önemli olabileceğini düşündürmektedir (Wen ve Lin, 2012). Nitekim yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular geride kalan çocukların daha sağlıksız beslenme alışkanlıklarına ve daha fazla

düşük fiziksel aktivite oranlarına sahip olduklarını, bilgisayar başında aşırı zaman geçirme eğiliminde olduklarını, tütün gibi maddeleri daha fazla kullandıklarını ve fazla kilolu olma olasılıklarını daha yüksek olduğunu göstermektedir (Gao vd., 2010). Benzer şekilde Wang ve arkadaşları (2017) da geride kalan çocukların kopya çekme, hırsızlık yapma ve zorbalığa maruz kalma oranlarının göçmen çocuklara kıyasla daha yüksek olduğu vurgulamaktadır (Wang vd., 2017). Bununla birlikte geride kalan çocuklar arasında cinsiyete göre farklılıklar da görülmektedir. Kız çocuklar madde kullanımına duygusal sorunlara ve üzüntü ifade etmeye daha yatkınken erkek çocuklar aşırı kilo almaya ve internet bağımlılığına kapılma açısından daha savunmasız görünmektedir (Gao vd., 2010). Bu bağlamda çocukların yalnızlık ve duygusal deneyimleri üzerinde yapılan araştırmalar, her iki ebeveyni olan çocukların babası göç etmiş çocuklara kıyasla daha az yalnız ve sosyal olarak daha uyumlu olduklarını göstermektedir. Nitekim babanın yokluğu yalnızca ekonomik kaynakların eksilmesine değil çocukların bakım ve disiplininin zor ve yüklü olmasına neden olmaktadır (Battistella ve Conaco, 1998; Go ve Postrado, 1986). Anneler çocukların bakımını tamamen üstlenmek zorunda kaldıklarından, destekleyici bir eşin yokluğunda bu durum onları zorlamaktadır (Battistella ve Conaco, 1998).

Bu bağlamda göçün ardından artan ekonomik kaynakların çocuk gelişimi için yararlı olduğu varsayıldığında bile –söz konusu çalışmada geride kalan aile üyelerine destek ya çok azdır ya da hiç yoktur– ebeveyn yokluğu azalan gözetim, zayıflayan ebeveyn çocuk bağları ve babayla iletişimsizlik gibi olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir.

Özetle, göçün doğurduğu en önemli etki, bir ya da iki ebeveyn yokluğunda çocuklarda oluşan boşluktur. Göçün tüm geride kalan çocuklar üzerinde yaygın ve belirleyici olumsuz etkiler doğurduğu yönünde genellemeler yapmak uygun olmasa da (Battistella ve Conaco, 1998) ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin göç etmesi, geride kalan çocuklar bakımından duygusal bir maliyetle sonuçlanmakta ve çeşitli sorunların ortaya

ıkmasına yol amaktadıır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN TASARIMI VE YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın “Araştırmanın Yöntemi ve Deseni”, “Araştırma Sahasının ve Katılımcı Grubun Seçimi”, “Katılımcı Grubun Özellikleri”, “Veri Toplama Tekniği ve Süreci”, “Verilerin Analizi ve Yorumlanması” ve “Araştırmacının Rolü ve Etik Konumu” açıklanmaktadır.

3.1. Araştırmanın Deseni ve Yöntemi

Bilimsel araştırmaların temel amacı, bireylerin duyduklarında mutlu olacakları sonuçlara ulaşmak değil; bilimsel yöntem ve teknikler aracılığıyla nesnel, güvenilir ve geçerliliği yüksek bilgiler üretmektir (Böke, 2022). Bu tür bilgilerin üretilebilmesi, araştırmanın bilimsel ilkeler doğrultusunda planlanmasını ve yapılandırılmasını gerektirir. Bu doğrultuda araştırma tasarımını belirlemek için belirli adımlar takip edilir. Ancak bu adımların sırası, kapsamı ve içeriği kullanılan yöntemin nicel yöntem mi yoksa nitel yöntem mi olduğuna ve araştırmanın yer aldığı toplumsal araştırmanın türüne bağlı olarak değişkenlik gösterebilir (Neuman, 2022).

Nicel araştırmalar, davranışların yalnızca objektif gerçeklerle açıklanabileceğini savunan pozitivist paradigmanın varsayımlarına dayanır (Demir, 2022; Rubin ve Rubin, 1995). Bu tür araştırmalarda değişkenler genellikle ölçme araçlarıyla nicel olarak ölçülür ve elde edilen sayısallaştırılmış veriler istatistiksel yöntemlerle analiz edilir (Creswell, 2017). Buna karşılık nitel araştırmalar, sosyal olarak tanımlanmış birden çok gerçekliğin var olduğunu savunan paradigmalara dayanır. Bu bağlamda nitel araştırmalarda araştırmacılar, araştırma ortamından elde ettikleri zengin veriler aracılığıyla araştırılan olgunun yeterli detayla betimlenmesini amaçlar (Firestone, 1987; Demir, 2022). Nitekim nitel araştırma yekpare yaklaşımdan uzaktır. Çok çeşitli araştırma modellerini (tekli vaka çalışmalarından karşılaştırmalı modellere),

epistemolojik yaklaşımları (eleştirel gerçeklikten yorumsamacılığa) ve araştırma tekniklerini (derinlemesine görüşmeden, odak grup ve katılımcı gözleme; doküman ve görsel veri analizine) kapsayan “toplumsal araştırmalarda kullanılan tümevarım akıl yürütme biçimini benimseyen kapsamlı bir yaklaşım”dır (Beuving ve de Vries, 2015; Zapata-Barrero ve Yalaz, 2019).

“Kırsal Iğdır’dan Kocaların Göçü: Geride Kalan Kadınların Deneyimledikleri Zorluklar ve Baş Etme Stratejileri” başlıklı bu çalışma, nitel araştırma yöntemi temelinde yapılandırılmış idiografik bir yaklaşımla yürütülmüştür. Araştırmada Iğdır kırsalında yaşayan katılımcıların belirli bir olguyu –bu çalışmada göç/terk edilme deneyimi ve toplumsal cinsiyet olgusunu– nasıl anlamlandırdıkları ve bu olgulara dair hangi bakış açılarını taşıdıkları katılımcıların kendi ifadeleri aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada neyin bilinmek istendiğine dair açık bir fikre ve bu fikri uygulamak için bir plana ihtiyaç vardır. Bu yol haritası ya da araştırma deseni, araştırmacıyı sonuca ulaştıracak mantıklı bir plandır (Merriam, 2023).

Araştırma deseni olarak güçlü felsefi bileşenlere sahip olan (Creswell, 2013) fenomenolojik (olgubilim) desen tercih edilmiştir. Bu desenin tercih edilmesinin başlıca nedeni, fenomenolojik araştırmanın katılımcılar tarafından tanımlanmış şekliyle bir fenomenle ilgili bireylerin yaşanılan deneyimlerini esas almasıdır (Creswell, 2017; Giorgi, 2009; Moustakas, 1994). Örneğin göç sosyal bilimler yazınında sıklıkla karşımıza çıkan bir olgudur. Ancak göç olgusunun geride kalan kadınlar (çocuklarıyla) için ne anlama geldiği, geride kalan kadınların sosyal ilişkilerini (aile ve akrabalık ilişkileri) nasıl etkilediğini ve söz konusu kadınların yaşamlarında ne tür sorunlara yol açtığı henüz yeterince açıklığa kavuşmamıştır. Bu bağlamda yapılan fenomenolojik çalışmalar bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri tümevarım yaklaşımıyla değerlendirmeyi amaçlar (Creswell, 2013; van Manen, 1990). Nitekim fenomenolojik desende esas olan, insanın sübjektif gerçekliğinin ve gündelik yaşam içinde kaybolan

dünyasının anlaşılmasıdır (Kaya, 2013).

3.2. Araştırma Sahasının ve Katılımcı Grubun Seçimi

Araştırma sahası olarak Iğdır'ın seçilmesinin temel nedeni, bölgenin demografik ve sosyo-kültürel özelliklerinin çalışmanın odağıyla doğrudan ilişkili olmasıdır. Bölgede ataerkil aile yapıları ve erkek egemen ilişkiler belirgin biçimde görülmektedir. Kırsal kesimde erken yaşta yapılan evlilikler yaygın olup toplumsal denetim güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Ekonomik ve gündelik yaşamda genellikle “para kazanan ve karar verici erkek” rolü öne çıkmakta; çoğu zaman eğitimsiz veya mesleksiz/işsiz erkekler bile aile içinde belirleyici konumda yer almaktadır. Bölgede erkeklerin göç etmesi ya da aileyi terk etmesi sonucunda geride kalan kadınların sayısının fazla olması, aile yapılarının ve kadınların günlük yaşamlarının göç sonrası dönüşümünü incelemek açısından uygun bir zemin sunmaktadır. Tüm bu özellikler, Iğdır kırsalını araştırmanın amacına uygun ve anlamlı bir saha haline getirmiştir.

3.3. Katılımcı Grubun Özellikleri

Araştırmanın nerede gerçekleşeceği ve araştırmaya kimlerin dâhil edileceğine ilişkin kararlar, araştırma yönteminin en önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır (Maxwell, 2022). Bu nedenle araştırmacı neyi, nerede, ne zaman ve kimi gözlemleyeceğine ya da kimlerle görüşme yapacağına karar vermelidir. Dolayısıyla veri toplama sürecinde araştırma problemine doğrudan yanıt veren amaçlı örneklem seçilmelidir (Merriam, 2023). Nitekim nitel araştırmalarda örneklemin en önemli özelliği, örneklemin araştırma sorusu, yöntemi ve araştırma tasarımı ile uyumlu olmasıdır (Barglowski, 2019).

Bu çalışma, “Kırsal Iğdır’dan Kocaların Göçü: Geride Kalan Kadınların Deneyimledikleri Zorluklar ve Baş Etme Stratejileri” başlığıyla Iğdır’da yürütülmüş

olup katılımcı grubunu kocası göç eden kadınlar oluşturmaktadır. Bu katılımcı grubun seçimi, çalışmanın temel yapı taşlarından birini teşkil etmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde, Tablo 1’de Tablo 2’de ve Tablo 3’te sunulan veriler doğrultusunda çalışma grubuna ilişkin yaş, evlenme yaşı, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim düzeyi, meslek, ortalama gelir, kocaların göç ettikleri iller ve ülkeler, ikamet edilen konutun mülkiyet durumu, birlikte yaşanan bireyler ile aynı konutta ikamet süresi (yıl) gibi demografik özellikler ele alınmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Yaş, Evlilik Yaşı, Medeni Durum, Kocaların Göç Ettikleri İller ve Ülkeler ile Çocuk Sayısına Göre Demografik Dağılımı

Katılımcı					
No	Yaş	Evlilik Yaşı	Medeni Durum	Kocaların Göç Ettikleri İller ve Ülkeler	Çocuk Sayısı
K1	39	18	Evli	Fransa	2K/2E
K2	Bilmiyor	14(Tahminen)	Bekâr	İstanbul	Çocuğu yok
K3	47	16	Evli	İstanbul	2K/1E
K4	33	26	Evli	Fransa	2E
K5	44	25	Evli	İsrail	1K/3E
K6	43	13	Evli	İsrail	4K/1E
K7	50-60 arası (tahminen)	17-18 yaşında (tahminen)	Evli	İsrail	4E
K8	38	22	Evli	Fransa	2K/1E
K9	42	13	Evli	İsrail	1K/2E
K10	56	13	Evli	Avusturya	4K/2E

Tablo 1, katılımcı grubunun (10 kişi) yaş aralığının 33 ile 60 arasında değiştiğini göstermektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı halen evli olup evlenme yaşları ise 13 ile 26 arasında değişmektedir. Çalışma evrenini Iğdır ili oluşturduğundan katılımcıların tamamı bu ilde yaşayan kadınlardan oluşmaktadır. Bir katılımcı hariç tüm katılımcıların çocuğu bulunmakta olup sahip olunan çocuk sayısı 2 ile 6 arasında değişmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Eğitim Düzeyi, Meslek ve Okur-Yazarlık Durumlarına Göre Demografik Dağılımı

Katılımcı			
No	Eğitim Düzeyi	Meslek	Okur-Yazarlık Durumu
K1	Ortaokul	Ev Hanımı	Okur-yazar
K2	Hiç okula gitmemiş	Ev Hanımı	Okur –yazar değil
K3	Hiç okula gitmemiş	Ev Hanımı	Okur –yazar değil
K4	Lisans eğitimini yarıda bırakmış	Ev Hanımı	Okur –yazar
K5	Hiç okula gitmemiş	Ev Hanımı	Okur –yazar
K6	Hiç okula gitmemiş	Ev Hanımı	Okur –yazar değil
K7	Hiç okula gitmemiş	Ev Hanımı	Okur –yazar değil
K8	Hiç okula gitmemiş	Ev Hanımı	Okur –yazar
K9	Hiç okula gitmemiş	Ev Hanımı	Okur –yazar değil
K10	Hiç okula gitmemiş	Ev Hanımı	Okur –yazar değil

Tablo 2 incelendiğinde, tamamı ev hanımı olan katılımcılardan yalnızca birinin lisans eğitimini yarıda bıraktığı görülmektedir. Geriye kalan dokuz katılımcıdan biri ortaokul mezunu olduğunu belirtmiş, iki katılımcı ise okuma yazmayı kendi imkânlarıyla öğrenmiştir. Altı katılımcı ise herhangi bir dönem de okula gitmemiştir.

Tablo 3. Katılımcıların İkamet Ettikleri Konutun Mülkiyet Durumu, Birlikte Yaşanan Bireyler ve Gelir Düzeylerine Göre Demografik Dağılımı

Katılımcı			
No	İkamet Edilen Konutun Mülkiyet Durumu	Birlikte Yaşanan Bireyler	Gelir Düzeyi
K1	Kayınpederine ait	Çocukları ve kayınvalidesi	Düşük
K2	Babasına ait	Yalnız (zaman zaman yeğeni geliyor)	Düşük
K3	Kocasına ait	Çocukları	Düşük
K4	Kayınpederine ait	Çocukları, kayınvalidesi, kayınpederi, görümcesi ve görümcesinin çocuğu	Düşük
K5	Kocasına ait	Çocukları	Düşük
K6	Kocasına ait	Çocukları ve gelini	Düşük
K7	Kocasına ait	Çocukları	Düşük
K8	Kendisinin ve kocasının ortak evi	Çocukları	Düşük
K9	Kendisinin ve kocasının ortak evi	Çocukları ve kayınvalidesi	Düşük
K10	Kocasına ait	Çocukları	Düşük

Tablo 3'e bakıldığında katılımcıların ikamet ettikleri konutların mülkiyet durumu, birlikte yaşadıkları bireyler ve aynı konutta ikamet süreleri yer almaktadır. Bu bağlamda, konut mülkiyeti açısından katılımcılar arasında belirgin bir çeşitlilik olduğu görülmektedir. Yalnızca K.8 ve K.9 rumuzlu katılımcının ikamet ettiği konut, kendileri ve kocalarına ait ortak mülkiyettir. Katılımcılardan birinin yaşadığı konut babasına;

ikisinin ise kayınpederine aittir. Beş katılımcının yaşadığı konut ise kocalarının mülkiyetindedir. Katılımcıların birlikte yaşadığı bireyler bakımından da farklılıklar görülmektedir. Katılımcılardan biri çocukları, kayınvalidesi, kayınpederi, görümcesi ve görümcesinin çocuğu ile birlikte oldukça kalabalık bir hanede yaşamaktadır. Bir başka katılımcı çocukları ve gelini ile birlikte ikamet etmektedir. Çocuğu olmayan bir katılımcı çoğunlukla yalnız yaşamakta zaman zaman yeğeni ona eşlik etmektedir. Dört katılımcı çocuklarıyla birlikte yaşarken iki katılımcı ise çocuklarıyla birlikte kayınvalidesiyle aynı evi paylaşmaktadır. Katılımcıların tamamının gelir düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

3.4. Veri Toplama Tekniğı ve Süreci

Veri toplama sürecinin hemen öncesinde söz konusu araştırmanın temelini oluşturmak amacıyla kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Nitekim araştırma sürecinin ilk ve asli adımlarından biri, literatürü diğer bir ifadeyle araştırma sorusu hakkında önceki çalışmalardan elde edilen bilgi birikimini analiz etmektir (Neuman, 2022). Bu doğrultuda yapılan literatür çalışması, çalışma tamamlandığında literatürdeki bilgi birikimine katkı yapıp yapmayacağı, önceki çalışmaları tekrar edip etmeyeceğı, az temsil edilen bireylerin seslerini duyurup duyurmayacağı ya da sosyal adalet duygusuna katkıda bulunup bulunmayacağı (Creswell, 2017) gibi önemli hususlarda araştırmacıya bilgi vermektedir.

Gerçekleştirilen literatür taramasının ardından birincil veri toplama yöntemlerinden biri olan nitel araştırma yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir. Genellemelerden ziyade derinlemesine anlamaya öncelik veren nitel araştırma yöntemi (Kaya, 2013) için veri, var olan bilgi stoklarından elde edilecek hazır bir unsur olmaktan çok araştırmacı ve araştırılan arasında gelişen sosyal ilişki sonucu ortaya çıkan bir bilgi biçimi olarak değerlendirilir (Kümbetoğlu, 2008).

Çalışmada başlıca veri toplama tekniği olarak bireyin iç dünyasına girmeyi ve onun bakış açısını anlamayı mümkün kılan (Patton, 1987; Yıldırım ve Şimşek, 2021) görüşme (mülakat) yöntemi tercih edilmiştir. Bu doğrultuda derinlemesine incelemeyi mümkün kılan yarı yapılandırılmış görüşme (Demir, 2022) türü benimsenmiştir. Nitekim kocalarının ulusal ya da uluslararası göçe katılması sonrasında (çocuklarıyla) yalnız yaşayan kadınların yaşam pratikleri, sorunları ve baş etme stratejilerini anlayıp aktarabilmemiz için söz konusu kadınlar ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmesi gerekli olmuştur.

Görüşme soruları, araştırmanın konusu ve amacı doğrultusunda araştırmacı tarafından önceden hazırlanmış olup açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır. Araştırmanın yürütülebilmesi amacıyla öncelikle Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'ndan etik onayı alınmıştır (Tarih: 26.06.2025, Sayı:4/104). Etik onay alındıktan sonra saha çalışmasına geçilmeden önce hazırlanan görüşme formu esas alınarak katılımcılarla benzer özellikler taşıyan kişilerle pilot uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Böylece soruların doğru anlaşılıp anlaşılmadığı test edilmiş; ön bulgularla bağlantılı olarak araştırma sorularının yönünü belirginleştirme, genişletme ve revize etme konusunda yol gösterici olmuştur (Fedyuk ve Zentai, 2019). Pilot uygulama ölçeklerin uygulanmasında karşılaşılabilecek güçlüklerin önceden belirlenmesi veri toplama sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine ve doğru verilerin elde edilmesine katkı sağlamaktadır (Denzin ve Lincoln, 1998; Kaya, 2013).

Pilot uygulamanın tamamlanmasının ardından toplam 22 kişi ile iletişime geçilmiştir. Katılımcıların bir kısmına Iğdır ilinde gerçekleştirilen saha çalışması sırasında yerel mekânlarda yapılan gündelik etkileşimler (örneğin, araştırmacı olarak düzenli biçimde kahvaltı ve akşam yemekleri için aynı restorana giderek orada çalışan kişilerle samimi ilişkiler geliştirilmiştir) aracılığıyla ulaşılmıştır. Bir kısmına geliştirilen yerel bağlantılar vasıtasıyla erişilmiş, diğer bir kısmına ise görüşmeyi kabul eden katılımcıların

yönlendirmesiyle (kartopu örnekleme yöntemi) ulaşılmıştır. Ulaşılan (gönüllülük esasına göre) 22 kişinin tamamı başlangıçta görüşmeyi kabul etmiştir. Ancak sonradan 12 kişi görüşmeye katılmaktan vazgeçmiştir.

Muhtemel katılımcıların görüşmeden vazgeçme sebepleri farklılık göstermektedir: Katılımcılardan biri, evine gidildiği esnada eşinin arayıp görüşmeye izin vermemesi üzerine konuşmadan vazgeçmişken bir diğeri kocasının “‘Konuşursan seni öldürürüm” tehdidi nedeniyle vazgeçmiştir. Başka bir katılımcı ise utandığını ifade ederek ağlamış ve yaşadıklarını anlatamayacağını belirterek görüşmeden çekilmiştir. Birbirinin akrabası olan dokuz katılımcı ise telefonlarına hiçbir şekilde yanıt vermemiştir. Ayrıca yabancı uyruklu bir katılımcı görüşmek istemesine rağmen kayınvalidesinin izin vermemesi nedeniyle görüşmeden çekilmiştir; Araya yerel bağlantılar/tanıdıklar sokulmasına rağmen, katılımcının araştırmacıyla iletişime geçmesi engellenmiştir. Böylece toplamda on katılımcı ile derinlemesine görüşme yapılabilmektedir.

Görüşmeler Temmuz ve Ağustos 2025 tarihleri arasında katılımcılara uygun mekânlarda (ev içi veya bahçe) gerçekleştirilmiş olup, katılımcılardan dokuzu ile yüz yüze biri ile ise çevrimiçi olarak yapılmıştır. Görüşme formlarında yer alan sorular, yarı yapılandırılmış (açık uçlu) nitelikte olup, önceden belirlenen temalar çerçevesinde hazırlanmış ve katılımcılara yöneltilmiştir. Ancak yarı yapılandırılmış görüşmelerde konunun zaman zaman dağılması oldukça yaygındır. Sürece sadece araştırmacının belirlediği konular değil katılımcıların konuşmak istediği konular da dâhil olur (Sevgi, 2023). Bu bağlamda görüşme esnasında katılımcıların verdikleri yanıtlara bağlı olarak yer yer yeni sorular üretilmiş ve böylece görüşmenin çerçevesi genişletilmiştir. Bu yaklaşım, katılımcıların görüşmeler sırasında aktif bir rol üstlenmesine imkân tanımaktadır (Sevgi, 2023; Yulu, 2024). Nitekim Maxwell’in (2022) ifade ettiği gibi nitel bir araştırma tasarımı önemli ölçüde süreç içerisinde yapılandırılır gerektiğinde yeniden yapılandırılır.

Ayrıca katılımcıların açık rızası alınarak görüşmeler ses kayıt cihazlarıyla kayıt altına alınmıştır. Bu süreçte ses kayıt cihazlarının sorunsuz çalışmasını sağlamak ve katılımcıların görüşme sırasında herhangi bir rahatsızlık hissetmemelerini temin etmek amacıyla gerekli önlemler alınmıştır. Görüşmelerin süresi 50 ile 120 dakika arasında değişmiştir.

3.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Nitel verilerin analizi konusunda alanyazında çeşitli kavram ve yaklaşımlarla karşılaşılmaktadır. Ancak tüm bu yaklaşımların birleştiği husus verilerin betimlenmesine ve temaların ortaya çıkarılmasına verilen önemdir. Bununla birlikte araştırmacının verileri yorumlama biçimi ve ortaya çıkan temalar arasındaki anlamlı ilişkileri kurma süresi de analizde belirleyici bir rol oynamaktadır. Öte yandan, her ne kadar alanyazın farklı yaklaşımlar ortaya koysa da yapılan analizin derinliğine göre veri analizi genellikle iki grupta incelenmektedir: “betimsel analiz” ve “içerik analizi” (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Bu araştırmada betimsel analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Betimsel analiz, görüşme verilerinin özgün biçimlerine sadık kalınarak katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar yapma ve bu verileri betimleyici bir yaklaşımla sunma esasına dayanmaktadır (Kümbetoğlu, 2021).

Analiz süreci, ilk görüşmenin gerçekleştirilmesiyle birlikte başlamıştır. Araştırma süreci boyunca veri toplama ve analiz süreçleri eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Başlangıçta görüşmeler transkripsiyon programı aracılığıyla metne aktarılmaya çalışılmış ancak dil farklılıklarından dolayı beklenen performans alınamayınca tüm görüşmeler, ses kayıt cihazları aracılığıyla tek tek dinlenerek metne aktarılmıştır. Bu sayede elde edilen tüm verilerin eksiksiz ve güvenilir biçimde korunmasına olanak sağlanmıştır.

Elde edilen metinler okunurken ayrıntılı notlar alınmış, benzer içerik ve anlam taşıyan ifadeler bütünlük duygusu korunarak sınıflara ayrılmıştır. Bu çerçevede görüşme çözümlemelerinde yer alan kelimeler, ifadeler, kullanılan dil, diyalogların yapısı ve özellikleri ile sembolik anlatımlar ve benzetmeler dikkate alınarak tanımlayıcı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Ardından araştırmacının yönelimi ve bilgi birikiminin yanı sıra katılımcılar tarafından açık biçimde ortaya konulan anlamlar (Merriam, 2023) da dikkate alınarak kodlar oluşturulmuştur.

Betimsel analizin son aşamasında ise organize edilen, sınıflandırılan veriler, araştırmacı tarafından yorumlanmıştır. Bu aşama söylemlerin ayrıştırılarak bakış açısı farklılıklarının veya ortaklaşan özelliklerin belirlenmesi ile çeşitli temaların ortaya çıkarılmasını kapsamaktadır (Kümbetoğlu, 2021). Bu bağlamda söz konusu süreçte öncelikle tüm veriler tekrar tekrar okunmuş ve gözden kaçan bir nokta olup olmadığı kontrol edilmiştir. Nitekim araştırmacının analiz sürecinde şeffaflık sağlaması ayrıca kategorizasyon, analiz ve yorumlama aşamaları üzerine düşünmesi büyük önem arz etmektedir (Jacobs, 2019). Ardından bulgular mevcut literatürdeki araştırmalarla karşılaştırılmış benzerlikler ve farklılıklar belirlenerek yorumlanmış ve tartışılmıştır.

3.6. Araştırmacının Rolü ve Etik Konumu

Nicel ve nitel araştırma yöntemleri arasındaki en önemli farklardan biri, her iki araştırma yönteminin araştırmacıya biçtiği roldür (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Nitekim sosyal araştırmaların temel bilgi kaynağı insan olsa da niteliksel araştırmacı bu kaynaktan verili olarak zaten var olan bir bütünden veri toplamamakta, veriyi görüşülenle birlikte adeta yeniden inşa etmektedir (Kümbetoğlu, 2021). Bu nedenle nitel araştırmalar araştırmacının sahada yer aldığı, katılımcılarla belli bir süre geçirerek araştırmanın öznesi haline geldiği çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Altunkaynak Vodina, 2020). Nitel araştırmacı, veriyi oluşturma sürecinde ve görüşme

sırasında aktif olarak yer almaktadır (Kümbetoğlu, 2021). Bu doğrultuda araştırmacının, katılımcıya aracılık ederek onun sübjektif dünyasını tüm yalınlığıyla aktarması gerekmektedir (Kaya, 2013). Dolayısıyla nitel araştırmalarda araştırmacının rolü, kimliği, iletişimi, etkileşimi ve hatta dönüşümü çalışmanın niteliğini belirleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda alanyazında Iosifides (2019), araştırmacı ve katılımcı arasındaki etkileşime dikkat çekerek, nitel araştırmalarla yürütülen çalışmalarda araştırmacının özdüşünümselliğinin ve konumsallığının önemini vurgulamıştır (Altunkaynak Vodina, 2020). Özdüşünümsellik araştırma sırasında ve sonrasında katılımcılar ile araştırmacının sahip olduğu iktidar farklılıkları ve bu yüzden araştırmacının sürekli olarak düşünümsellik göstermesinin gerekliliğini ifade etmektedir (Iosifides, 2019). Bu çerçevede araştırmacı, hem saha sürecinde hem de sonrasında ayrımcı, sömürücü ya da katılımcılara zarar verebilecek herhangi bir ilişki biçiminin ortaya çıkmaması adına etik sorumlulukların bilinciyle hareket etmektedir.

Bununla birlikte gerek görüşme ortamında kurulan temasın yakınlığı ve ulaşılan samimiyetin düzeyi gerek görüşmenin araştırmacının sınıfı, toplumsal cinsiyeti veya etnik kimliğiyle ilişkili olarak bilinçli ya da bilinçsiz temsil ettiği sembolik roller sebebiyle araştırmacının rolü ve etik konumu yöntemin ayrılmaz bir bileşeni haline gelmektedir. Görüşmenin yeri, zamanı ve ortamı kadar bir yöntem olarak görüşmenin başarısı da bu etmenlerden herhangi birine ya da bunların kombinasyonuna bağlı olabilir. Bu nedenle, araştırmacının veriyi tasarlarlarken, toplarken ve yorumlarken bulunduğu konumsallık, özel bir düşünümsellik gerektirmektedir (Fedyuk ve Zentai, 2019). Bu bağlamda araştırmacı saha sürecinde kendi konumunun ve görünümünün katılımcı üzerindeki etkisini göz önünde bulundurarak düşünsel bir yaklaşım benimsemiştir. Bu kapsamda araştırmacı, katılımcılarla güven ilişkisi kurabilmek amacıyla sosyo-ekonomik görünümüne özen göstermiş araştırmaya katılan kadınların

kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için sahada “içeriden biri” gibi davranmaya ve giyim-kuşam tercihlerinde buna uygun bir tutum sergilemeye dikkat etmiştir.

Bir çalışmanın inandırıcılığı kısmen de olsa araştırmacının doğruluğuna ve dürüstlüğüne dayanır (Merriam, 2023; Patton, 2002). Bu nedenle araştırmacı araştırma süresi boyunca elde ettiği veriyi çalışmaya doğru, titiz ve özenle yansıtmalıdır (Kümbetoğlu, 2021).

Araştırmacının araştırma raporunun hazırlanmasında ve yayımlanmasında dikkat ve özen göstermesi gereken etik kuralların en önemlisi, bireyleri korumak yönünde olmalı yalnızca bireylerin isimlerinin değil, gerektiğinde yer ve zaman bilgilerinin de gizlenmesi gerekmektedir. Özellikle bireylerin yaşantı ve deneyimlerine odaklanan nitel araştırmalarda, katılımcıların tanınmasına yol açabilecek detaylardan kaçınılması büyük önem taşımaktadır (Kümbetoğlu, 2021). Bu nedenle çalışma sürecince ve sonrasında katılımcıların ve ailelerinin isimleri, köyleri ve adres bilgileri paylaşılmamıştır. Ayrıca katılımcıları ifşa edebilecek görsel öğeler (fotoğraf, video kaydı vb.) kullanılmamıştır.

Son olarak, çalışma süreci boyunca ve sonrasında –bireylerin ilerleyen dönemlerde çeşitli biçimlerde etiketlenmelerine veya kişisel sorunlarının istenmedik biçimde ortaya çıkmasına neden olmamak amacıyla– katılımcıların kimliklerin gizli tutulmasına ve yazım sürecinde katılımcılardan rumuzlar aracılığıyla bahsedilmesine özen gösterilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ANALİZ VE BULGULAR

Bu bölümünde araştırma “Kadınların Profili”, “Kadınların Kocalarının Profili”, “Kadınların Evlenme Süreçleri”, “Evlilikle Birlikte Ortaya Çıkan Sorunlar”, “Kadınların Kocalarını Göç Etmeye Yönlendiren Sebepler”, “Kadınların Kocalarının Kesin Gidişleri”, “Kadınların Kadınlık-Erkeklik Algılarında ve Rollerinde Yaşanan Değişimler” ve “Kadınların Yalnız ve/veya Çocuklarıyla Yaşam Süreci ve Beklentiler” başlıkları ve ilişkin alt başlıklar çerçevesinde ele alınmıştır.

4.1. Kadınların Profili

“Onlar bırakmadı, benim kimliğim olsun.”

[K.2]

Günümüzde kadınlar, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar düşünsel ve bilimsel incelemelerin odağı haline gelmiştir (Bektay, 2012). Kadınların yaşadıkları sorunlar ve yapısal dezavantajlar, toplumsal cinsiyet araştırmalarının en fazla odaklandığı alanlardan birini oluşturmaktadır. Kadının toplum içindeki ikincil konumu ise gerçek anlamda evrensel ve kültürlerüstü bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Ortner, 1972). Bu bağlamda, her coğrafyaya özgü farklılıklar içerse de, kadınların ya da erkeklerin biyolojik cinsiyet özellikleriyle doğrudan ilişkili olmayan toplumsal konumlarının nasıl dişil ya da eril anlamlarla yüklendiğini ve bu süreçler aracılığıyla cinsiyetlenmiş toplumların nasıl inşa edildiğini açıklayabilecek kuramsal bir çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır (Sancar, 2009).

Ortadoğu ülkeleri arasında Türkiye, kadınların kurtuluşu meselesini erken, açık ve kapsamlı biçimde ele alan bir cumhuriyet olarak öne çıkmaktadır (Kandiyoti, 1987). Ancak özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınların büyük bir kısmı, kendilerine cumhuriyet ile birlikte verilmiş olan toplumsal, hukuksal ve siyasal hakları etkin biçimde kullanacak yeterli eğitim düzeyine ulaşamamaktadır (Arıkan, 1988).

Araştırma kapsamında Iğdır’da görüşülen on kadının statüleri, söz konusu durumu destekler niteliktedir. Kadınlardan dokuzu eğitimsizdir ve hiçbirinin herhangi bir işte çalışmadığı tespit edilmiştir. Katılımcılardan altısı okuma yazma bilmezken bu altı katılımcı içinden beşi Türkçe dahi konuşamamaktadır. Geri kalan dört katılımcıdan ikisi kendi imkânlarıyla okuma yazma öğrenmişken biri ise ortaokul diploması olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar arasında lisans mezunu bulunmazken yalnızca bir katılımcı üniversite eğitimini babasının sağlık sorunları sebebi ile yarıda bırakmak zorunda kaldığını aktarmıştır:

“Ben üniversitede Edebiyat Bölümü’nde okuyordum sonra bitiremedim yarıda bıraktım çalışmak zorundaydım babam rahatsız olduğu için. Kemik kanseriydi. Onun tedavisiyle uğraştım o yüzden bıraktım.” [K.4, 33 yaşında, okur yazar]

Elde edilen veriler, patriyarkal toplumsal düzen içinde kadınların konumlanış biçimlerine ilişkin somut kanıtlar sunmaktadır. Bu çerçevede kadın profillerinin daha yakından tanınması ve patriyarkal toplumlarda kadına yönelik öznel algıların anlaşılması amacıyla katılımcılara öncelikle *“Kadın olmak sizin için ne demek?”* sorusu yöneltilmiştir. Böylece onların iç dünyalarındaki örtük kadınlık algılarını ifade etmeleri istenmiş ve derinlemesine bir analiz yapılmıştır:

“Kadın... Kadın derken sadece aklıma annelik geliyor. Kadın olmak anne demek; sadece ben onu düşünüyorum yani. Birde demek işte eşin, eşinin ailesi, kendi ailen bizim erkek kardeşlerimiz de var. Kadınların yapabileceği şeyleri onlar yapamıyorlar; onlar hani biraz daha erkeğin yükü olsun eşinin çocuklarının biraz daha hafifletmektir. Bence kadın demek yani hayatı hafifletmektir yani. Hayatı düzene sokan kişi kadındır.” [K.4, 33 yaşında, okur yazar]

Lisans eğitimini yarıda bıraktığını belirten K.4 numaralı katılımcı, kadınlığı “annelik rolü” ve “yük hafifleten kişi” olguları üzerinden yücelterek, farkında olmaksızın

kadınların ikincil konumunu kabullenişini (Acar Savran, 2013) yeniden üretmektedir. Bu durum, patriyarkal düzenin cinsiyetçi örgütlenme yapısı ve kültürel kodlar aracılığıyla kadınları çeşitli maddi kaynaklardan uzak tutarak onları “eş-ev kadını-anne” rolüne koşullandırmasıyla daha da pekişmektedir (Bektay, 2012). Kadınların bu rollere hazırlanması ise erken çocukluk döneminde (Walby, 2014) özellikle çocuk oyunları aracılığıyla başlamaktadır (Durdu vd., 2024). Dolayısıyla kadınların toplumsal konumu, geleneksel olarak “anne” ve “eş” olarak kurgulanan idealleştirilmiş toplumsal rolleri oranında değer görmektedir (Dedeoğlu ve Elveren, 2017). Bu bağlamda, güç ilişkileri içindeki döngüsel dalgalanmalar ve statü kaygıları, kadınların kendi boyun eğme pratiklerini yeniden üretmelerinde aktif bir rol oynamaktadır (Kandiyoti, 1988). Nitekim bu durum, K.5 numaralı katılımcının ifadesinde açık biçimde görülmektedir:

“Kadın olmak bence, her şey onların üstünde. Erkek sabah gidiyor, akşam geliyor; her şeyi kadınlar yapıyor. Tüm eziyeti kadınlar çekiyor” [K.5, 44 yaşında, okur yazar]

Bu ifade, toplumsal düzeni oluşturan bölünmelerin ya da daha keskin bir ifadeyle cinsiyetler arasında kurulmuş olan tahakküm ve sömürü ilişkilerinin zamanla iki farklı sınıfa peyderpey nakledildiğini gösterir niteliktedir (Bourdieu, 2023). Patriyarka, toplumsal cinsiyeti belirlenmiş klişelerle şekillendiren bir pratik alanı olarak (Acar Savran, 2013) “ideal” ev kadınının ev işi (temizlik ve yemek yapımı; hanehalkı üretimi, çocuk, hasta, yaşlı bakmak gibi) yükümlülüklerini yerine getirirken yaptığı işleri doğal bir görev olarak görmesini istemektedir. Nitekim istihdamda parasal karşılığının olmadığı bu emek biçiminde yükümlülüğün yerini şefkat, özen, sevgi ve bağlılık gibi duygusal faktörlerin alması beklenmektedir (Şenol Cantek, 2001). Ancak bu uyumu sağlamak çoğu zaman mümkün değildir zira kadınlara yüklenen farklı roller ve sorumluluklar birbirleriyle uyuşmamaktadır.

Kadın dergileri, ev kadınına bulaşık yıkarken dahi cinsel cazibesini koruma, gebelik sürecinde zarif olma, bakımına düşkünlükle anneliği ve tutumluluğu bağdaştırma sanatını bol bol öğretmektedir; ancak elleri çatlamış ve bedensel formu değişmiş bir kadının çekici kalabilmesi oldukça güçtür (de Beauvoir, 2019). Kadın ve onun emeği, “ev hanımı” kavramının çağrıştırdığı anlam doğrultusunda, yalnızca bedensel değil; zihinsel ve cinsel boyutlarıyla da ev içi otoritenin her türlü ihtiyacına cevap veren bir tür köle emeğiyle eş değer tutulmaktadır (Bora Çınar, 2023). Örneğin bu durum, K.1 numaralı katılımcının şu cümlelerinde somutlaşmaktadır:

“Kadın olmak ıı yani ne bilim. Çok zor benim için çünkü büyük bir sorumluluk benim için. Gerçekten büyük bir sorumluluk. İnsan yaşadıklarını ya da hak ettiğini görmeyince çok zor oluyor bir kadın için. Bir kadın olmak çok zor bence.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

K.1 numaralı katılımcı, kadın denildiğinde yalnızca yaşanan zorluklara değil, kadın olmanın aynı zamanda büyük bir sorumluluk taşıdığına da vurgu yapmaktadır. Evlilik ilişkileri, ev hayatı ve annelik, tüm uğrakların karşılıklı olarak birbirini gerektirdiği bir bütünü oluşturmaktadır (de Beauvoir, 2019). Bu bütün patriyarkal toplumlarda ev içi görünmeyen emeğin kadınların doğal göreviymiş (sorumluluğu) gibi algılanmasına yol açmaktadır. Oysa bu durum doğal değil; tarihsel ve toplumsal koşulların değişimiyle biçimlenen bir olgudur (Meillassoux, 2024). Tarihsel olarak Eski Mezopotamya’da ortaya çıkan ataerkil sistem, egemen sistem olarak yerini sağlamlaştırdıkça erkek gücünün yüceltilmesi adım adım kurumsallaşmıştır (Bektay, 2012). Bu süreçte kadınlar bir sınıfi erkekler bir diğer sınıfi oluşturur hale gelmiş; bu sınıflar arasında toplumsal eşitsizliğe ve ekonomik farklılığa dayalı ilişkiler geliştirilmiştir (Delph, 1984; Kandiyoti, 1987). Nitekim bu durum, K.3 ve K.10 numaralı katılımcıların ifadelerinde açıkça görülmektedir. Söz konusu anlatılar, kadınların yoksulluk karşısında ne kadar hassas bir grup olduğunu ve yoksulluğun çeşitli şekillerde ne ölçüde derinleşebildiğini

ortaya koymasý açýsýndan önem tařýmaktadır (Topçuođlu vd., 2014).

“Bilmiyorum ki... Hiçbir şey görmemişim. Ben hiç görmemişim.” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

“Yoksulluk içinde yaşanmak demek benim için yokluk ve yoksulluk. Çok zor bir insan olmak yani; çok zorlukları var, çok kahır var. Çocukların kahrı hep benim sırtımda geçtiği için, evin kahrı hep benim sırtımdan geçtiği için benim kadınlığım çok zor bir kadınlıktır. Kadın olmak her zorluğa katlanmaktır.” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Demokrasiye ve insan haklarına bağlılığın zayıf olduğu ya da hiç olmadığı patriyarkal toplumlarda kadınlar, baskıcı ve sömürücü toplumsal ve ekonomik koşullar altında yaşamaktadır. Bu koşulların bir sonucu olarak katılımcıların kadınlığı çoğunlukla “zor” ya da “yük” olarak nitelendirdikleri görölmektedir:

“Valla zordur, her yükü taşımışım.” [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

“Kadın olmak bence dünyanın en büyük yükü. Kadın olmak çok zor.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

“Kadınlar çok zorluk çekiyor. Vallahi zordur, vallahi zor, zor.” [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

K.2 numaralı katılımcı, ifadelerinin devamında patriyarkal toplumlarda yaşamak zorunda kalan kadınların maruz bırakıldığı toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliğin bir başka boyutunu –yok sayılma– şu cümlelerle dile getirmiştir:

“Benim babam, annem, erkek kardeşlerim; hepsi kimliği var. Benimki yok. Benimki de onlar yüzünden; benim benim babam yüzünden. şimdiye kadar ben kaldım. Devlet çocukların hepsi istedi, dedi getireceğiz, kimlikleri yapacağız. Babam da oraya geldi, bana izin vermedi, beni götürüyüm. Orda ben kaldım. Onlar bırakmadı, benim kimliğim

olsun. Şimdi hastayım, vallahi çok hastayım; bacaklarım acıyor, doktora gidemiyorum.” [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

Arıkan (1988) patriyarkal toplumlarda yaşayan ya da yaşamak zorunda kalan kadınlara ilişkin bulgularında, söz konusu kadınların kimi zaman “yok” sayıldığını belirtmektedir. Benzer şekilde Reed (2014), patriyarkal toplumlarda bir babanın çocuklarından söz ederken yalnızca erkek çocuklarını vurguladığını kız çocuklarını ise görmezden geldiğini ifade etmektedir. Nitekim bu bağlamda K.2 numaralı katılımcının beyanları, Arıkan (1988) ve Reed (2014) tarafından ortaya konulan bulgularla örtüşmektedir.

Kadınların ifadelerinin genel değerlendirmesi, patriyarkal sömürünün kadınlar açısından özgül, ortak ve birincil sömürülme biçimi olarak ortaya çıktığını göstermektedir (Acar Savran, 2013). Klasik ataerkil bölgelerde kadınlar genellikle ev içi emek, beslenme, hijyen, çocuk bakımı gibi hizmet ekseninde roller üstlenmektedir (Duran vd., 2022) ve bu roller emeklerinin sürekli değersizleştirilmesine yol açan kurallara mümkün olduğunca sıkı sıkıya bağlı kılınmaktadır (Kandiyoti, 1988). Bununla birlikte kamusal alanın dışına itilen veya ikincilleştirilen kadınlar için ev kadınlığı/annelik; güvencesiz, erkeklere bağımlı ve risklerle dolu bir yaşam biçimi sunmaktadır (Sancar, 2014).

4.2. Kadınların Kocalarının Profili

“Zorla ailem istedi, bende gittim.”

[K.3]

Erkek ile kadının aynı fizyolojinin üstün ve aşağı iki farklı değişkeni olarak algılandığı patriyarkal toplumlarda (Bourdieu, 2023), katılımcıların öncelikle “kadınlık” kavramına ilişkin algıları incelendikten sonra katılımcıların eşlerine ilişkin algılarını derinlemesine anlamak amacıyla katılımcılara belirli sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda katılımcılara öncelikle *“Kocanızın/eski kocanızın yakışıklı olduğunu*

düşünüyor musunuz?’’ sorusu sorulmuştur. Nitekim bu soru, kocaların dış görünüşünü nesnel biçimde değerlendirmeyi amaçlamaktan ziyade, katılımcıların uzun süredir ayrı kaldıkları eşlerine atfettikleri değeri kendi bakış açıları üzerinden anlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda K.1 numaralı katılımcı, evliliğin ilk dönemlerinde kocasının fiziksel görünümünü olumlu değerlendirdiğini, ancak zamanla bunun önemini yitirdiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

‘‘Açıkçası, şey hani derler ya cahillik diye... Evet, başlarda güzel geliyordu; ama işte insan neyin ne olduğunu bilmiyor.’’ [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

K.3 ve K.6, K.9 ve K.10 numaralı katılımcı ise söz konusu soruya yanıt verirken zorla evlendirildiklerini farklı şekillerde ifade etmişlerdir. Bu durum, kız çocuklarının patriyarkal toplumsal yapılar ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler nedeniyle yaşadığı özgürlük kısıtlanmalarını ortaya koymaktadır:

‘‘Yok, ne yakışıklısı... Değil değil. Çok kilolu. Ya zorla ailem istedi, bende gittim.’’ [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

‘‘Ben hiç sevmedim. Mecbur evlendim. Mecbur evlenecektim de. Yaşı da vardı. Fazla güzel değildi.’’ [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

‘‘Yakışıklı... ıı... Ben hiç sevmedim, ben hiç sevmedim. Tipsizi aldım. Yakışıklı makışıklı bilmiyorum da. Vallahi ben sevmedim. İki senedir ben onun yanındaydım, hiç sevmedim.’’ [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

‘‘Kocam çok çirkindi. Ben ilk gördüğümde dedim ki: Bu bir terörist midir? Dağdan mı gelmiş; böyle kapkara, hor, çirkin... Ondan sonra işte zorla verdiler beni. Çok çirkin.’’ [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Diğer yandan zorla evlendirildiğini ve evliliği süresince hem fiziksel hem de psikolojik

şiddete maruz kaldığını çeşitli ifadelerinde vurgulayan K.2 numaralı katılımcı, buna rağmen eşini beğendiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“E tabi tabi çok iyiydi.” [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

K.5 ve K.7 numaralı katılımcı söz konusu soruya verdikleri yanıtlarda, evlendikten sonra zaman içerisinde eşlerine karşı duygusal bir bağ geliştirdiklerini ve fiziksel görünümün onlar için öncelikli olmadığını ifade etmiştir:

“Bilmiyorum yani... Normal yani. Sonradan insan ısınıyor.” [K.5, 44 yaşında, okur-yazar değil]

“Yakışıklılığı ne yapacağım? Ama biz birbirimizi evlenince sevdik. Biz idare ediyoruz.” [K.7, 50-60 yaş arası (yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil].

Katılımcıların bu ifadeleri, kadınların çoğu zaman kendi konumlarını olağanlaştırmak feragat ve uyum üzerinden ilişkiyi sürdürmeye çalıştıklarını göstermektedir. Nitekim patriyarkal toplumlarda, kendilerini alçaltmaya ve yok saymaya eğilimli bir toplumsallaşma uğraşına boyun eğdirilen kadınlar; feragat, teslim ve sessizlik gibi olumsuz erdemleri içselleştirmektedir. Erkekler ise mütehakkim temsilin mahkûmu hatta çoğu zaman gizlice kurbanı haline gelmektedir. Bourdieu’nun (2023) da vurguladığı üzere, itaate yol açan yatkinlikler gibi tahakkümde hak iddia etmeye ve onu uygulamaya sevk eden yatkinlikler da bir tabiatın içindedir ama yazılı değildir ve uzun bir toplumsallaşma sürecini gösterir. Bu bağlamda, katılımcıların eşleriyle ilişkilerinin niteliğini daha yakından analiz edebilmek amacıyla katılımcılara *“Kocanız/eski kocanız sizi aldatır mıydı?”* sorusu yöneltilmiştir. K.2 numaralı katılımcı, kocasının kendisini defalarca aldattığını –hatta bunu bizzat gördüğünü– ancak şiddet korkusu nedeniyle sessiz kaldığını şu cümlelerle aktarmıştır:

“Çok aldattı kocam. Çok çok çok çok... Ben görüyordum. Bizim bir tane şey var idi,

kiracım var idi. Onun bir tane kızı vardı. Valla gece yarısında diyor, 'Ben çarşı içine giderim.' Bakıyordum, o kızın yanına gidiyor. Valla ben gözümle gördüm yine yani bir şey söylemedim, yani... Bir şey söylemiyordum. Söylesem beni dövecek. Diyordum: Allah'ım, Ya Rabbim, ben bundan kurtulayım.'' [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

Bu ifade, kırsal kesimde kadının payına düşenin çoğu kez boyun eğme ve bağımlılık olduğunu göstermektedir (Arıkan, 1988). Bununla birlikte, aldatılma deneyiminin yaşattığı acının tamamen silinemediği; geçmişte bir yerlerde gizli kaldığı ve olayı sindirmiş görünen bireylerde dahi tetikleyici durumların eski acıları yeniden hatırlatabildiği görülmektedir (Blow, 2005; Tamer ve Duyan, 2021).

Benzer şekilde, K.9 numaralı katılımcı da eşinin sadakatsiz davranışları olduğunu ifade etmiş; ancak bunun nedenini mekânsal koşullarla ilişkilendirmiştir. Ona göre Iğdır'da birlikte yaşadıkları dönemde kendisine sadık olan kocası, göç ettikten sonra kendisine ihanet etmeye başlamıştır. Nitekim hareketle bağlantılı yaşam değişikliklerinin büyük bir bölümü, aile yaşam döngüsü ve özellikle medeni durumdaki dönüşümleri kapsamaktadır (Deniz ve Özgür, 2013).

'Burada yok. Öyle bir kötü huyu yoktu; ama oraya gitti, öyle oldu.' [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Öte yandan bazı katılımcılar (K.6, K.8 ve K.10) eşlerinin sadakatsizliğine ilişkin herhangi bir gözlem ya da bilgi aktarmamıştır. Bu durum, kadınların sadakatsizliği çoğunlukla doğrudan tanık oldukları durumlarda kabul ettiklerini göstermektedir. Oysa aldatma, sadakatsizliğin yol açtığı sözel ve davranışsal reaksiyonları da içerebilir (Drigotas ve Barta, 2001; Uzunovalı ve Özbay, 2023).

'Ben hiç görmedim.' [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

'Yok, öyle bir şey duymadım.' [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

“Hiç bilmiyorum.” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Diğer katılımcılardan farklı olarak, K.1 numaralı katılımcı eşinin onu aldatmadığını ifade ederken kadın arkadaşlarının iş çevresiyle sınırlı olduğunu özellikle vurgulamıştır:

“Aldatmadı ama o çok rahat; ama mesela şey, kadın arkadaşları işi hariç yok. İş arkadaşları oluyor, ıı... Olabiliyor ama çok samimi kız arkadaşları yok, iş arkadaşları var.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

Murdock’a göre (1965) toplumlar, cinsel içgüdüyü düzenleme şekillerine göre iki gruba ayrılmaktadır. Bazı toplumlarda cinsel kurallara riayet, “toplumsallaşma süreci sırasında cinsel yasakların güçlü bir şekilde içselleştirilmesi” yoluyla sağlanırken; bazı toplumlarda ise bu amaçla “kaçınma kuralları gibi dışsal önlemler” e başvurulmaktadır (Mernissi, 2014). Dolayısıyla aldatma olgusu, oldukça karmaşık bir toplumsal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaya Örk, 2021). Nitekim aldatma, bireyin gelişimini, bireyin bir parçası olduğu aileyi, ailenin diğer üyelerini etkileyen önemli bir yaşam olgusu niteliği taşımaktadır (Tamer ve Duyan, 2021).

4.3. Kadınların Evlenme Süreçleri

“Severek evlenmedim de; sevmedim de.”

[K.10]

Erken yaşta yaşanan evliliklerin yaygınlığı tarihsel ve kültürel olarak toplumdan topluma değişmekle birlikte (Yüksel Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012), patriyarkal ve geleneksel toplum yapılarının belirleyici olduğu birçok bağlamda olduğu gibi Türkiye’de de erken yaşta ve zorla evlilik pratikleri varlığını sürdürmektedir (Gezer Tuğrul, 2018). Bu tür evlilikler hem erkek hem de kız çocukları arasında gözlemlenmekle birlikte, söz konusu evliliklerin kız çocukları arasında ki yaygınlığının erkek çocuklara kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Durdu vd., 2024).

Araştırmalar patriyarkal toplumlarda 10-19 yaş arasındaki kız çocuklarının üçte birinden fazlasının 18 yaşına evli olarak girdiğini tahmin etmektedir (Güler ve Küçüker, 2010). Türk Medeni Kanunu, kadınların evlenebilmesi için 18 yaşını doldurmuş olmasını –rızası dâhilinde– şart koşsa da, bu düzenleme kırsal bölgelerde 12-13 yaşındaki kız çocuklarının zorla evlendirilmesinin önüne geçememiştir (Arıkan, 1988). Özellikle düşük eğitim düzeyi, kısıtlı ekonomik imkânlar, kırsalda yaşama ve ebeveyn kaybı gibi faktörler, akraba evliliği ile birleştiğinde erken yaşta evlilik riskini ciddi derecede etkilemektedir (Güler ve Küçüker, 2010).

Bu bağlamda katılımcıların evlenme süreçlerini derinlemesine anlamak amacıyla katılımcılara “*Evlendiğinizde kaç yaşındaydınız?*”, “*Evlendiğinizde kocanız/eski kocanız kaç yaşındaydı?*”, “*Şimdi kaç yaşındasınız?*”, “*Kocanızla/eski kocanızla nasıl tanıştınız ve evlenmeye nasıl karar verdiniz?*”, “*Evlenirken aileniz başlık parası aldı mı?*”, “*Aldıysa bu parayı kim, niçin aldı?*” soruları sırasıyla yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun erken yaşta; başlık parası karşılığında; aynı etnik kimlikten biriyle (mümkünse akraba) ve zorla evlendirildiği tespit edilmiştir. Örneğin, K.2 numaralı katılımcının evliliğinin ailesi tarafından belirlendiği ya da yönlendirildiği; kendisinin bu süreçte bilinçli olmadığı ve karar alma sürecine dahil edilmediği görülmektedir (Burcu vd., 2015).

“Ben evlendiğimde sanıyorum ki 14 yaşındaydım; ama tam yaşımı valla bilmiyorum. Kocam iki sene benden büyük idi. Zaten babam beni zorladı. Akrabaydı, o da bu köydeydi; yani teyzemin oğluydu. Valla ben sevmedim ama babam zorla beni evlendirdi. Yemin ederim, ben hiç istemedim. Yazık, annemde hiç sevmiyordu. Ne yaptıysa babam yaptı. Dedi: ‘Bu bizim akrabamızdır, teyzenin oğludur onu alacaksın. Ben seni ona vereceğim. Başkasını, yabancı adamları almayın; onu al.’ Babam böyle dedi; ne diyeyim ben? Babama karşı geledim. Dedim, babadır. Nasıl olsa baba olsun. Daha çok küçüktüm. Ben de yani... Kabul ettim.” [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

Ataerkil sistem, bir kez kendini karmaşık hiyerarşik ilişkilerin işlevsel düzeni olarak meşrulaştırdıktan sonra toplumsal, ekonomik ve cinsel ilişkileri dönüştürmekte; tüm düşünce sistemlerine egemen olarak özellikle cinsiyet kimlikleri ile rolleri konusunda bir dizi ön kabulün yerleşmesine yol açmaktadır (Bektay, 2021). Bu çerçevede, K.2 numaralı katılımcı zorla evlilik sürecini aktarırken kullandığı “*Dedim babadır. Nasıl olsa baba olsun*” ifadesi, söz konusu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim karar verme sürecinde son söz; babanın, dedenin, ağabeyin ya da amcanın diğer bir ifadeyle ailedeki otoriter erkeğindir (Burcu vd., 2015).

Evliliğin hala aile ittifaklarının kurulması olarak görüldüğü patriyarkal toplumlarda, kadın için “kendi erkeğini bulmak” söz konusu bile olamaz. Patriyarkal toplumlarda kadının kişisel özellikleri onun evlenebilir olup olmamasında kriter olarak görülse de en nihayetinde uygun bir “koca” adayının bulunması kadının ailesinin görevi sayılmaktadır. Bu bağlamda “aşk” ile “evliliğin” özdeşleştirilmesi, romantik aşk kavramları ve evliliğin kadının nihai tatmini olarak görülmesi düşünceleri de pek verimli bir zemin bulamaz. Duygusal bağın genellikle evlendirildikten sonra gelişmesi beklenir (Kandiyoti, 1987). Bu doğrultuda K.9 ve K.10 numaralı katılımcının aktardıkları Kandiyoti’nin (1987) bulgularını destekler niteliktedir.

“Benim amcamın oğludur. Beni istediler, beni verdiler. Ben de istemedim. Hiç sevmiyordum. [...] 13 yaşındaydım evlendim. Eşim benden on yaş büyük idi. O zaman kızların hiç şeyi yoktu. Yani demiyordu kimse sen bunu seviyorsun, sevmiyorsun. Hemen veriyorlar. Babam dedi bu senin amcanın oğludur ne olacak, köy yeridir. Aynı kandır. Verdi.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

“Eşimle görücü usulüyle tanıştım. Ben 13 yaşındaydım o 25 yaşında. [...] Geldiler abilerimden istediler abimlerde beni zorla verdiler. Ben istemiyordum. Severe evlenmedim de sevmedim de. Zorla evlendirdiler. Onlar beni dövdü illa da bunla

evleneceksin dediler. Beni zorla verdiler ben hiç mutlu olamadım. Hiçte sevmedim yani sevemedim. Öyle yıllarımı geçirdim yani. [...] Çocuklarım için katlandım katlanmak zorunda kaldım.” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

K.9 numaralı katılımcı, ifadelerinin devamında kendisini zorla evlendiren babasının aldığı başlık parasını kendi çeyizi için kullandığını belirtmiştir. Benzer şekilde K.10 numaralı katılımcı da, kendisini zorla evlendiren erkek kardeşlerinin evlilik sürecinde alınan başlık parasını kendi çıkarları doğrultusunda kullandığını ifade etmiştir:

“Bin lira istediler ama o zaman bin lira şimdi ki on milyar gibi kıymetliydi. Babam aldı ama babam o parayı cebine koymadı babam gitti bize eşya aldı. Mesela beyaz eşya aldı, mesela halı aldı. Her şeyi aldı. İğneden ipliğe. Mesela kap, kaşık o zaman da çok pahalıydı. Hepsini aldı o parayı cebine koymadı. Babam kardeşlerim a bu kadar altın bana verdi (eliyle çokluğunu ifade ediyor). Kardeşlerimiz valla.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

“Başlık parası almadılar da bi süt hakkı aldılar. Bundan 43 sene önce 300 milyon (tl demek istiyor) gibi bir şeydi. Parayı abimin düğününde harcadılar, bana vermediler.” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

K.6 numaralı katılımcı ifadesinde diğer katılımcılardan farklı olarak, kız çocuklarının ve kadınların bir tür değiş tokuşa maruz kaldığı “berdel” uygulamasına değinmiştir:

“Tanışmış mıyım? (Gülüyor). Abim ve yengem birbirini yaylada görüp beğenmiş. Onlar yani karşıdaki de dedi ki siz kızını verin, biz de kızımızı size verelim. Ondan benim ailemde mecbur vermişler yani mecbur kalmış kabul etmişler. Ben küçüktüm 13 yaşındaydım. Kocam 22 yaşındaydı. Beni ona vereceklerini haber aldığı zaman önceden yaylada gizlice izleyip beğenmiş beni ama benim haberim yoktu. Bana haber vermedi.”

[K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

Söz konusu katılımcının, kendi iradesi dışında gerçekleşen evliliğinde adeta erkek kardeşi için “kurban edilişini” “*mecbur kalmış, kabul etmişler*” ifadesiyle dile getirmesi, öğrenilmiş çaresizlik olgusunun katılımcının yaşam deneyimine somut bir yansıması niteliği taşımaktadır (Akyüz, 2018). Bununla birlikte bu durum, Ortadoğu toplumlarında kadınların ikincil konumunu ve bu konumun psikolojik olarak içselleştirilme biçimlerini anlamak açısından da dikkate değerdir (Kandiyoti, 2013). Öte yandan K.8 numaralı katılımcı ise evliliğe konu olma sürecinin henüz bebeklik döneminde başlayan “beşik kertmesi” geleneğiyle başladığını belirtmektedir. Bu gelenekte, birbirlerine yakın iki aile çocuklarını gelecekte evlendirmeye söz vermektedir (Tezcan, 2019).

“87 doğumluyum. Oğlum 16 yaşında. Kaç yaşında evlendiğimi tam bilmiyorum. Kocam belki 31-32 yaşlarındaydı. Uzaktan akrabayız. Görücü usulüyle evlendik. Yani ben teyzemin kurbanı oldum diyeyim. Teyzemin oğluyla küçükken beni beşik kertmesi etmişler. Ben bunu istemedim. [...] Yani Allah'ımdan istediğim oydu dedim o teyzenin oğlu olmasa köyün köpeği de olsa yaparım, evlenirim. Allah dileğimi yerine getirdi. Valla. O yüzden buna düştüm. Ailem de onu çok istiyordu, teyzemin oğlunu yani.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

Akrabalık ilişkileri ve çeşitli gelenekler bağlamında gerçekleştirilen zorla evliliklerin yanı sıra K.1 ve K.4 numaralı katılımcı ifadesinde görücü usulüyle fakat rızası alınarak evlendiğini belirtirken K.7 numaralı katılımcı ifadesinde âşık olduğu genç ile evlenemediği için yaşadığı hayal kırıklığı ve öfkenin etkisiyle akrabası (halasının oğlu) olan bir başka genç çocuk ile evlendiğini şu cümlelerle belirtmektedir:

“Ya aslında şey görücü usulü değil de, ablam dayısıyla nişanlıydı o ara geldi bizim eve ablamı görmeye gelmişti yani hani yengesi diye o arada gördük birbirimizi. Ya aslında hani derler ya cahillik kafa. O cahillik dönemine denk geldi diyebilirim. Yani kimse

zorlamadı kendi isteğimle yani kabul ettim. Ama işte zamanla insan anlıyor o şey ki kafayla iyi düşünmediğini anlıyor. '' [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

''Görücü usulüyle. Eşim babamın dayısının oğlu, akrabalar yani. Hani onların tavsiyesiyle birbirimizi gördük, tanıdık, tanıştık o şekilde evlendik yani. Evlenmemi benim ailem istedi zaten. Babamın isteği üzerine oldu. Benim endişelerim oldu. İstanbul'daki hayatımda biraz daha özgürdüm biraz daha sosyaldim. Birde ailesini tanımadığım içinde korktum yani. Baskıcı bir aile midir? İlk başta korkularım oldu ama onların içine girdikten sonra çok fazla korkularım kalmadı. Çok fazla bir şey olmadı yani korktuğum gibi çıkmadı. '' [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

''Valla ben o zaman yaşlarımı bilmiyordum. Belki 17-18 yaşındaydım. Halamın oğluydu. Ben 1 belki 2 yaş ondan büyüğüm. [...] Ama ben eskiden başka bir kocayı sevmiştim. O da beni seviyordu. Birbirini çok seviyorduk. Diyorduk ölürsen yerindir, kalırsan benimdir. Biz öyle söz vermiştik valla. Anası bizi koymadı. İçimize girdi, koymadı. O kızı almam dedi, başkasını aldı. [...] O gelin de sakat oldu, yemin ederim felç geçirdi. O karı koymadı birbirimizi anlaşıalım da evlenelim. Valla o evlendi. Dedim sen misin evlenen yemin ederim bende bir hafta sonra hersimden (öfke) geldim halamın oğluyla evlendim. [...] Başımı kurtarayım, bu memleketten gideyim dedim. Aralık'tan bu köye gelin geldim. [...] Evlikler o zaman öyleydi. [...] Vallahi kaçacaktım, o kadar seviyordum. O zamanlarda kaçma yoktu. Aşiret vardı. Birbirini öldürüyorlardı. [...]'' [K.7, 50-60 yaş arası (yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil].

K.7, evliliğinin hemen öncesinde yaşadığı hayal kırıklığına ve öfkeye rağmen, evlilik sürecinde kendi adına alınan başlık parası geleneğini gülerek ve hatta gururla aktarmaktadır:

''Benim için başlık parası tam 40 toğlu verdiler yani koyun verdiler (övünerek anlatıyor). Abim o koyunları sattı kocamın evine çeyiz getirdi. '' [K.7, 50-60 yaş arası]

(yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil].

Başlık parası uygulaması tıpkı namus kavramı kurgusu gibi patriyarkal toplumun kadınlar üzerinde kurduğu sosyal denetimin bir parçasıdır. Nitekim patriyarkal toplumlarda namusun cinsel ahlakla bağlantılı bir değer olarak tanımlanması cinsiyetler arası hiyerarşik düzlemde kadınların aleyhine sonuçlanmaktadır (Kalav, 2012; Peristiany, 1966; Tahincioğlu, 2011). Böylece kadın bedeni “namus” kavramı üzerinden disipline edilmekte (Koğacıoğlu, 2009) ve kadınların cinsel hareketleri (bakirelik, evlilik dışı ilişki, aile dışı erkeklerle samimiyet, cinsel utangaçlık gibi) namusu tamamlama açısından en önemli unsurlar olarak kabul görmektedir. Bu bağlamda K.3 numaralı katılımcı deneyimlerini şu cümlelerle aktarmıştır:

“Ben 16 yaşındaydım, o 27 yaşındaydı. Ben ona abi gözüyle bakardım. O bana bakmıyormuş. Bir gün babaannemin evinden babamın evine giderken bana saldırdı, kaçırmak istedi. Ama ben bağırdım yardıma gelenler oldu elinden kaçtım. Bir eve saklandım. Kaçıramadı beni. Sonra o evdekiler beni aldı gitti babamın evine. Ondan sonra araya girenler oldu, zaten namusu kirlendi dediler düğünle verdiler beni kocama. Ama ben ona teslim olmamıştım zaten kaçmıştım” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

Katılımcıların ifadelerinin genel değerlendirmesi, tüm sınıf ve ırklardan kadınların, erkek tahakkümünün en ağır darbesini ataerkil ebeveynlerinden ya da aile fertlerinden aldığını (Hooks, 2022) ortaya koymaktadır. Nitekim kadın cinselliğinin toplumsal denetimi, kadınların “uygun” cinsel davranışlar sergilemesini sağlama görevini kendilerine atfeden çok sayıda farklı birey üzerinden görünür hale gelmektedir. Bu bağlamda anne-babalar, kardeşler, yakın ve uzak akrabalar ve hatta komşular ergenlik sonrası kızların davranışlarını yakından izlemekte böylece cinselliklerini denetleme işinin kızların kendilerine ait olmadığı düşüncesini zihinlerine yerleştirmektedir (Kandiyoti, 2013).

Ebeveynleri tarafından evlilik çağının geldiğine karar verilen kız çocukları (çocuk gelinler) (Anık ve Barlin, 2017) ise aile büyüklerinin kararıyla akrabalarıyla imam nikâhı kıyılarak evlendirilen; geniş ailelerde sonsuz sayıda çocuklarıyla ve bazen de kumalarıyla yaşayan; nüfus cüzdanı/kimliği bile olmayan; berdel, başlık parası, çok eşlilik gibi feodal ilişki biçimlerinin yükünü taşıyan kadınlara dönüşmektedir (Acar Savran, 2013). Bu bağlamda erken yaşta gerçekleştirilen evlilikler, patriyarkal düzen içinde sıkışıp kalan kız çocukları tarafından çoğu zaman çaresizce kabul edilen, nadiren sorgulanan ve kadının hayatına bugün ve gelecekte neler getireceği ya da neler götüreceği yeterince düşünülmeyen bir olgudur (Burcu vd., 2015).

4.4. Evlilikle Birlikte Ortaya Çıkan Sorunlar

“Ben dünyada inanmıyorum ki kimse benim gibi çekmiştir.”

[K.2]

Ataerkilliğin bir cinsiyet rejimi olarak gücünün kendini yeniden üretebilme kapasitesinde yattığını düşünen feministler, bu yeniden üretimin esasen aile içinde gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle ailenin toplumsal konumundan çok ailenin “içinde” yaşanan dinamiklere odaklanmak gerekmektedir (Bora, 2021).

Evlenmeden önce genelde babalarından, erkek kardeşlerinden şiddet gören kadınlar (ya da kız çocukları) evlendikten sonra eşlerinden şiddet görmeye devam etmektedir. Bu bağlamda toplumsal bir sorun olarak karşımızda duran erken yaşta evlilikleri (Gezer Tuğrul, 2018) erken yaşta evlendirilen kadınların bakış açıları ile aktarmak için katılımcılara sırasıyla “*Erken yaşta evlenmek sizi nasıl etkiledi?*” ve “*Evlendikten sonra kocanız/eski kocanız ve birlikte yaşadığınız diğer aile üyeleri size nasıl davrandı?*” sorusu sırasıyla yöneltilmiştir. Katılımcılardan K.2 bu sorulara verdiği yanıtlarda özellikle maruz kaldığı ağır fiziksel şiddeti ayrıntılarıyla dile getirmiştir:

“Bana işkence yaptı. Benim bu parmaklarım var ya, bu iki senedir benim bu

parmaklarım iyi olmuş. Kapının önünde var ya o büyük şeyler var ya, çekiçler onlarla parmaklarımı döverdi. Böyle kan buralarda yayılıyordu. Öyle acıyordu. Teyzem, kocası sahip çıkmıyordu. Valla bu kadın bilmem neydi. Ona kocası hiç vurmazdı. Bir fiske vurmazdı. Kocasıyla öyle birbirini seviyordu. Sade bana zalimlerdi. Sade bana. Benim bacaklarım şimdi öyle olmuş ki... Buralarım öyle acıyor ki akşama kadar hiç yatamıyordum. Vuruyordu. Çubukla, zompayla, kürekle vuruyordu. [...] Bir gün bir tane böyle şiş kafama vurdu. [...] Ne içindir? Ben sabah çay ile kavalti (kahvaltı) verdim. Dedi, 'Çay niye öyle soğuktur?' Dedim, 'Valla sobanın üstündeydi. Ben ne yapayım?' Onda ne var? Kıştı. Sobada orda şişte orada şişi aldı, a burama vurdu. Bir koyun kesiyorsan sen aynı benim kanım öyle oldu. A şimdi var ya benim tepeme var ya, bir kabanoz (kavanoz) böyle ufak şekerin hepsi döktüler kanı durdu. Korktu. Beni de doktora götürmediler. Mahalle hepsi benim üstüme toplandı. 'Git şikâyet et. Git bilmem ne yap.' Dedim, 'Ben Allah'a şey etmişim. Bana zulüm yapıyordu.' Bana zelalet (kötülük) yapıyordu.' [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

Erkeklerin kadınları dövmesini haklı gören, hatta “sopanın erkek elinde daha ağır olmadığı” gibi söylemleri meşru kabul eden (Walby, 2014) patriyarkal toplumlarda, eşler arasında yaşanan anlaşmazlıklar, hakaret ve şiddet çoğu zaman kadınlar açısından gündelik yaşamın olağan bir parçası olarak değerlendirilmekte ve boşanma için yeterli bir gerekçe olarak görülmektedir (Arıkan, 1998). Şiddet kimi zaman erkekliğin bir göstergesi olarak ortaya çıkmakta; kimi zaman ise kuşak ya da kültür farkları, eşler arasındaki uyumsuzluk, ekonomik yetersizlik ya da geniş aile yapısı gibi nedenlerle ilişkilendirilmektedir (Tuna Uysal vd., 2019). Ayrıca dünyanın pek çok yerinde gözlemlenen zulüm türleri, insan hakları ihlalleri ve toplumsal cinsiyete özgü diğer kısıtlayıcı gelenekler, kadınların maruz bırakıldığı yapısal eşitsizliği daha da derinleştirmektedir (Bauman, 2002; Buz, 2007). Araştırmada görüşülen K.2 numaralı katılımcının ifadeleri de literatürdeki bulguları desteklemektedir. Katılımcı, küçük yaşta

maruz kaldığı ağır travmatik deneyimlerinin etkilerinin günümüzde de devam ettiğini ve bu nedenle psikolojik destek aldığını ise şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Şimdi ben Ağrı’ya doktora gittim. Benim yengem kimliğine gittim. Sıkıntı beni basıyordu. Sıkıntı beni öldürüyordu. Ben evde duramıyorum. Gece hiç yatamıyordum. Uykum gelmiyor. [...] Baktım idare edemiyorum. [...] Benim küçük kardeşim beni aldı doktora götürdü. Benim büyük abim dedi Ağrı’ya getirin. Ağrı’ya geldim, beni pişkilöz (psikolog) doktora götürdü. Pişkilöz doktor ilaç verdi, Allah ondan razı olsun. [...] İlaç bana vermiş, kaç senedir ben o ilacı yiyorum. Ben dünyada inanmıyorum ki kimse benim gibi çekmiştir. Hem kaynana elinden, hem kayınpeder elinden, hem kocam elinden. Çok yani gördüm.” [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

Kadına yönelik şiddetin boyutu ve karmaşıklığı zorlayıcıdır (Kern, 2020). Erken yaşta gerçekleştirilen evlilikler ise bu şiddet döngüsünü besleyen önemli bir faktör olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmenin yanı sıra, çocukların fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimlerini, ekonomik bağımsızlıklarını olumsuz yönde etkileyen, eğitimlerini kesintiye uğratan, sağlık risklerini arttıran ciddi bir hak ihlali niteliği taşımaktadır (Gezer Tuğrul, 2024). Nitekim patriyarkal toplumlarda kız çocukları çoğu zaman çok küçük yaşta başında kayınpederin olduğu haneye evlilik yoluyla verilmektedir. Orada bu kız çocukları yalnızca tüm erkekler tarafından değil kendilerinden daha yaşlı olan kadınlar –özellikle kayınvalideleri– tarafından da ezilmektedir (Kandiyoti, 2013). Araştırma kapsamında K.2 numaralı katılımcı kocası tarafından maruz bırakıldığı şiddetin ardından kayınvalidesi tarafından maruz bırakıldığı şiddeti aktararak yaşadığı zorlu deneyimleri ortaya koymuştur. Benzer şekilde K.3, K.6, K.9 ve K.10 numaralı katılımcıların ifadeleri de Kandiyoti’nin (2013) bulgularını destekler niteliktedir.

“Vallahi benim kaynanam bana hiç iyi davranmadı. Ben gitmiştim, üç günlük

kaynanam doğum yaptı. Gidiyor çalışıyordu; bebeğe ben bakıyordum. Bende küçüktüm, bir şey anlamıyordum. [...] Gözümü açtım, evlendim. Kaynanam bazen geliyordu, kızıyordu: ‘Sen insan değilsin, sen kadın değilsin; bu çocuğa bakmıyorsun, şimdiye kadar altını değiştirmemişsin.’ Teyze, valla ben bilmiyorum diyordum. Ben bilmiyordum; bazı yapıyordum bazı unutuyordum. Küçüktü; banyo ediyordum onu, küçüktü bir bebek. Valla ben zor yapıyordum. [...] O zaman kaynanam da beni vuruyordu. Kızıyordu. Diyordu: ‘Biz seni hiç sevmiyoruz, biz seni istemiyoruz.’ Niye o zaman evlendirdiniz, değil mi? Yaktınız başımı. [...]’ [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

Bu noktada cinsiyet farkının sadece kadınlar ve erkekler arasında değil kadınlar arasında da var olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik cinsiyetten bağımsız olarak toplumsal bağlama ve ilişkilere dayanmaktadır (Bora, 2021). Kadınlar içine doğdukları ve karşılaştıklarında meşrulaştırıp pekiştirdikleri (Bektay, 2012) bu özgül ataerkil yapının derinlemesine içselleştirilmesine ve yeniden üretilmesine yol açmaktadır (Kandiyoti, 1987). Böylece klasik ataerkillik adı altında erkeklere boyun eğme durumu yaşlı kadınların genç kadınlar üzerinde elde ettiği denetimle dengelenmektedir (Kandiyoti, 1988). Yaşlı kadınlar ise denetleyebileceği tek emek gücü tipine ve yaşlılık güvencesine ancak evli oğulları yoluyla ulaşabilmektedir (Kandiyoti, 2013).

‘Küçükken çok zordu, beni çok eziliyorlardı. Mesela evlendiğim zaman 13 yaşında evlendim. Kocam büyüktü. Bir de eve geldiğimde kayınvalide, kayınpeder vardı, görümceler vardı, eskiler vardı. [...] Fazla bir şey bilmiyordum ama her işi ben yapıyordum. [...] Birde hamile kaldım, küçüktüm, hiçbir şey yiyemiyordum. Akşama kadar çapa yapıyordum. Beni çapaya gönderiyorlardı.’ [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

“Biz evlendiğimizde kocamın anne babasıyla kardeşleriyle oturuyorduk. Ben evin içindeyken hepsi bana böyle çok samimi değillerdi. Sürekli beni dışlıyorlardı beni dövüyorlardı. Benim kaynanam hep beni aşağılardı hep kocama şikâyet ederdi. Kocam onun yüzünden sürekli beni dövüyordu. Evde bırakıp gidiyordu. Aylarca gelmiyordu eve gelince konuşmuyordu. Yıllarca biz hep küs yaşadık. Bir iyi günümüz olmadı. İşte çocuklarım üst üste doğduğu için iki senede bir tane çocuk doğduğu için altı tane çocuğum doğdu hepsine tek başına baktım. Ne maddi durumda bana destek oldular ne manevi durumumda bana destek oldular. Hepsini çok zorluklarla büyüttüm yani.”

[K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

“Her şeyi gördüm, çok eziyet çektim. Benim çektiğimi kimse çekmemiştir. Gelirken yanımda çeyiz getirmedim diye beni kovaladılar, öldürüyorlardı, gözlerimi çıkarıyorlardı” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

Patriyarkal toplumlarda çocuk bekleyen nice kadın doğum öncesi dönemin vazgeçilmez önlemlerini almayı ihmal etmekte ve tarlaya ya da inek sağmaya gitmektedir. Doğum sancısı başladığında ise bulunduğu yerde doğurup kucağında çocuğu ile eve dönmektedir (Arıkan, 1988). Bu duruma benzer bir deneyimi K.3 numaralı katılımcı – ilk bebeğini kucağına almadan hemen önce kayınvalidesi ile yaşadığı deneyimi aktararak– şöyle özetlemektedir:

“İki tane tarlamız vardı. Kaynanam sabah sancım olduğunu bile bile beni zorla tarlaya iş yapmaya gönderdi. Sonra peşimden geldi gittim mi diye kontrol etmeye geldi. 5 dakikada bir doğum sancılarım vuruyordu. Kaynanam, (argo kelime) sancın gelmiş doğum sancısı diyorsun diye bana bağıırıyordu, kızırıyordu. Bende öyle bildim; hiç doğurmamıştım ki. Tarladan eve geldim akşamına doğurdum.” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

Geleneksel davranış kalıplarını korumaya çalışan topluluklar, evlilikleri de bir kontrol

mekanizmasıyla denetlemeye çalışmaktadır (Chen, 2000; Deniz ve Özgür, 2013; Shaw, 2000). Nitekim K.9 numaralı katılımcı da benzer bir deneyimi şu cümlelerle aktarmıştır:

“Yani benim bir tane kaynanam vardır. Allah göstermesin, herkesin kaynanası var ama o daha beterin beteri. Yani bilmiyorum yani. Aileden ciddi bir zulüm gördüm, ama çocuğum var diye ben geri dönüyordum. Ben nasıl çocuğumu bırakayım. Mesela kayınpederim geliyor bana küfrediyor, bacısı geliyor bana küfrediyor. Kocam adam olsaydı onlar öyle yapamazdı. Kocam onlara diyor ki git ona öyle yap. Kapımı açıyordu şey ediyordu. Hele anası çok beterd, anası öyle beterd ki. İstemiyordu kocam beni sevsin, çocuklarını sevsin. Beddua ettim yine benim başıma kaldı. Dedim ne yerini ne yolunu bul şimdi geldi, buraya düştü. Vallahi, keşke ben öyle demeseydim. Biri kahkaha atsa konuşsa ben hiç istemiyorum yani. Kendi başıma bir odaya koysam kendimi öyle öyle şey oldum yani.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Araştırmada K.9 numaralı katılımcı evlilik süresi boyunca kocasının aile fertleri – özellikle kayınvalidesi– ile yaşadığı zorlayıcı ilişkiyi aktardıktan sonra günümüzde de kayınvalidesinin sağlık sorunları nedeniyle ona evini açtığını ve aslında bu durumdan memnun olmamasına rağmen inancı gereği bunu yaptığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Yani tam böyle refaha ulaştık derken kaynanamın rahatsızlığı ortaya çıktı. Hasta olduktan sonra, üvey iki görümcem bir de kaynım yani anladılar hasta, şey gidiyor falan alıp kafasını gidiyor sokağa attılar. [...] Aha şimdi bir iki yıldır ben bakıyorum. Affedersiniz altına yapıyor ben temizliyorum. Sabah kalktım banyosunu yaptım. Altını şimdi gidecem bağlayacam. Benim hakkım yoktur ki ben onu saklasam. Yani ben onu kendi rızamla bakıyorum. Sanki o kim? İnsanlar para döküyor hacca gidiyor. Bense aslında hacı görevlerimi burada yapıyorum. Kayınpederim çok önceden öldü ama iyi ki o öldü. Yoksa o da başıma kalacaktı. Bu başıma kaldı.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Bu toplumlarda erkek evlatlar, kadınlar için en önemli dayanaklardan biri olarak görülmektedir. Bu durum, erkeklerden devralınan doğumda cinsiyet tercihinin kadınlar için kapı aralamaktadır. Erkek evlatların ömür boyu anneye bağlı kalmasını sağlama arzusu, anneler için sürekli bir meşguliyet alanı oluşturmaktadır. Yaşlı kadınlar, oğullarının evlilik bağını ikincil kılıp birincil bağlarının kendilerine olmasını sağlamak amacıyla gençler arasındaki romantik aşkı bastırma yönünde çıkarlar geliştirebilmektedir. Bu iktidar mücadelesinin eşler arası ilişkilere zarar verecek biçimde nasıl işlediğine ilişkin özgün kültürel örnekler var olsa da kalıbın bütününde çarpıcı benzerlikler dikkat çekmektedir (Kandiyoti, 2013). Bu bağlamda diğer katılımcılardan farklı olarak K.8 numaralı katılımcı, gördüğü baskı ve kötü muamelenin asıl kaynağının kayınpederi olduğunu şu cümlelerle aktarmıştır:

“Eşimin ailesi tarafından biraz zorluk çektik. Aslında annesiyle, kardeşleriyle fazla bir sıkıntım yoktu. Sadece babasıydı. Zaten babası yüzünden evden ayrıldık. İki tane, bir abisi, bir de kardeşi vardı. Onlar evlenip gittiler. Bir abisi zaten öğretmen, diğeri okudu ama bir şey olamadı. Bir tek ben kalmıştım onların yanında. Babası biraz şeydi. Huysuz, terbiyesiz. Etmediği laflar, etmediği kelimeler kalmadı. Biz o yüzden buraya geldik. Onlarla o evde kalıyorduk (aynı bahçenin içinde diğer evi gösteriyor). Çok uzağa kaçamadım aslında. Hala da çekiyorum zaten. Yemin ederim hala çekiyorum, yemin ediyorum hala hala. Gerçekten kayınpederim çok kötü. Yani biz bu yaşta ölümü hatırlıyoruz onlar hatırlamıyor.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

Erken yaşta ve zorla evlendirilen kız çocukları, çocukluklarını yaşayamadan onlara yüklenen büyük sorumluluklar ile baş etmeye çalışmakta, sosyal hayattan izole edilmekte, aile içi şiddete maruz kalmakta, kalabalık ailelerde cinsel istismara daha açık hale gelmekte (Gezer Tuğrul, 2018) fiziksel ve psikolojik olarak anneliğe hazır olmadan hamile kalmakta ve çocuk doğurmaktadır (Güler ve Küçüker, 2010). Nitekim katılımcı ifadeleri incelendiğinde katılımcıların hiçbirinin eşleriyle ilgili mutlu bir anıya

değınmediğı çoğunluğun gördükleri baskı ve kötü muamelenin asıl kaynağı olarak eşlerinden ziyade kayınvalidelerini işaret etmekte oldukları anlaşılmıştır. Bu durum geride kalan kadınlarda görülen düşük düzeyli evlilik memnuniyetini ortaya koymaktadır (Lei, 2023). Ne ironiktir ki böylesine toplumlarda kolektif hafızanın kadın için geleneksel olarak öngördüğü en önemli yazgı evliliğdir (de Beauvoir, 2019).

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların benzer evlilik deneyimlerinin ardından günümüzde evliğı ilişkin nasıl bir algı geliştirdiklerini anlamak amacıyla katılımcılara “*Evlilik sizin için ne demektir?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu bağlamda K.1 numaralı katılımcı evliliğı bir “sorumluluk paylaşımı” olarak tanımlarken K.5 numaralı katılımcı evliliğı kadınlar tarafından “fedakârlık gerektiren ve çoğı zaman zorunluluk olarak görülen bir meslek” şeklinde tanımlamıştır:

“Evlilik benim için şeydir ya sorumluluk paylaşmaktır. Yani her şeyi paylaşmaktır. Eşlerin hani zorluk olsun iyi ya da kötü günleri her şeyi paylaşmaktır. Destek olmaktır. Bunu tek kişi yapamaz.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

“Yük gibi değil de yine de o da bir şeydir. O da bir meslektir. Evlilik kolay değil ki. Evlilik, çocuk bakmak, eşi çevirmek. Bu bir şey değil. İnsan katlanıyor mecburen. Yani yuvadır. Bu yuvayı nasıl dağıtacağım? Mesela bazen uyuyor insan, sıkılıyor. Çocuklarla, eşiyle kavga eder, şey eder. Yine de yuvadır. O yuvayı nasıl dağıtacağım? Mecbur katlanıyor.” [K.5, 44 yaşında, okur-yazar değil]

Patriyarkal toplumlarda cinsiyet ilişkilerinin merkezinde cinsiyete dayalı iş bölümü yer almaktadır (Walby, 2014). Diğer bir ifadeyle eşler arasındaki cinsiyetlendirilmiş sorumlulukları ayıran sınırlar keskindir (Göközkurt ve Yüceşahin, 2021; Williams, 2000). Hartmann’a göre (1979) bu durum toplumun tüm alanlarında erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinin temelini oluşturmaktadır (Walby, 2014). Kandiyoti (1987) ise insanlığın büyük bir kısmının –genellikle kabul etmek istemediğimizden daha fazla–

hala toplumsal olarak cinsiyetlere ayrılmış koşullar altında yaşamaya devam ettiğini vurgulamaktadır. Ancak patriyarkal toplumlarda “evlenip kocaya bağlanma” olgusuyla cinsiyetçi düşünce ve davranışı yalnızca erkeklerin savunmadığı kadınların da en az erkekler kadar cinsiyetçi olabileceği anlaşılmaktadır (Hooks, 2022). Bu durumu destekleyen bir örnek olarak K.4 numaralı katılımcının ifadeleri dikkat çekicidir:

“Evlilik benim için işte evlenmeden önce hayat böyle laylaylom gibiydi. Bir yere bağımlılık yoktu. Ama evlendikten sonra artık bir yaşama sebebin olduğunu biliyorsun artık. Bu eş olabilir çocuklar olabilir. Ya da eşinin ailesi de olabilir. Bir şekilde bağlılık. Birisine bağlısın ya da birilerine bağlısın.” [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

Söz konusu kültürel bağlamda, özellikle geniş aile yaşamında eşlerin birbirine açıkça ilgi göstermesi pek teşvik edilmemekte ve mahremiyet alanı dışında yakınlık çok sınırlı kalmaktadır (Kandiyoti, 2013). Bu sınırlılık geleneksel cinsiyet bağları içerisinde yakınlık, şefkat ve saygı gibi unsurların feda edildiği erkeklerin adeta “tavuk kümesindeki pederşahi horozlar” gibi tepeye çıktığı evliliklere yol açmaktadır (Hooks, 2022). Bu bağlamda karı-koca ilişkisinin göreve dayalı ve mesafeli niteliğine karşılık meşru duygusal yakınlık ve dışavurum ancak çocuklarla kurulan ilişkilerde ve aynı cinsten arkadaş grupları için de mümkün olabilmektedir (Kandiyoti, 2013). Bu durum K.3 ve K.9 numaralı katılımcının ifadelerinde açıkça görülmekte, Kandiyoti’nin (2013) ve Hooks’un (2022) bulgularıyla örtüşmektedir:

“Bilmiyorum ki, hiçbir şey görmedim. Hiçbir şey hissetmedim. Aklıma hiçbir şey gelmiyor. Beni hep dövdüler, kocam annesinden çok korkardı sahip çıkmazdı bana.” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

“Hiçbir şey değil. Hiçbir şey görmedim. Hiçbir şey. Ne bir şefkat, ne bir merhamet. Yani dertlerinden başka hiçbir şey görmedim. Ne bir doğum günü ne bir evlilik günü. Benim yüzüğüm bile olmadı. O karısına alıyor ama tek yüzük, bilezik alıyor, onun evlilik

yıl dönümünü biliyor benimkini niye bilmiyor. Keşke o günler, ben öyle demiyorum çocuklara ama keşke hiç evlenmeseydim. Bazıları evlenmiştir, güllük gülistandır. Bazıları da evlenmiştir cehenneme düşer. Biz cehenneme düştük. Bilmiyorduk ki. ’’ [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Benzer şekilde K.2, K.6 ve K.8 numaralı katılımcı evliliği olumsuz bir deneyim olarak aktarmış ayrıca K.8 numaralı katılımcı evliliği tavsiye etmediğini özellikle vurgulamıştır:

‘‘Valla, kötü bir şey yani evlenmek. Ben de valla hiç öyle bilmiyordum. Evlenmeden önce evlenmek benim için hayatımı devam ettirebileceğim bir şey idi, tutunacak bir dal idi. Ama o da olmadı. ’’ [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

‘‘Benim için zor vallahi benim için zor. Küçük yaşta geldim, çok zorluk çektim. ’’ [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

‘‘Benim için çok kötü bir şey demek yani. Hiç tavsiye etmiyorum. Yemin ederim hiç etmiyorum. Yani ben bir şey yaşamadığım için hiçbir şey. ’’ [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

Öte yandan geçmişte aşk yaşadığı kişi ile evlenemediğini daha önce ifade eden K.7 numaralı katılımcı, diğer katılımcıların aksine evliliği olumlu bir deneyim olarak nitelendirmiştir. Nitekim bazı kadınlara göre evlilik aşktan daha önemlidir. Aşk insanları yarı yolda bırakabilirken evlilik güvenli alanı ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle evlilik kadınların hayallerini gömüp yapay bir dünya oluşturabileceği, -mış gibi yapabileceği ve sonsuza dek orada kalabileceği bir yer olarak konumlanabilmektedir (Hooks, 2020).

‘‘Valla güzeldir. Evlilik her şeydir. Babamın evinde kalıp ne yapacaktım, evlilik daha güzel. Birbirini sevdin mi huzur oldu mu o güzel. Bugün ne yapacağız yarın ne

yapacağız öyle böyle geçiyor.” [K.7, 50-60 yaş arası (yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil]

Katılımcıların ifadelerinin genel değerlendirmesi evlilik kurumuna ilişkin algıların bireysel deneyimlere bağlı olarak farklılaştığını ancak bu algıların büyük ölçüde olumsuz bir çerçevede şekillendiğini ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle katılımcı ifadeleri cinsiyetçi mitler üzerine inşa edilen evliliklerde derin sorunlar olduğunu (Hooks, 2022) doğrular niteliktedir. Nitekim her evlilik mülkiyetin büyüklüğü, kişinin ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ikamet, eşler arasındaki olası yaş farkı, servet farkları vb. bir dizi parametreyi devreye sokan karmaşık stratejilerin bileşkesi olarak tasavvur edilmektedir (Bourdieu, 2014).

4.5. Kadınların Kocalarını Göç Etmeye Yönlendiren Sebepler

“Sade bizim koca değil bütün Türkiye ordadır.”

[K.7]

Göç ne geç yirminci yüzyılın ne de sömürgecilik ve kapitalizm olarak vücut bulan modernitenin bir icadıdır. Göç erken dönemden bu yana insanlık tarihinin bir parçasıdır (de Haas vd., 2022). Ancak her toplum kendi biçimlendirdiği tarihte yeni yaşam alanları bulma, yeni topraklara veya kazanç imkânlarına kavuşma açısından göçe eşit düzeyde ilgi göstermemiştir (Abadan-Unat, 2002).

Türkiye’nin göçle yoğun ve sistematik biçimde tanışması İkinci Dünya Savaşı sonrasına tarihlenmektedir. Bu tanışma bireysel tercihlerden ziyade “toplum mühendisliği” olarak adlandırılan planlama faaliyetleri ile gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de “göç olgusu” devlet politikası olarak 1960’lı yıllardan sonra ele alınmıştır (Abadan-Unat, 2002). Bu bağlamda bu dönemde gerçekleşen göç hareketleri nitelikleri itibarıyla düzenli göç kategorisinde değerlendirilebilir (Dedeoğlu ve Şahankaya Adar, 2023). Ancak başlangıçta bir devlet politikası olarak planlanan ve işçi göçeriyle

başlayan göç hareketleri zamanla aile birleşimleriyle ve siyasi göçmenlerin gelişiyile çeşitlenmiştir (Aktaş-Çelik, 2023). Nitekim bu hareketlilik Türkiye'nin birçok bölgesinde ve yöresinde olduğu gibi araştırma sahasının bulunduğu bölgede (Iğdır) de belirgin biçimde görülmüş yaşanan ekonomik ve sosyal sıkıntılar göçü tetikleyen temel faktörler arasında yer almıştır. Böylece bir “göç kültürü” ortaya çıkmış ve göç etme niyetinde olan bireylerin göçe katılımları eski göçmenlerin ulusötesi sosyal ağları sayesinde kolaylaşmıştır (Deniz, 2021).

Günümüzde söz konusu bölgede göç hareketliliği, özellikle sosyal ve ekonomik imkânların yetersizliği nedeniyle devam etmektedir (Şimşek, 2018). Bu nedenle Türkiye'den yurtdışına 1960'lar sonrasında yapılan ve bireysel kararların etkili olduğu bu göç hareketleri beşeri sermaye yatırımı olarak da görülebilir (Canbey Özgüler, 2018; Uğur, 2023). Nitekim sanayileşmiş ve hizmet sektöründe gelişmiş ülkelere, ailelerine para göndermek üzere gittikçe daha fazla sayıda insanın göç ettiği görülmektedir (Özgür, 2018). Katılımcıların birçoğunun ifadeleri de Özgür (2018) tarafından ortaya konulan bu tespitle örtüşmektedir:

‘‘Bu şimdi davul işiyle ilgileniyor ya da inşaatlarda falan çalışıyordu. Mesleği yok. 2019'da korona olunca işte durdu düğün falan hepsi durunca kardeşi de akrabalar çoğu zaten herkes Paris'teydi u o biraz etken oldu. Yani o biraz etken oldu. Paris'e gitmek istedi. Kardeşinin yanına gitti. Yani zorunlu oldu diyebilirim. Çünkü öncesinde eşim asla gitmeyeceğini söylüyordu. Bu hastalıktan sonra açıkçası gitmek zorunda kaldı.’’ [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

K.1 numaralı katılımcının ifadesinde dikkat çeken unsur, COVID-19 salgını ile birlikte uygulanan kısıtlamaların meydana getirdiği işsizliğin göç için itici bir faktör haline gelmesidir. Buna karşılık K.3, K.4, K.5, K.6, K.7 ve K.10 numaralı katılımcının ifadelerinde ise temel ekonomik kaynakların yetersizliğinin göç kararında belirleyici bir

rol oynadığı görülmektedir (de Haas vd., 2022). Bu doğrultuda erkeklerin sınırlı iş imkânları ve eğitimsizlik nedeniyle göç kararını daha kolay verebildikleri görülmektedir (Coşkun, 2016). Nitekim yoksullukla iç içe olan göç, yoksulluktan bir kaçış ya da kaçınma stratejisi olarak ortaya çıkabilmektedir (Uğur, 2023).

“Çocuklarda büyüdü, elimde bir şey yok dedi. Gerçekten de yoktu artık elinde hiçbir şey yoktu. Çalışmaya gitti. Hepimiz gidecektik çalışmaya çünkü hiçbir şey yoktu elimizde.” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

“Ya düzgün bir işi yoktu. Düzgün bir gelirimiz yoktu. Birde oraya o sırada çok göç vardı zaten.” [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

“Çalışmak için gitti. Burda zordu çalışmak. İşte yoktu bir şey yoktu.” [K.5, 44 yaşında, okur-yazar değil]

“Mecbur yani, maddi durumumuz yok diye gitti. Oğlum bazen çalışıyor bazen çalışmıyor ayakları ağırıyor diye fazla çalışmıyor.” [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

“Çalışmak için gitti. Burda barınamadık. Dükkânımız vardı. Hep batırır batırır geri yeni açardı. Biz kazanırdık geri o batırırdı, geri açardı. Günümüz gecemiz böyle geçti.” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Endüstriyel sistem farklı toplumları farklı şekillerde etkilemekte ve bu etkiler oldukça değişken biçimlerde görünmektedir (de Gonzalez, 1961). K.7 numaralı katılımcının *“Kocanız/eski kocanız neden göç etti?”* sorusuna verdiği yanıt diğer katılımcıların değinmediği özgün bir boyutu ortaya koymaktadır. Katılımcıya göre göçün gerçekleşmesi için ekonomik koşullar itici bir faktör olsa da bu süreci mümkün kılan belirleyici faktör kocasının sahip olduğu mesleki beceridir:

“Valla sanatı vardı gitti kızım. Sanatı olmasa niye gitsin. Millet hepsi gitti. Valla. Yokluktan gitmişler. Arabaları vardır, şeyleri vardır, niye gitsinler? Bizim çocuklar şey olmasın, zorluk çekilmesin. Onun için gitmişler kızım, sen böyle böyle böyle diyenlere bakma.” [K.7, 50-60 yaş arası (yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil].

Hemen her toplumda kendisine yer bulan yoksulluk, günümüz geç modern toplumları için çok boyutlu ve karmaşık bir süreci temsil etmektedir (Uğur, 2023). Özellikle kırsal alanlarda yaşanan sosyo-ekonomik yetersizlikler –işsizlikten kendi topraklarındaki arazi baskısına kadar– bireyleri göçe sevk etmektedir. Nitekim erkekler için birincil ekonomik sağlayıcı olma sorumluluğu vardır ve bu birçok durumda yurtdışına göç anlamına gelir (Deere ve León de Leal, 1987; Kanaiaupuni, 2000; Safa, 1981). Bu çerçevede yoksulluk göç hareketini başlatan temel faktörlerden birini oluşturmaktadır (Tümtaş, 2009). Öte yandan göç hareketini başlatan ekonomik faktörler zaman içerisinde tamamen değişmiş olsa bile sosyal faktörler nedeniyle de göç süreci devam edebilmektedir (de Haas vd., 2022). Nitekim bu durumun somut bir örneği K.9 numaralı katılımcının ifadesinde açıkça görülmektedir:

“İlk başta elde avuçta hiçbir şey yoktur. Gitti orda çalıştı. Para görmüş, kudurmuş. Orda da (argo kelime) karılar çok vardır. Valla orda şey vardır. Filipin karıları geliyor, çalışıyor, kocası ordadır. Gidip başkasıyla yatıyor. E burda öyle bir şey yoktur ki. Burda terbiye var töre var. Kadınlar bir çocuk olsa bir çocuğu varsa kocası ölürse kendisini o çocuğa veriyor. Pislik şeyler yapmıyor.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Göç bireysel bir olgudur ve bireyin aile-toplum-devlet ile ilişkilerinin de göz önünde bulundurulduğu bir eksenle ele alınmaktadır (Erbaş ve Türker, 2019). Bu bağlamda diğer katılımcılardan farklı olarak, K.8 numaralı katılımcı, kocasının göç etmesindeki itici güç olarak çevresindeki bireylerin (sosyal ağlar) göç sürecine katılımını öne çıkarmaktadır:

“Vallahi bilsem? Herhalde çevresi yüzünden. Geçim derdimiz yoktu ki. Allah'a şükür vardı, her şeyimiz vardı. Yani burada da kalsaydı aynı ev yapardı. Oraya gitseydi de aynı yapardı. Burada kalsaydı belki de çok yapardı. Ama bu altı senedir çocuklarına en azından hasretlik çektirmeyecekti. Hangi niyetle gitti valla ben de bilmiyorum.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

K.2 numaralı katılımcı ise kocasının göç etmesindeki temel itici faktörün – üreyememeyle ilişkili– çocuk sahibi olamamaları olduğunu şu cümlelerle belirtmiştir:

“Çocuk yüzünden sade çocuk. Dedi senin çocuğun yoktur ben seni istemiyorum, ben seni terk edecem, İstanbul'a gidecem. Dedim terk edersen et. Oda evlendi. Karısını getirdi, bıraktı gitti. Çalışmaya İstanbul'a gitti.” [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

Bir kural olarak göç, insanın yaşadığı mekânın/çevrenin koşulları onu zorlamaya başladığında ortaya çıkmaktadır (Akokpari, 1998; Richmond, 1994; Yüceşahin ve Özgür, 2006). Ancak ekonomik temelli göçü zorunlu göçten ayırmak gerekir. Nitekim ekonomik göçlerin çoğu (de Haas vd., 2022) bireysel karar almaya dayanmaktadır (Uğur, 2023). Bu bağlamda katılımcılara *“Göç kararı aile içinde nasıl konuşuldu?”* sorusu yöneltilmiştir.

“Eşim zaten bir ara kafasına çok koymuştu hani gitcem diye burda işim yok iş yapamıyorum. Ortağı vardı onla da bir sürü anlaşmazlık yaşayınca da kafasına koymuştu açıkçası. Daha çok o istedi bizimle de konuştu yani şey yapınca da biz de tamam dedik. İu öyle gitti.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

“Önce dedi sizde gelin. Sonra vazgeçti almadı bizi. Gitmedik biz.” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

“Kendi istedi. Dedi ben gidiyim. Orda çalışması daha iyidir. Kazanması çok iyi. Ben de

çalışıp geleyim. Ben kabul ettim o da gitti. Ama şimdiki aklım olsa izin vermezdim.”

[K.5, 44 yaşında, okur-yazar]

“Eşim Sırbistan’a gitmek istedi 6 sene orada duracağım geri döneceğim dedi. Gitti artık ordan gizlice oraya gitti. Fransa’ya yani. Benden habersiz. En son duydum ben. Ailesi de benden önce duydu. Zaten bu Ocak’ta 6 yıla girmiş. 6 seneye. 6 senedir gitmiş belki üç senedir konuşmuyoruz.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

“Direkt dedi ben İsrail’e gideceğim. İki üç ay beraber yaşadık sonra eşim İstanbul’a gidip gelmeye başladı. İstanbul’a gidiyor ama tek başına gidiyordu. [...] Bir gün geldi dedi ben İsrail’e gideceğim. Bir adam geldi dedi sizi İsrail’e göndereceğim. Şirket açılmış üç yıl orda kalın. İlk defa şirketle gitti. En büyük oğlum beş yaşındaydı o zaman. Ben gitmesini istemiyordum bir şekilde geçinirdik. Kocamın burda kalmasını istiyordum. Bu da bir kavga nedeni oluyordu. Ama o zamanlar iyiydi para gönderiyordu, geliyordu, bir düzen vardı. Ama orda farklı bir düzen gördü. Bırakmak istemedi. Kaçak duruma düştü.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

“Gideceğim dedi yani gitti. Ben geride beklemek zorunda kaldım zaten öncelik hep erkeğin. Bir kadın olarak geride beklemek zorundasın. Kocan gider ve sen kalırsın.” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Katılımcıların ifadeleri göç kararlarının kimi durumlarda ekonomik temellerle olmasa dahi çoğunlukla bireysel kararlar şeklinde alındığını ortaya koymaktadır. Nitekim toplumsal cinsiyet temelli sorumluluklar kadınların göç kararlarına erkeklere oranla daha az katılım göstermelerini açıklayan önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir (Boyd ve Grieco, 2003). Feminist akademisyenler söz konusu durumun temelinde kökleşmiş toplumsal cinsiyet ilişkileri ve ataerkil ideoloji olduğunu savunmaktadır. Örneğin erkeklerin göçü çoğu zaman evlilik ilişkilerinden bağımsız bir pratik olarak ortaya çıkmakta (Biao, 2007) ve erkekler, kadınlara oranla göç kararını daha özerk

biçimde sunabilmektedir (Akgün ve Serpen, 2023). Bu durum K.2 numaralı katılımcının ifadelerinde de açıkça görülmektedir:

“Valla durup dururken kavga ederdi. Öyle ederdi ki ben evden çıkım. Ne bişey vardı ne şey durur durur kavga çıkarırdı. Bir yere giderdi mesela İstanbul’a çalışmaya derdi ben geleceğim geldiğinde sen evde yoksun. Ben de derdim ben tek başıma nere gidecem? Beni götürürsen götür, götürmezsen ben gitmem. En son baktı ben gitmiyorum koydu beni arabaya götürdü. Babamın evde bıraktı sonra kendi de gitti.” [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

Göç literatürü bireylerin yer değiştirme kararlarını motive eden birkaç temel faktör üzerinde hemfikirdir: sosyoekonomik statü, ailevi kaygılar, sosyal ağlar ve çıkış bölgelerindeki yerel fırsatların yurtdışındaki fırsatlarla karşılaştırılması. Ancak bu ilişkilerin altında yatan toplumsal dinamiklerin derinlemesine analizi, göç kalıplarını temelden farklılaştıran özellikle “kimlerin” ve “neden” göç ettiğini belirleyen iç içe geçmiş toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve beklentilerini ortaya koymaktadır (Kanaiaupuni, 2000). Bu bağlamda zaman içinde ortaya çıkan göç ilişkileri ya da insan hareketliliği koridorları, göç kültürleri geliştikçe ilgili ülkeler arasında geliştirilen sosyal ve ekonomik ilişkilerin bir göstergesi haline gelmektedir (Sirkeci ve Yüceşahin, 2020). Nitekim K.4 numaralı katılımcının ifadesi, bireysel tercihlerin yanı sıra göç kararında sosyal ağ bağlantılarının da etkili olabileceğini göstermektedir.

“Ya işte onun yakın çevresinde işte dayı tarafında gidenler vardı onlar karar vermişti eşimde onlarla birlikte gitmek istedi. Kaynıma söyledi düşüncesini, kayınvalideme babasına. Kaynım ve kayınvalidem iyi baktı yani git belki iyi olur dedi. Kayınpederim karşı çıktı. Ama sonrasında tabii ki pişmanlıklar oldu vatandaşlık alamadığı için. Dayı tarafından gidenler aldı siyasi sıkıntıları olduğu için. Bizde birkaç defa yalan söyledik ama olmadı tutmadı. Hatta ailede de bir kişi bağlantılı olsaydı yine alırdık ama hem

benim ailemde hem de onun ailesinde kimse olmadığı için oturum alamıyor. Ama inanın ki gidenlerde hiç memnun değil.” [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

Benzer şekilde K.6 ve K.7 numaralı katılımcı da eşinin göç kararı vermesinde arkadaş çevresinin (sosyal ağlar: konuşmalar, sohbetler, duyumlar esnasında özenme gelişimi; “o gitmiş, ben de gitmeliyim” düşüncesinin oluşumu) etkili olduğunu aktarmaktadır. Bu durum göç kararının kimi durumlarda kolektif bir nitelik taşıyabileceğini ve köy ağları ile bu ağların bileşiminin göç kararlarında kritik bir rol oynayabileceğini göstermektedir (Kanaiaupuni, 2000).

“Arkadaşlarıyla beraber karar verdi. Önce dediler bir sene kalacaz sonra gelecez valla kocalar üç senedir gitti hala da gelmiyor. Bizim elimizin altında kaçtı gittiler (gülüyor). Biz de keyf ediyoruz gitti diye.” [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

“Önce arkadaşlarıyla anlaşmış, bize söyledi. Çocuklarla konuştu, bizimle konuştu. Dedi gideceğim ben dedim gidersin git. Yolun açık olsun git. Paşkurtları (pasaport) çıkarttılar gitti, valla gizlice gitmedi. Gizlice nasıl gidecek? Birbirimizin gözüne bakıyoruz.” [K.7, 50-60 yaş arası (yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil].

Bu bölümde göç öncesi süreçte eşler ile göçmen kocalar arasındaki karar alma süreçleri ve etkileşimleri incelenmiştir. Göç kararının alınmasında kırsal erkeklerin baskın rol oynadığı kadınların ise pasif katılımcılar olarak kaldığını göstermektedir (Lei, 2023). Bu bağlamda göç –yalnızca kocanın göç etmesi ve ailenin diğer üyelerini geride bırakması– bugün göç veren kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin azımsanamayacak bir bölümünün aile öykülerinde belirleyici bir öneme sahiptir (Danış ve Üstel, 2008). Nitekim, göç –tüm farklı biçimlerinde– çağdaş dünya gelişmelerinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmekte olup, devam eden küresel entegrasyona yönelik güçlü baskı nedeniyle önümüzdeki yıllarda göçün hacminin büyük ölçüde artması beklenmektedir (de Haas vd., 2022). Bu genel eğilim araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların ifadelerine

de yansımaktadır:

“Çok var. Hepsi gitmiş bizim köyün. Sade bizim koca değil bütün Türkiye ordadır. Hepsi ordadır.” [K.7, 50-60 yaş arası (yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil].

Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan erkeklerin ailelerini geride bırakarak para kazanmak amacıyla uzun mesafelere göç etmeleri yaygın bir olgudur (Brink, 1991). Nitekim K.7 numaralı katılımcıda ifadesinde *“bütün Türkiye ordadır”* derken göçün boyutunu açık ve çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Benzer biçimde K.1 numaralı katılımcı da Iğdır’dan dünyanın farklı ülkelerine gerçekleştirilen göçün boyutuna dair önemli veriler sunmaktadır:

“Köy de çok kişi göç ediyor. Özellikle Fransa’ya ya da İsrail’e göç ediyorlar. Ama İsrail’e daha çok giden vardı. Evet evet. İsrail’e daha çok giden var. Sadece bizim köy değil. Çevre köylerde de var. Her yerde gidiyorlardı.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

Öte yandan K.4 numaralı katılımcı, Iğdır’da yaşıyan erkek göçünün göçün tarihselliğine değinerek zaman içerisinde Avrupa ülkelerinin göçmen alımını sınırladığına dikkat çekmektedir:

“Ya şöyle köyümüzde eskiden daha fazla göç olurdu onların çoğu da oturum aldı kimisi eşlerini ailesini, götürdü. Şimdi Avrupa’da sıkılaştırdı kontrolleri. Ama tabii hala var. Iğdır’ın içinde daha çok göç var kimi sorarsan der benim eşim Fransa’da, İngiltere’de ya da Almanya’da. Giden çok var öyle.” [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

Benzer şekilde K.5 ve K.8 numaralı katılımcı da göç sürecine değinerek, gidenlerin bir kısmının İsrail, Fransa ve Amerika gibi ülkelere göç ettiğini; bir kısmının gittikleri yerlerde uyum sağlayamayarak geri döndüğünü bir kısmının ise ailesini yanlarına alarak göç ettiklerini aktarmıştır:

‘İsrail'e gidiyorlar. Fransa'ya gidiyorlar. Amerika'ya gidiyorlar. Kimisi evi götürmüşler. Kimisi evi götürmemişler.’ [K.5, 44 yaşında, okur-yazar]

‘‘Bizim köyde? Evet, çok oldu ama en çok geri geldi. Yani dayanamadılar çocuklarının ailesine geri geldiler. Amcamın oğlu da iki tane var orada. Biri geldi, biri de orada oturmasını aldı, kimliğini aldı. Aşırı zor. Yani evliler için çok zor.’ [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

K.9 numaralı katılımcı ise göç eden kişilerin sayısı ve göç edilen ülkeler hakkında bilgi verdikten sonra duygusal bağlamda göçün bireysel etkilerine dikkat çekmiştir:

‘‘Var, çok var çok var. İsrail'e de giden var Fransa'ya da giden var. Orda oturmasını alıyorlar. İsrail'e gitmiş bir sürü insanlar var. Hepsi gitmiş çocuklarla konuşuyor, parasını gönderiyor. Ama sadece benim ki kara olmuş. Valla. [...]’’ [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Bir bölgede göç kültürü oluştuğunda öncü göçmenlerin bıraktığı izler sonraki göçmenler tarafından takip edilmektedir (Deniz, 2021). Bu durum araştırma sahasıda da geçerlidir. Geride kalan kadınların konumu da hane içindeki erkeklerin göç etmelerinde veya gidişlerinin kalıcı hale gelmesinde kritik bir öneme sahiptir. Kırsal bölgelerde evlenen ve çocuk sahibi olan ailelerde geride kalan kadınların hane sorumluluklarını üstlenmesi sayesinde erkeğin göçü kolayca terk etmeye dönüşebilmektedir.

4.6. Kadınların Kocalarının Kesin Gidişleri

‘‘Gitti gidiş o gidiş. Benim için o bir yabancı.’’

[K.9]

Uluslararası göçün yasadışı boyutuna ilişkin çalışmalar nispeten sınırlı kalmıştır. Araştırmaların odağı çoğunlukla yasal göç üzerine olmuştur. Belgesiz göçün tarihsel kökenleri ve küresel farklılıkları hakkında çok fazla bilgi verilmemektedir (Schrover

vd., 2008). Oysa uluslararası göç olgusu büyük ölçüde mevcut yasal düzenlemeler, kolluk kuvvetlerinin uygulamaları, sınır rejimleri, bu koşullara yönelik kaçakçıların ve göçmenlerin tepkileri ile sınır bölgelerinin fiziksel özellikleri tarafından şekillenmektedir. Bununla birlikte sözü edilen koşullara bağlı olarak göçün birçok alt türü ve varyasyonu ortaya çıkmıştır. Bu alt türlerden biri, sınırların yasadışı ve gizli şekilde geçilmesidir (Heckmann, 2004). K.1 ve K.8 numaralı katılımcının ifadeleri de bu noktada Heckmann'ın (2004) bulgularını destekler niteliktedir. Ancak ele aldığımız vakalar, ilgili bölgedeki tüm yasadışı geçiş yollarını temsil etmeyebilir. Bu nedenle bu bölümde yer alan tüm verilerin analiz edilen vakalar bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir (Kleemans ve van de Bunt, 2003).

“Uçakla Sırbistan’a gittiler. Orada iki ay kaldı. Sonra kaçak yollarla Çek Cumhuriyeti’ne geçmeye çalışırken yakalandı. 8 ay hapiste kaldı. 8 ay biz biliriz neler çektiğimizi gerçekten içerdeydi ya. Sonra serbest bıraktılar. Kardeşi araba ayarladı oradan gidip aldı Fransa’ya getirdi.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

“Zaten Sırbistan için gitti. Orada zorunludur mesela. Orada 6 yıl kalıp geri geleceklerdi. Oradan yani işlemlerini yapmış, oradan direkt Fransa’ya gitmiş. Yani benim bildiğim, bana söylediği orada çalışacaktı. Altı sene orada kalıp geri gelecekti. Oradan abisi ya da kardeşi yardım etmiş, para vermiş, oradan Fransa’ya gitmiş. Kaçak olarak gitmiş, orada da suya düşmüş. Son anda çıkarmışlar. Bilmiyorum onu tabii. Onu da kardeşi gelip bana söyledi. Yine de o söylemedi. Yani öyle. Zoruma da gitti tabii ki.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

K.1 ve K.8 numaralı katılımcının ifadeleri belgesiz göçün göçmen deneyimlerinde nasıl somutlaştığını ortaya koymaktadır. Bu ifadeler göçmenlerin ilk duraklarından birinin Sırbistan (transit ülke) olduğunu Sırbistan'ın ardından ikinci durak olarak (hedef ülke) Fransa'nın Paris kentine yöneldiklerini ve bu süreçte ailelerinden destek gördüklerini

göstermektedir.

Bir diğer, giderek artış gösteren, belgesiz göç biçimi, sahte belgeler kullanılarak sınırın geçilmesidir. Bu durum belgesiz göç süreçlerinin tek bir yöntemle sınırlı kalmayıp ardışık ve birbirini tamamlayan süreçlerden oluştuğunu göstermektedir (Heckmann, 2004). Geleneksel olarak hükümetlerin göç hareketlerini durdurma ve kontrol etme çabalarına rağmen –veya sık sık bu yüzden– göç zincirleri bir tür hareket ile başlayıp öteki biçimlerde devam eder. Bu farklılaşma ulusal ve uluslararası siyasal önlemler açısından önemli bir engel oluşturur (de Haas vd., 2022). Bu bağlamda K.10 numaralı katılımcının ifadeleri, birçok başka katılımcının ifadelerinde de gözlemlediğimiz söz konusu mekanizmayı doğrulamaktadır. Nitekim pek çok vakada bireyler belgesiz göçlere bilinçli fakat kademeli olarak dâhil olmaktadır (Kleemans ve van de Bunt, 2003).

‘‘Kocamın aklında iki yol vardı. Biri Fethiye’den Yunanistan’a gidip oradan çıkmak. Öbürü Edirne’den Meriç üzerinden botlarla Yunanistan’a oradan da Avrupa’nın herhangi bir ülkesine geçip oradan da Avusturya’ya gitmekti. Edirne’den Meriç üzerinden gitti. İlk önce İstanbul’a gitti. Sonra Silivri’ye doğru gitti. Oradan Edirne’ye doğru gitti Edirne’den de Meriç’ten Yunanistan Selanik’e geçti. Selanik’ten de Atina’ya geçti. Atina’dan da kaçak yollarla Atina’da şey yapan yerler var böyle bir sokak varmış böyle Atina’da para karşılığında sahte pasaport veriyorlar sana böyle. Onu alıp onla da istediğin uçağa binip istediğin yere gidiyorsun. Ama deniyorsun yani. Onun sahte olduğunu anlayan asker olabilir. Anlayana kadar deniyorsun. Öyle İstanbul, Edirne oradan da herhangi bir Avrupa ülkesine. Mesela Viyana.’’ [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Üçüncü bir yasa dışı göç türü ise göçmenlerin yasal statülerinin sona ermesinden sonra dahi yeniden göç etmeyerek bulundukları ülkede kalmaya devam etmeleridir. Örneğin,

turist vizesi sona eren göçmenlerin vize aşımı yaparak bulundukları ülkede kalmaları gibi (Heckmann, 2004). Bu alt tür belgesiz göç olgusu içinde oldukça yaygındır ve göç sürecinde aracı kurumlar ile işçi simsarlar önemli bir rol oynamaktadır (de Haas vd., 2022).

“Yani ilk önce şey yaptı normal vizeli gitti yani. Pasaport çıkardı sonra vize aldı o şekilde turist olarak önce İstanbul’a gitti. Sonrasında uçakla Polonya’ya oradan da trenle Fransa’ya gitti. Yani bana tren demişti. Orda kaldı gelmedi. Botlarla gidenler var yürüyerek gidenler var. Ama eşim o şekilde gitmedi. Kaynım güvenli yollarla gitsin diye arabasını satın tüm masraflarını karşıladı. Yani vizeli gitti. Sonra günü bitince kaçak durumuna düştü.” [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

“Hani biz sadece şey için gittik. Mesela turist olarak gezmek için gittik. [...] O cami şey diyorlar da... Aksaray Camisi (Mescid-i Aksa) vardı o şeyde Kudüs'te. 5 gün gezdik, dolaştık. Ben geldim, o orda kaldı. İşte onlar da hiç sormadı, hani siz beraber gittin beraber döneceksin. [...]” [K.5, 44 yaşında, okur-yazar]

“Umre’ye gitmek için gidiyor gibi yaptı. Sonra orda şirketler var onlarla İsrail’e kaçtı. Şimdi ordadır” [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

“Emekliydi, pasaport çıkarttılar turist gibi gitti turla gittiler. Mesela burda turlar var gezi turları gibi gidiyorlar Filistin’e, Filistin tarafına. Ondan sonra Kudüs varya bir tarafında Müslümanlar var. Ondan sonra onlar ayrıldılar kaçak yolla İsrail’e gittiler. Biraz da para koyduk, biraz borca girdik. Vallahi biz de borca da girdik, para da koyduk. O koştı gitti. Sonra turla dönmedi, orda kaldı.” [K.7, 50-60 yaş arası (yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil]

Analiz edilen bulgularda kaçakçılık çetelerinin sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan Iğdır gibi bölgelerden zengin ve talep gören ülkelere (Fransa, Avusturya, İsrail gibi) oldukça

sıkı bağlantılar sağladığı görülmektedir (Kleemans ve van de Bunt, 2003). Öte yandan diğer katılımcılardan farklı olarak K.9 numaralı katılımcı eşinin çeşitli belgesiz göç biçimlerini ardışık olarak deneyimlediğini şu cümlelerle ifade etmektedir:

“İlk şirketle gitti. Sonra süresi bitince askerler orda yakaladı gönderdi. Kudurmuş gibi oldu gri köpek, hep başka yol buldu yine gitti. Bi Yunanistan’dan gitti bi Lübnan’a gitti oradan kaçak yollarla geçmeye çalışırken askerler bunu gördü ateş etti. Bu geri döndü Türkiye’ye sonra bir daha Ürdün’e gitti vize almadan ordan kaçtı. Bi defa bu olmadı aslında. Kaçak yollarda yedi varımızı yoğunuzu, kazandığı bütün parayı gavur. Biraz koyun inek minek vardı onu harcayıp o yollarda yedi. Karı gördü ya onun için her şeyi verdi. Benim altınlarım vardı kaynım altınlarımı aldı götürdü ona verdi. Daha artık gözü hiçbir şey görmüyor ki. Ne çocukları, ne evi ne başka birşeyi. Geldiği zaman yani çok fittirmiş gibi kudurmuş gibi. Bilmiyorum yani canaver olmuş.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Farklı zamanlar ve güzergâhlar üzerinden incelenen belgesiz göç süreçlerinin çok çeşitli faktörleri kapsayan geniş bir sosyal yapı yelpazesi (Kyle ve Dale, 2001) ortaya koyduğu görülmektedir. Bu bağlamda analiz edilen vakalar güzergâhların organizatörlerinin ana aktörler olduğu kaçakçı ağlarını ortaya koymaktadır. Nitekim ana şüpheliler genellikle köken ülkeleri ile varış ülkeleri arasındaki bağlantıları sosyal ilişkileri (akraba, arkadaş, tanıdık bağları) aracılığıyla tesis etmektedir. Bunun yanı sıra analizler sahte belgelerin oynadığı kritik rolü de gözler önüne sermektedir. Sahte belgeler kaçakçılığın lojistiğini önemli ölçüde kolaylaştırmakta ve kaçak göçmenlerin birçoğunun sadece uçakla seyahat edebilmesine imkân tanımaktadır. Bulgular, bu yasa dışı pazarın esas olarak suçlular, kaçak göçmenler ve onların aileleri arasındaki ilişki üzerine kurulu olduğunu ortaya koymaktadır. Dramatik olaylar ile sömürü ve şiddet içeren trajik vakalar bir kenara bırakıldığında günümüzde yaşanan vakaların büyük çoğunluğunun karşılıklı rıza ve karşılıklı fayda temeline dayandığı görülmektedir (Kleemans ve van de Bunt, 2003).

Cinsiyet, kimin göç ettiğini bu göçlerin nasıl gerçekleştiğini ve göçmen kadınlar ile ailelerinin geleceğinin nasıl şekillendiğini belirlemede derinlemesine yer edinmiş bir unsurdur (Boyd ve Grieco, 2003). Göç sonrası ortaya çıkan ulusötesi aile yapılarında ise aile içi ilişkiler ve duygu bağları büyük ölçüde uzun mesafeli iletişim pratiklerine dayanmakta (Madianou ve Miller, 2011); ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin yardımıyla coğrafi mesafe üzerinde işleyen “değişime uğramış bir geniş aile yapısı” ortaya çıkmaktadır (Toyota, 2007). Bu doğrultuda araştırmada kadınlara “*Kocanız/eski kocanız göç ettikten sonra onunla telefonda konuşuyor musunuz?*”, “*Konuşuyorsanız ne sıklıkla konuşuyorsunuz ve size neleri soruyor?*” soruları sorulmuştur.

K.1, K.3 ve K.5’in ifadeleri, kadınların göçmen eşlerinin hegemonik erkeklik pratiklerine –göç, otorite ve ataerkillik eksenlerinde– hala bağımlı olmaya devam ettiklerini göstermektedir. Göçmen erkekler, fiziksel olarak aile ortamından uzak olsalar bile “aile reisi” rollerini sürdürerek erkekliklerini yeniden müzakere etmekte; bu süreç toplumsal cinsiyet, göçmenlik statüsü, ırk ve yurttaşlık gibi kesişen eksenlerde şekillenmektedir (Fernandez-Sanchez, 2020). Böylece erkekler, değişen ataerkil düzende sembolik yollarla üstünlüklerini sürdürmeye çalışmaktadır (Lei, 2023). “Göç-geride kalanlar ilişkisi”nin somut bir örneği olarak, dönüşüme uğramış bu geniş aile yapısının göç edenler ile geride kalanlar arasındaki ilişkilerin açık uçlu, dinamik ve sürekli müzakere edilen süreçler olduğunu ortaya koymaktadır (Toyota, 2007). Bu durum ise kadınları erkeklerden daha aşağı bir konuma yerleştirmektedir (Jiang ve Zhou 2007; Ye vd., 2016).

“Evet evet konuşuyoruz. Çocuklarla da konuşuyor. Daha çok şeyi evi çevreyi köyü her şeyi çok merak ediyor. Her şeyi soruyor. Bahçeyi gösterin bana. Onu ne yaptınız şeyi ne yaptınız. Her şeyi soruyor.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

“Aklıma geldikçe arıyorum, o aramıyor. Tezeklerin üstünü kapat, samanların üstünü kapat. Yağmur yağar ıslanır. Akşam olunca kapıyı kapat. Hırsız gelmesin diyor.” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

“Bazen akşamları arıyor. Çalışıyor ya sabahları akşam arıyor. Daha çok çocukları soruyor. Tarlayı soruyor. Eee siz ne yapıyorsunuz diyor.” [K.5, 44 yaşında, okur-yazar]

K.9 numaralı ise katılımcı söz konusu sorulara soruya verdiği yanıtta, kocasının göçünden sonra zaman içerisinde iletişim kurma çabasından kendisinin de vazgeçtiğini ifade etmektedir:

“Ben mi? (Şaşırtıyor). Ameliyat oldu ben yine aramadım. Gitti gidiş o gidiş. Benim için o bir yabancı. Konuşmak istemiyorum. Eskiden ben öyle istiyordum ki keşke bir sesini duysam, derdim keşke onun sesini duysam. Bazenler benim kaynanam konuştuğu zaman ben gidiyordum onun kapısını dinliyordum. Acaba birbirine ne diyorlar. Merak ederdim napıyor ne ediyor. Duymak isterdim. Ama şimdi bu evde adının geçmesini bile istemiyorum. Şimdi kızım ile konuşuyor yemin ederim ben istemiyorum yanında durmayı. Çocuklarım için ses etmiyorum. Çocuklarla telefonda konuşuyor. Selam söyleyin annenize diyor. Eskiden o da yoktu. Valla, oğlum hastalandı. Millet dedi ki senin oğlum hastadır doktora götürdüler o zaman telefonu açtı telefonla konuştu. O zaman konuşması oldu. Aramış bizi ergenlik çağındaki çocuklar gibi şen şakrak. Benim param var ben şu telefonu kullanıyorum. Oğlum öyle rahatsız oldu ki onları kafasına takmaktan hasta oldu. Ben iphone bilmem kaç kullanıyorum, iphone. Ya sen önce insan ol sonra telefon al. Önce insan ol çocuklara bak. Telefon önemli değil, elbise önemli değil insanın kişiliği önemli. Şimdide açık ameliyat oldu oğlumu aradı. Oğlum fizik doktoru fizik doktoru deyince fizyoterapi. Bende dedim ki konuşma. Oğlum zaten onu sevmiyor pek arası yok beni seviyor. Yani diyor ki anne sen çok çile çektin bizi büyüttün.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Öte yandan K.8 numaralı katılımcı, diğer katılımcılardan farklı olarak eşler arasındaki iletişimin zamanla büyük ölçüde ekonomik sorunlar etrafında şekillendiğini ifade etmiştir:

“Konuşmuyoruz şimdi, hayır. Gittiğinden beri belki bir sene konuşmadık. Altı senedir gitmiş, belki bir sene konuşmadık. Bir sene zaten bu ev için konuşmadık. Para göndermiyordu, o ev de yıkılıyordu. Ondan sürekli arıyordum. Yağmur yağdığında zaten her yer damlıyordu. Video gönderiyordum, ne yapıyordum? Ondan belki bir sene konuşmadık. Zar zor evi yaptırdım. Bir sene konuştu yine yani tabi küsmeye alışkınım işte. Vallahi.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

Katılımcıların ifadeleri, Lei'nin (2023) de vurguladığı üzere, göçün kadınların toplumsal statüsünde bir yükselme sağlamadığı gibi baskıcı cinsiyet ilişkilerini dönüştürmediğini de göstermektedir. Aksine göç, kadınların hem ekonomik hem de duygusal açıdan erkeklere bağımlılığını pekiştirerek kadınları yeni kırılganlık biçimlerine maruz hale getirmektedir.

4.7. Kadınların “Kadınlık”-“Erkeklik” Algılarında ve Rollerinde Yaşanan Değişimler

*“Kocan gittikten sonra kadınlık rolü kalmıyor,
biraz fazlalık duruyor sen de.”*

[K.4]

Cinsiyet kalıp yargılarının toplumsal yaşamda çeşitli sonuçları bulunmaktadır. Nitekim kadına ya da erkeğe özgü olarak kabul edilen görevlerin karşı cinsten bireyler tarafından yerine getirilmesi (Dökmen, 2015) ataerkil toplumlarda genellikle “kadınsılaşma” ya da “erkeksileşme” olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda, kocalarının göç etmesinin ardından her biri farklı duygusal deneyimler yaşayan kadınlar, değişen kadınlık ve erkeklik algılarını/rollerini farklı cümlelerle ifade etmiştir. Örneğin kadınlık algısını bir

kocanın varlığıyla özdeşleştiren K.4 numaralı katılımcı için kocasının göç etmesi ardından kadınlık kimliği kendisinde bir tür fazlalık olarak hissedilmeye başlanmışken K.6 numaralı katılımcı kadınlık algısını bir kadının kocasını yanında isteyeceğini ifade ederek ortaya koymuştur:

“Kocan gittikten sonra kadınlık rolü kalmıyor biraz fazlalık duruyor sen de. Erkek olsam daha iyi olurdu diye düşünüyorsun.” [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

“Mesela bir kadın olarak insan kocasını da ister ya yanında. O yokluğu hissediyorsun. Valla ben ağladım kocam gitmiş orda ağlamış ben burda ağlamışım.” [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

Algının bu bedenselleşmiş toplumsal programı, dünyadaki her şeye –en başta da bedeninin kendisine onun biyolojik gerçekliğine– uygulanır. Erkeklerin kadınlar üzerindeki keyfi tahakküm ilişkisine kök salmış metaforik bir dünya görüşünün esaslarına uygun olarak, biyolojik cinsler arasındaki farklılıkları inşa eden de bu programdır (Bourdieu, 2023). Örneğin K.3 numaralı katılımcının kadınlık algısının kocasının göç etmesiyle birlikte değiştiğini vurgularken “cesaret” kavramına atıf yapması üstü kapalı biçimde de olsa cesaretin erkeklere özgü bir özellik olduğunu dile getirmesi Bourdieu’nun (2023) bulgularını destekler niteliktedir.

“Şimdi sen git bir tane tezeği elle elleyebiliyorsan. Elleyemezsin ki. O tezeklerin arasından ne böcekler çıkıyor. Kene var. Her şey var. Akrep var. Onu ellemek bile cesaret yemin ederim.” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

Tahakküm ilişkisinin kendisi, iş bölümü aracılığıyla toplumsal düzenin gerçekliğine kazınmış durumdadır (Bourdieu, 2023). Bu çerçevede K.1 numaralı katılımcı da kadınlık rolündeki dönüşümü iş bölümünde yaşanan değişiklik üzerinden ifade etmeye çalışmıştır.

“Alışveriş olsun tarla bağ bahçe olsun onları yapmak zorunda kalıyoruz çünkü kimse yok olmayınca da mecbur biz yapıyoruz.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

Benzer şekilde K.8, K.9 ve K.10 numaralı katılımcı da, patriyarkal toplumlarda erkeklere özgü olarak görülen işlerin kadınlar tarafından yapılmasının kadınlara kadınlıklarını unutturduğunu ve onları kendilerini birer “erkek” gibi hissetmeye yönelttiğini ifade etmiştir. Nitekim Yazgan ve arkadaşlarının da (2017) belirttiği üzere cinsler arası eşitsizliğin en görünür olduğu alanlardan biri iş bölümüdür; diğer bir ifadeyle kadınlar ve erkekler farklı işlerden sorumlu görülmektedir.

“Yani ben şimdi kendimi erkek diye tanıyorum artık. Kadınlıkla hiç bir alakam yok artık. (gülüyor). Var ya hem erkek oldum hem kadın oldum erkek gibi davranacağım bundan sonra aslında. Bayağı bir zorluk çektim.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

“Ben kadınlığımı unuttum ben kadınlığımı unuttum yani. Sorumluluklarım arttı. Her şeyi unuttum. Kadınlığımı unuttum. Kendime bakmadım.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

“Zaten ben kendim erkek gibiyim. Her işimi kendim görürüm. Her işimi kendim görürdüm. O yüzden koca varmış, yokmuş...” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

K.5 numaralı katılımcı ise “erkek işi” olarak tanımlanan işleri kocası yanındayken dahi yaptığını belirterek diğer katılımcılarda olduğu gibi kadınlık rolünün erkeklere özgü görülen işler karşısında ortadan kalktığını ifade etmiştir:

“Önce de erkek işleri yapıyordum. Önce de öyleydim. Mesela biz beraber çobana gidiyorduk ya eşim de bakıyordu, ben de yardım ediyordum ona. Önce de yapıyordum şimdi de yapıyorum. Çalışmayı da seviyorum. Bir kolumla çalışıyorum.” [K.5, 44 yaşında, okur-yazar]

K.2 numaralı katılımcı kocasının önce onu terk etmesi ardından göç etmesi sonrasında yaşının küçüklüğü ve deneyimsizliği nedeniyle başlangıçta korktuğunu ancak geçen yıllar içinde güçlendiğini ve evde tek yaşayabilmesinin kazandığı bu güçle ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Nitekim bu ifade, katılımcının yaşadığı dönüşümü ve kadının yaşının ilerlemesinin ona sosyal ilişkilerde belirli bir hareket alanı kazandırabildiğini özetler niteliktedir (Kalaycıoğlu vd., 2010).

“Küçükken bilemiyordum, korkuyordum. Şimdi de öyle değilim. Ben artık daha güçlü olmuşum. Her bir şeyi anlıyorum, şey ediyorum. Gücüm olmasa ben tek başına ben bu evde nasıl yaşayayım?” [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

Katılımcı ifadelerinin genel değerlendirmesi, bireyin toplumdaki konumunu belirleyen ve sosyal statüsüne anlam yükleyen cinsiyet ile toplumsal cinsiyet kavramlarının bireyin davranışlarını önemli ölçüde şekillendirdiğini (Kalav, 2012) göstermektedir. Bununla birlikte, kocalarının göç etmesinin ardından tek ebeveynli hanelere dönüşen aile yapılarında kadınlar hem kendilerine ait görülen kadınlık görevlerini hem de erkeklere atfedilen görevleri yerine getirmek zorunda kalmakta; bu durum ise çoklu rol yüklenmesine yol açmaktadır. Eşten ayrı kalmanın meydana getirdiği duygusal yoksunluk ve eş eksikliği, erkek egemen toplumsal yapılarda genellikle erkeklere atfedilen sorumlulukların kadınlar tarafından üstlenilmesiyle artan hane içi yükler, gündelik yaşamda karşılaşılan stres etmenlerinin yoğunlaşması ve göç eden eşin sağlık ile güvenliğine ilişkin süregelen kaygılar bir araya gelerek, geride kalan kadınları ruhsal bozulma riski bakımından yapısal olarak kırılgan bir grup haline getirmektedir (Aryal vd., 2020).

Bu durum, Bourdieu’nun (2023) cinsler arasındaki bölünmenin “şeylerin düzenine dâhil”miş gibi görünmesine ilişkin tespitleriyle örtüşmektedir. Söz konusu bölünme, bir yandan nesnelleşmiş biçimiyle toplumsal dünyada –örneğin tüm kısımları

cinsiyetlendirilmiş bir ev düzeninde— varlığını sürdürürken, diğer yandan bedene gömülü haliyle eyleyicilerin habitus’unda yeniden üretilmektedir. Böylece algılama, düşünme ve eyleme şemaları, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sürekliliğini sağlayan temel mekanizmalar olarak işlerlik kazanmaktadır (Bourdieu, 2023).

4.8. Kadınların Yalnız ve/veya Çocuklarıyla Yaşam Süreci ve Beklentiler

“Valla çok rahat hissettim. Kocasız bir hayat...”

[K.10]

Göç çalışmaları değişen yönleri, farklılaşan bağlamları, ölçekleri ve biçimleriyle son yıllarda sosyal bilimler literatürünün en dinamik alanlarından biri haline gelmiştir. Ancak göçün farklı türleri bağlamında cinsiyete içkin boyutları üzerinde yeterince durulmamıştır (Alkan, 2020). Erkeklik ve kadınlık tanımlarından toplumsal cinsiyet rollerine kadar uzanan bu boyutlar, hem erkekleri hem de kadınları bireysel olarak etkilediği gibi aile dinamiklerini ve cinsiyet ilişkilerini de etkilemektedir (Akgün ve Serpen, 2023). Bu nedenle ataerkil cinsiyet ilişkilerini olduğu gibi kabul eden modellerin göç gibi toplumsal hareketliliği içeren durumlar bağlamında yeniden değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır (Akgün ve Serpen, 2023; Hibbins, 2006).

Araştırmanın bu bölümünde göç hareketlerine katılan erkeklerin geride yalnız (veya çocuklarıyla birlikte) kalan kadınların hayatları üzerinde meydana getirdiği etkiler ele alınmaktadır. Aslolarak, evin geçimini sağlamak ve ailesinin her türlü ihtiyacını karşılamakla yükümlü olan “evin erkeği” yaşadığı ülkede bu şartları sağlayamıyorsa göç etmeye yönelmektedir (Küçük, 2022). Bu çerçevede toplumsallaşma sürecinde edinilen cinsiyete ilişkin algılar (Connell, 1998; Küçük, 2022; Zeybekoğlu Dündar, 2012) patriyarkal toplumların tümünde benzerlik gösterse de geride (çocuklarıyla birlikte) kalan kadınların yaşadığı zorluklar, bu sürecin yeniden öğrenilmesine ve üretilmesine neden olmaktadır.

Aileyi oluşturan tüm fertleri farklı yönleriyle etkileyen göç sonrası sorunlar günümüzün en önemli siyasi ve sosyal adalet sorunlarından biri haline gelmiş bulunmaktadır (Akgün ve Serpen, 2023). Nitekim göç hareketinin başlaması için terk edilen çevrede bazı değişikliklerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Ayrıca göç edenler yaşadıkları çevreden ayrılırken o çevrede daha önce kurmuş oldukları ilişkileri değiştirdikleri için göç hareketinin başlaması da kendi başına değişikliklere neden olmaktadır (Erder, 2006). Bu bağlamda katılımcılara “*Kocanız/eski kocanız göç ettikten sonra siz nasıl hissettiniz?*” sorusu yöneltilmiştir. K.1 numaralı katılımcı kocasının göç etmesinin ardından hissettiği sosyal baskıyı şu cümlelerle dile getirmiştir:

“Büyük bir sorumluluk bu. Daha doğrusu insan istediği gibi hareket edemiyor. Çünkü gözler hep böyle insanın üstünde, ne yapacak, nereye gidecek, ne edecek gibi şeyler yüzünden insan istediği gibi rahat edemiyor, çarşıya gidip gelemiyor. Yani gitse bile illa yanında biri olacak. Mesela sıkıldığım bunaldığım zaman bir yere gitmek isterdim o mümkün değil, mümkün olmuyor yapamıyorum gidemiyorum. Çünkü sürekli evde olunca insan tüm işi yapmaya çalışınca boğulmuş gibi hissediyor. Bir nefes almak için bir yere gidemiyorsun. İşte anne olsun ya da abla olsun kardeş olsun bir yere gidemeyince insan boğulmuş gibi hissediyor kendini. Çok zorlanıyorum.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

Ataerkil yapının kadın ve kız çocuklarına yönelik olarak benimsediği kültürel beklentiler ve kabuller, bugün kadınları toplumsal mağdurlar haline getirebilmektedir (Burcu vd., 2015). Bu durum neyin “eril” neyin “dişil” olduğuna karar veren toplumsal cinsiyet normlarının kültürel olarak şekillenmesinden kaynaklanmaktadır (Keller, 2016). Toplumsal cinsiyet ilişkileri, mekânsal algılar ve deneyimlerle yakından ilişkilidir. Özellikle kadınlarla kamusal mekân arasındaki tarihsel olarak kurulmuş olan gerilimli ilişki düşünüldüğünde özel ve kamusal arasındaki anlaşılması güç, muğlak sınırları irdelemek çok daha önemli hale gelir (Tuncer, 2015).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin neden olduğu bir diğer olgu ise kadına yönelik şiddettir. Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, “bir kadına sırf kadın olduğu için yöneltilen ya da orantısız bir şekilde kadınları etkileyen” cinsiyet temelli şiddet olarak tanımlanmaktadır (Başar ve Demirci, 2015). Bu bağlamda, K.2 numaralı katılımcı kocasının göç etmesinin ardından yaşadığı şiddetten kurtulduğu için yaşadığı mutluluğu şu cümlelerle aktarmıştır:

“Valla çok rahat oldum (gülüyor).Kocam beni bıraktı çok şükür. Bir gün dedim ben bundan kurtiliyim tamamdır ben başka bir şey istemiyorum, ben bir oruç tutacağım. Vallahi ben bundan kurtardım. Ben bir oruç da tuttum. Çok şükür. Vallahi çok şükür. Ben babamın evine geldim, rahat edeyim. Çok şükür ben onların elinden kurtuldum. Kedersiz belasız. Beni dövüyordu, beni vuruyordu. Hiç bişiy da yapmıyordum. Beni kürekle dövüyordu. Annesi öyle yaptıırıyordu.” [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

Benzer şekilde, K.3, K.6 ve K.10 numaralı katılımcılar da kocalarının göç etmesinin ardından yaşadıkları rahatlamayı ve mutluluğu çeşitli ifadelerle dile getirmiştir. Bu bulgular, Compernelle’nin (2021) de vurguladığı üzere, patriyarkal toplumlarda göç öncesinde dahi eşler arasında evlilik kalitesinin eşit dağılmadığını ve kadınların evlilik ilişkisini farklı deneyimleyebildiğini göstermektedir.

“Ne üzüleceğim. İhtiyaç için gitti hiçbir şey hissetmedim. Tek çocuklarıma üzülüyorum.” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

“Mutlu oldum. Rahat rahat geziyorum.” [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

“Valla çok rahat hissettim. Kocasız bir hayat...” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Söz konusu katılımcıların aksine, K.4, K.7 ve K.8 numaralı katılımcı ise kocalarının göç etmesinin ardından başlangıçta duygusal bir boşluk yaşadıklarını; zaman ilerledikçe bu duruma alıştıklarını ifade etmiştir. Nitekim göç yoluyla gerçekleşen uzun süreli eş

ayrılığının evli yetişkinlerin depresif belirtilerini arttırabildiği literatürde de ortaya konulmaktadır (Tong vd., 2019). Bu durum evliliğin erkek egemenliği ve kadınların düşük statüsü nedeniyle kadınlar için koruyucu olmaktan ziyade baskılayıcı olabildiği bağlamlarda daha da belirginleşmektedir (Liu ve Chan, 1999; Tong vd., 2019).

“İlk zamanlar çok kötüydüm geceleri çok ağlıyordum, sızlıyordum niye gitti keşke karşı çıksaydım göndermeseydim diyordum. Ya ister istemez bir yalnızlık hissediyorsun hani. Etrafında birileri var hani sana destek olan birileri var ama eşini istiyor destek olarak insan yanında. İlk zamanlar bayağı bir zorlandım işte. Zamanla alışyorsun işte yavaş yavaş. Alıştık yani.” [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

“Ben mi? Çok duygusallaştım. Kim bana ne dese hemen ağlarım. Kendimi ifade edemiyorum, bilmiyorum. Gerçekten çok kötü bir duygu. Ama ben yemin ederim çok da çektim. Benim yerimde kim olsaydı kimse kalmazdı burada. Anlatılmaz böyle. Çocuklar yanımdayken gerçekten o zamanlar çok zorluk çektik. Şimdi biraz daha alıştık. Yani anlatılmaz bilmiyorum ki nasıl anlatayım. Yani bensiz evini teslim etmiş, çocuklarını teslim etmiş, bensiz gitmiş. Eğer orada ölseydi nasıl mesela duyacaktım. İşte o yani hem zoruma gitti, hem bilmiyorum acıdım falan. Hepsi karışık.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

“İlk gittiğinde öldük bittik. Dedim yolda tutulmasın çıksın gitsin. Valla gitti. Yemin ederim koca gitti ben ağladım. Bir iki hafta yemek yapıyorduk benim boğazımdan gitmiyordu. Ama şimdi alıştım.” [K.7, 50-60 yaş arası (yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil]

Katılımcıların ifadelerinin genel değerlendirmesi, erkeklerin göç etmesinin ardından kadınların hislerinde hem benzerlikler hem de farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Özellikle kocalarından yoğun biçimde şiddet gören katılımcılar, kocalarının göç etmesinin yaşamlarına olumlu yönde katkı sağladığını farklı biçimlerde aktarırken bazı

katılımcılar bu durumun ardından duygusal bir boşluk yaşadıklarını belirtmiştir. K.1 numaralı katılımcı ise kocasının göç etmesinden sonra toplumsal baskıyı yoğun biçimde hissettiğini dile getirmiştir.

4.8.1. Kadınların ve Çocuklarının Sosyo-Ekonomik Yaşamı

“Bu kadın ya delidir ya erkektir. Kadın değildir vallahi billahi da.”

[K.9]

Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan yetersiz şehirleşme ve bunun sonucu olarak (1960’lardan itibaren başlayan) yurt dışına işçi olarak gitme olanaklarının artması öncelikle kırsal kesim erkeklerini kente ve yurt dışına yönlendirirken, geride kalan kadın nüfusu erkeklerin terk ettiği tarımsal faaliyetleri üstlenmek zorunda bırakmaktadır (Arıkan, 1988). Patriyarkal toplumlarda erkekler dış dünyaya yönelmekle görevlendirilirken kadınlar aile üyelerinin ev içindeki ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü kılınmaktadır (Walby, 2014). Bu süreç göç, yoksulluk ve yalnız annelik gibi faktörlerin ortaya çıkardığı düşük ücretli bir işgücü arzını da beraberinde getirmektedir (Acar Savran, 2013). Ancak kadınların bu “zorunlu güçlenme” durumu toplumsal ilerleme olarak değerlendirilmemelidir. Nitekim az gelişmişlik koşulları ve artan yükümlülükler, kadınların potansiyel gelişimini sınırlandırmaktadır (Arıkan, 1988). Bu nedenle araştırma kapsamında katılımcılara sırasıyla “*Kocanız/eski kocanız göç ettikten sonra size para gönderiyor mu?*”, “*Göndermiyorsa geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?*” soruları yöneltilmiştir. Bu bağlamda K.8 ve K.10 numaralı katılımcının ifadesi şöyledir:

“Eskiden arada gönderiyordu ama bu belki 5-6 aydır göndermiyor. Gönderdiğinde bazen tam da göndermiyordu ama... Akli estiğinde gönderiyor, esmediğinde göndermiyor. Param yok diyor. [...] Arabalarım bozuluyor, param yok. Ama yani telefonu açtığında ben sürekli çalışıyorum. Sürekli işim var, gücüm var. Para göndermeye gelince param yok. Vallahi ben de anlamıyorum işte. Ben de hiç

anlamadım yani. .Vallahi öyle yani. Patik yapıyorum, satıyorum. İneklerimi sağıyorum süt parasıyla. Çocuklarımın harçlığı çıkıyor. Ondan yani çok şükür. Üç tane ineğim var, sütüyle. Çocuk parasıyla öyle geçiniyoruz. Kumarı var diyorlar, bilmiyorum. Gerçekten her yerde duyuyorum. Gitmiş Fransa'ya çok kumar oynuyor. Ne kadar doğru, ne kadar... Altı sene bakıyorum, bir şey yapmamış. Bunların söyledikleri doğru. Bilmiyorum yani. Varsa da bilmiyorum. Ben bilmiyorum.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

“Hayır, para hiç vermez bana. İneklerim vardı, süt sağıp satarım, gelirim elde ediyorum.” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Bir atasözü der ki “kadın her şeyi erkek de geri kalanı yapar”. Gerçekten de kırsal kesimde kadın erkekten daha çok çalışır ve işlerin en ağırı onun omuzları üzerindedir (Arıkan, 1988). Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki ciddi ekonomik zorluklar bazı durumlarda geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürmektedir (Andall, 1992). İster sebze üretimine dayalı isterse hayvancılıkla geçinilen köy olsun hepsinde durum aynıdır (Arıkan, 1988). Ancak kadın üretimdeki doldurulmaz rolüne rağmen toplumsal örgütlenme de asla bir rol oynamamakta erkeğin arkasında kaybolmaktadır (Meillassoux, 2024). Nitekim cinsler arası eşitsizliğin en görünür olduğu alanlardan birini iş bölümü oluşturmaktadır. Kadınlar ev ve aile işlerinin ücretsiz ev emekçisi iken erkekler sistem içerisinde asıl “değer”in üretildiği kamusal alanları kontrol eden işlerden sorumlu tutulmaktadır (Yazgan vd., 2017). Bununla birlikte göç eden erkekler zamanla çalışsalar dahi geride kalanlarla kazandıkları nakit ücreti paylaşmakta daha az istekli hale gelmektedir. Kocasının terk ettiği kadın ise bazı durumlarda iş birliği yapabileceği başka yetişkinlere (annesini, kayınvalidesi, kız kardeşi) yönelmektedir (de Gonzalez, 1961; Phillips, 1953). Bu bağlamda K.1 numaralı katılımcının ifadeleri de Phillips (1953) ve Gonzalez’in (1961) bulgularını destekler niteliktedir:

“Paris’e gitti zaten neredeyse 8 ay 9 ay bu hastalıktan (covid-19) dolayı fazla çalışmadı. Ondan sonra çalıştıkça gönderiyor bize. Bizim burada sadece geçim kaynağımız bir tane ineğimiz vardı onun sütüyle yağıyla satıp geçinmeye çalışıyorduk. Birde kayınvalidemin emekli maaşı vardı. Onlarla geçimimizi yapmaya çalıştık.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

Hartmann’a göre (1992) patriyarkal iktidarın maddi temeli, gerek üretim gerekse yeniden üretim ve cinsellik alanında kadınların emek güçleri üzerindeki erkek denetimidir. Patriyarkanın özgül bir biçimi olan tek eşli heteroseksüel evlilik çerçevesinde erkekler bu denetimi, kadınları geçimlerini sağlamalarına imkân verecek işlerden dışlayarak ve cinselliklerini sınırlandırarak sürdürmektedir (Acar Savran, 2013). Öte yandan kendi tercihleri dışında artan sorumluluklarla karşılaşan kadınlar, bu “zorunlu güçlenme”nin bedelini, toplumsal yaşamda “yalnız kadın” olmanın zorlukları, davranışlarına dikkat etmeleri gerekliliği ve üzerlerinde artan toplumsal kontrol ve baskı olarak deneyimlemektedir (Kalaycıoğlu vd., 2010). Bununla birlikte binlerce yıldır ataerkil yapı içinde yaşayan kadınlar, inançlarının ve değerlerinin dayandığı düşüncelerin nereden geldiği üzerinde fazla düşünmeksizin kendi deneyimlerini değerli de bulabilmektedir. Bu bağlamda ataerkillik, kadınlar için her zaman tümüyle olumsuz bir deneyim olmayabilir (Bektay, 2012). Nitekim K.4 numaralı katılımcının ifadeleri bu durumu somutlaştırmaktadır:

“Ben çalışmıyorum çocuklarım küçük nasıl çalışayım zaten istemezler de. Eşimde ara da gönderiyor ama her zaman göndermiyor. Hani her aybaşı gönderiyor ya da her ay sonu gönderiyor desem yalan demiş olurum. İşte çalıştıkça parasını aldıkça gönderiyor bize. Bazen tabii gecikiyor. Ailesinin yanında olduğumuz için bizi fazla şey yapmıyor. Ailesine güveniyor. Onlarda bizi parasız bırakmıyorlar. İhtiyacımızda olmuyor açıkçası. Yeme içme, elektrik, su, doğalgaz kayınpederim ödüyor. Kiramız da yok. Bazen özel ihtiyaç oluyor. Dışarıda falan ihtiyacım olursa. Kayınvalidemin engelli maaşı var,

kayınpederim emekli bir de boşanmış bir görüncem çalışıyor markette bizde onun çocuğunu bakıyoruz arada da kaynım bana, çocuklara harçlık veriyor. Arada da kendi ailem veriyor. Kocasını burda değil eksik kalmasınlar diyor ailem.” [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

Küçük yerleşim birimlerinde cinsiyete ilişkin kurallar katıdır ve bu kurallar çerçevesinde alışveriş genellikle erkekler tarafından yapılmaktadır; kocanın olmadığı durumlarda bu görevi erkek çocuk ya da herhangi bir erkek akraba üstlenmektedir (Abadan-Unat, 1977; Emer Şimşek, 2013). Ancak erkeklerin belirli bir süre ailelerinden ayrı kaldığı durumlarda eşler arasında yaşanan güç ilişkilerinde değişiklikler (Hondagneu-Sotelo, 1992; Hondagneu-Sotelo ve Messner, 1994; Hibbins, 2006) gözlemlenebilmektedir. Nitekim bu durum eşlerin ya da ailedeki diğer erkeklerin mevcut hiyerarşinin yıkılabileceğini fark etmeleriyle birlikte sıklıkla kadınlara (ve diğer gruplara) yönelik şiddet içeren tepkiler şeklinde kendini göstermektedir (Kern, 2020). Diğer bir ifadeyle, bu durum erkeklerin daha önceki dönemlerde “saygılı” ve duygularını sınırlayan erkek tipinden ilkel güdülerini sınırlamayan savaşçı bir erkek tipine doğru dönüşmelerine neden olmaktadır (Dökmen, 2015). Özellikle kırsal kökenli ve geleneksel eğitim almış kadınların kamusal alana katılımı bazı koşullar altında izolasyona ve geleneksel değerlerin güçlenmesine yol açmaktadır (Abadan-Unat, 1977). Dolayısıyla kadınlar, daha önce hiç olmadığı kadar oldukça dönüşen ancak hala ataerkil yapısını koruyan bir dünyada güçlü olmanın zorluklarıyla yüzleşmektedir (Hooks, 2020). K3 ve K.9 numaralı katılımcının söylemlerinde de açıkça görüldüğü üzere, bu durum, dünya genelinde pek çok ülkede olduğu gibi, kadınların ücretsiz emeği ve zaman yoksulluğunun zaten yüksek olduğu bir toplumsal bağlamı daha da derinleştirmektedir (Bardasi ve Wodon, 2010; Gammage, 2010; Ghimire vd., 2019; Zacharias vd., 2012).

“Sağlayamıyorum. Anca kocam verirse alıyorum. Çok göndermiyor. Ayda beş milyar (5

bin tl). Bir şey alıyorsun hemen bitiyor. Çok zorluklar çektim ben. Kocam gittiğinde çocuklarımla kaldım. Param çalınıyordu sürekli. Saklamadığım yer kalmadı. Tarlamız vardı kocam iki abisiyle ortak almıştı. Kocam gidince bana ordan hak vermediler. Ne etkiysem kopardılar koyunları getirip otlatıldılar. Babam zengin ama kayınları varken benim yardım etmem yakışmaz diye yardım etmiyordu. Annem gizlice yardım ederdi. Birde evli kız kardeşimin kocasının tarafı çok zengindi o bazen yardım ederdi. Allah rahmet eylesin kocası çok iyi adamdı. Arada abim yardım ederdi. Bir gün büyük kızımın karpuz çekmiş canı. Karpuz istedi. Nasıl alayım beş kuruş param yok. Dedim ona kızım şimdi karpuzlar daha olmamış olunca ben alacağım size. Allah'ın işi işte baktım abim koyunu kucağı dolu getiriyor. '' [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

‘‘Bazenler gönderiyordu yani bazen deyince de devede kulaktan gönderiyordu. Sonra göndermeyi bıraktı. Hiç göndermedi. Dedi benim karım yok, çocuklarım yok. Tabii ki yok. Doğru diyor. Orası kari var. O parayı bir gecede yiyordu. Okumamış bir insan görmemiş bir şey gitti gördü ne olmuş fittirmiş, fittirmiş. Valla billa işte. Kızım öğrenci şimdi para gönderiyor ona bir iki senedir. Yani önemli olan para değil. Önemli olan ailene sahip çıkmaktır. Kocam gidince kayınvalidem ve kardeşlerinden ciddi bir zulüm görmeye başladım. Beni göndermeye çalışıyorlardı ama çocuklar var diye ben geri dönüyordum. Onlar gelmemi istemiyorlardı. Ben de çapaya gidiyordum o zaman. O zaman oruç tutuyordum, ben geliyordum ekmek pişiyordum. Yarın yine gidiyordum ben diyordum ben yarın nasıl evde kalım ben gitmesem bu çocuklar ne yer ne içer. Köydekiler sadaka, fitre verirdi. Ben ekip biçiyordum ama sonunda kaynım geldi el koydu ona mesela. Kocamın babasından bize kalmıştı. Kimse sahip çıkmadı. Buğday ekiyordum, arpa ekiyordum. Getiriyordum satıyordum çocuklara saklıyordum. Onu da elimden aldı. Kocam bilmez ben o tarla ile ekip biçerdim, çocuklarımı okuturdum. Ağaçlarım vardı onları kesti geldi kapımın önüne attı, bize çok haksızlık etti. O zaman su gelmiyordu ben suyu taşırdım oraya götürürdüm o ağaçları diktim. O ağaçların

hepsini kesti getirdi benim kapımın önüne attı. Evime sahip çıktım. Direndim. Bir şeyler yapmaya çalıştım onların hoşuna gitmedi. Babam veriyordu bazen de babam her şeyi veriyordu. Un veriyordu, para veriyordu, koyun veriyordu, inek veriyordu. Ben hepsini sağlıyordum. Erkekler o işi yapmıyordu ben yapıyordum. Bizim komşu vardı dedi bu kadın ya delidir ya erkektir. Kadın değildir vallahi billahi da.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Erkeklerle ve kadınlara farklı muamele yapıldığında erkeklik temel norm olarak kabul edilir onun karşısında kadın tuhaf, eksik ve farklı olarak konumlanır. Erkeklerle kadınlara aynı şekilde muamele edildiğinde ise bu durum kadınlara erkeklermiş gibi davranıldığı anlamına gelir (Phillips, 2012). Bu çerçevede K.9 numaralı katılımcının ifadesinde de açıkça görülen “*Bizim komşu vardı dedi bu kadın ya delidir ya erkektir. Kadın değildir vallahi billahi da.”* söylemi Phillips’in (2012) bulgularını destekler niteliktedir. Nitekim K.9 numaralı katılımcının deneyimlerinde geçim emeğinin direnişçi yönü de ön plana çıkmaktadır bu emek tüm toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklanan dezavantajlara rağmen direnişin bir parçası haline gelmiştir (Alicea, 1997).

Gerçekten de cinsiyet ayrımı gözetmeksizin dünyanın bütün coğrafyalarında emeği metalaştıran ve değersizleştiren kapitalist üretim ve yönetim tarzına söz konusu kadın emeği olduğunda patriyarkanın da dâhil olması kadınlar için çok daha vahim eşitsizlik tablolarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Köşk ve Özbek, 2017). Ancak dünyanın her tarafına egemen olan patriyarkal yapı, ona bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve meydana getirdiği sorunlar egemen ideolojilerce meşru görülecek bir biçimde sorun olmanın dışında tutulmaktadır (Cornwall vd., 2008; Yüceşahin ve Yazgan, 2017). Bu durumun somut bir yansıması olarak, bölgede yaşayan kadınlar, yeniden üretim faaliyetlerinde ve kendi tarlalarında ücretsiz aile işçileri olarak ya da başkalarının tarlalarında düşük ücret karşılığında sigortasız çalışmaktadır (Emer

Şimşek, 2013). Bu bağlamda kadınlar bir özne olarak kültür, siyaset, iktisadi, üretim ve iktidar ilişkilerinin oluşturduğu oldukça sık örülmüş muğlak bir sınır ile çevrelenmektedir (Güler, 2021). Bu sınırları aşmak ise kadınlar tarafından her zaman kolay olmamakta zira toplumsal normlar kadının alışılmış davranış modellerinin dışına çıkma çabasını hoş karşılamamakta ve buna izin vermeme eğilimi gütmektedir (Ulutürk Akman, 2021). Bu çerçevede çalışmada yer alan katılımcılara *“Bu süreçte sizi en çok ne zorladı?”* sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların bir kısmı, kocalarının göç deneyiminin ardından –tek ebeveynli aile olarak hayatlarına devam etmenin zorluğunu işaret ederken– aynı anda birden fazla zorlukla karşılaştıklarını belirtmiştir. Örneğin K.1 numaralı katılımcı, kocasının göç etmesinin ardından birçok konuda zorluk yaşadığını ancak en çok çocuklarıyla ilgili konularda zorlandığını ifade etmiştir.

“Her şeyi yapmak zorunda kalınca zor oluyor. Bir dönem artık dayanamayacağımı düşündüm. Zorlanıyor insan gerçekten çok zor oluyor. Bu süreçte en çok çocuklar beni zorladı.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

Benzer şekilde K.9 numaralı katılımcı da, K.1 numaralı katılımcının ifadeleriyle paralel biçimde, kocasının göç etmesinin ardından her şeyin daha zor olduğunu belirtmiştir. Katılımcı, özellikle çocuklarıyla ilgili anılara, kocasının ilgisizliğine, dil bilmemesinin hayatını zorlaştırdığına ve geride kalan akrabalarının onların yalnızlığından istifade etmeye çalışmasına vurgu yapmıştır. Nitekim eşlerin göç etmesinden sonra aile üyelerine yönelik saygının azaldığı ve buna bağlı olarak aile içi tutum ve davranışlarda belirgin değişimlerin yaşandığı görülmektedir (Hussain vd., 2023).

“Gitti. Çocuklar var, bir sürü sıkıntı var bunları karşılayabilecek mi yok yani. Küçük oğlum bu yüzden sakat oldu. Para yoktu. Benim çocuklarım küçüktü ve benim Türkçem yoktu. O yüzden çocuklarımı doktora götüremiyordum. Kaynanam da götürmezdi beni hastahaneye. Normalde beni götürseydi böyle olmayacaktı. Çok zulüm yapıyordu çok.

Bir de torunum der ya. Ne torunu? Yemek yapıyordu. Öyle koku geliyordu öyle koku geliyordu. Ben dedim keşke çocuklar (ağlıyor)... Bu da (engelli oğlunu işaret ediyor) o zaman küçüktü. Gidiyor, oraya dökülüyordu kaynanam artıkları. O da bilmiyordu. Gidiyor. Dökülen yemeklerden et alıyor, bir şeyler alıyordu. Ben diyordum pistir. At, at. Basittir. Bazenler de çöpe atıyordu. Çocuk çöpten çıkarıp yiyordu. Kendi 300 dolarlık gömlek giyermiş diskoya eğlenmeye gidermiş. Mesela Cuma günü onların eğlence günleriymiş. Evet, hatta cumartesi. Millet orda denize gidermiş, pikniğe gidermiş, o onları yaparken çocuklar ne oldu, eşim ne oldu aç susuz hiç umrunda değildi. Ben başkasının çapasına gidiyordum. Açlık susuzluk. Annem yoktu o zaman. Babamda gelinlerin eline bakardı. Beni geç beni geç şimdi kızı kaç yaşındadır. Demiyor ki bu kız okula gidiyor acaba kiminle gidiyor acaba saat kaçta geliyor gidiyor. Ben saat başı telefon da kızım ile konuşuyorum, kızım sen neredesin, kızım sen yurda geldin mi? Böyle böyle böyle böyle. O da babadır da. Kocadan yana çok eksikliğimiz vardı ama bir de bu eksiklikten faydalanan kaynanam, görümcelerim, kaynım vardı. Onlardan çok çektik.”

[K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

K.8 numaralı katılımcı, kocasının göç etmesinin ardından yaşamlarının her açıdan zorlaştığını ifade ederken; K.3 ve K.10 numaralı katılımcı ise kocasının göç etmesiyle birlikte tek ebeveynli bir yapıya dönüşmesinin, özellikle gündelik yaşam pratiklerini belirgin biçimde güçleştirdiğini vurgulamıştır:

“En çok zorlayan? Bilmiyorum. Her şey var. Daha da zorlaştı.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

“O gittikten sonra her şey daha zor olmaya başladı. Diyorum kış geliyor bu samanların yerini kim düzeltecek? Bu tezeklerin yerini kim düzeltecek? Her şey. Bir tane ikinci el makinem vardı o da bozuldu ben artık çamaşırların hepsini elde yıkıyorum o zorluyor. Fıtık var hiç eğilemiyorum birde sıkamıyorum. Hep aynı şeyleri yaşayacağız yaşıyoruz

da hala. Geçmiyor zor çok zor. Ev yağıyor damlıyor. Hayat bana çok zor.” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

“ [...] Dediğim gibi özellikle hani gece olduğu zaman sessizlikte o kafadaki bin bir sorular böyle uçuşuyor. [...] Evde bir tamir olayı oluyor, bir şey oluyor, ıvır zıvır oluyor bir çaresizliğe düşüyorsun.” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Kocasının göç etmesinin ardından geride kalan kadınların –tek ebeveynli ailelerin– büyük bir kısmının yaşadığı temel zorluklardan birini de düşük gelir düzeyi ya da tek ebeveynli hane olmanın beraberinde getirdiği ekonomik kırılganlık oluşturmaktadır (Amato ve Keith, 1991). Nitekim K.7 numaralı katılımcının ifadesi de bu durumu doğrular niteliktedir.

“Yoksulluktan çok zorlandık. Yok idi çok zorlandık” [K.7, 50-60 yaş arası (yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil]

K.5 numaralı katılımcı ise diğer katılımcılardan farklı olarak en fazla güçlük yaşadığı alanın engelli çocuğunun bakımı olduğunu dile getirmiştir:

“Benim küçük var ya o rahatsız (down sendromu) o beni zorluyor). Şimdi içerde ablasının yanında buraya gelse hep buraları dağıtacak.” [K.5, 44 yaşında, okur-yazar]

Tek ebeveynli aile yapısı çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmada ise tek ebeveynli hane halkının ortaya çıkmasının temel nedeni erkeğin gerçekleştirdiği göçün sonrasında terk etmeye dönüşmesidir. Bununla birlikte ortaya çıkış sebebi ne olursa olsun, geride kalan aile fertlerinin deneyimlediği zorlukların büyük ölçüde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ise yaşadığı zorluklara yine benzer şekilde çocukları için katlandıklarını dile getirmiştir:

“Çocuklarım için, mecbur katlancaktım ya nereye gitcektim ki?” [K.1, 39 yaşında,

okur-yazar]

“Çocuklarım özellikle büyük kızım onun yüzünden kaldım ben burda onu bırakamadım. Kocam tek annesini düşünür. Napim ben.” [K.3, 47 yaşında, okur-yazar değil]

“Çocuklar için katlanmışım.” [K.6, 43 yaşında, okur-yazar değil]

“Çocuklarım. Gerçekten. Çocuklarım için zaten her şeye katlandım, her şeye katlanıyorum. Olmasaydı ben hiçbir şeye katlamazdım. Sadece çocuklarım onlara gidip hizmetçi olmasınlar diye. Zaten küçük kaynım boşanmış. İki tane çocuğu var, kaynanam bakıyor. Ee ben de gitsem hem emeğime yonarım hem de çocuklarıma yonarım.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

“Hep çocuk.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

“Yaşadığım zorluklara katlanma nedenim... Tabii ki başta çocuklarım. Çocuklarım için yani onlara eksiklik hissettirmemek için kaç parçaya bölünüyorsun anlamıyorsun zaten.” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

K.4 numaralı katılımcı ise kocasının gitmesinin ardından yaşadığı zorluklara “daha iyi bir gelecek” umuduyla katlandığını dile getirmiştir. Ancak zamanla işlerin planladığı gibi gitmediğini fark eden katılımcı, artık kocasının geri dönmesini ve çocukların babalarıyla birlikte büyümesini istediğini dile getirmiştir:

“Şöyle bir şey eşim orda belki bir şey olurda belki biz gideriz hep o gözle baktım ya da o iyi bir birikim yapar da biz kendimize burda iyi bir iş kurarız. Daha iyi olur kendimize ait. Hep o amaçla katlandım yani. Yoksa başka düşündüğüm bir şey yoktu. Sadece eşimin bize iyi bir gelecek kurması düşüncesi ya da burda bizim için güzel bir iş güzel bir hayat güzel bir gelecek düşüncesiyle o kadar katlandım. Ama artık baktım ki hani biz oraya gidemiyoruz olmuyor burda da bir iş kurmak artık çok zor ucuz değil. Çok

büyük miktarlar gerekiyor ve eşim bu miktarların altından kalkacak biri değil. En iyisi gelmesi daha iyi olur bizim için. Artık katlanamıyorum ama gelsin çocuklarıyla vakit geçirsin. Birlikte büyütelim. O şekilde.” [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

Özetle modernitenin bir birleşeni olarak göç, çift yönlü bir işlev üstlenmektedir. Bu bağlamda erkekler göç aracılığıyla özgürleşirken (Abadan-Unat, 1977) geride kalan kadınlar çeşitli zorluklarla (Kalaycıoğlu vd., 2010) –çocuklarına ve diğer aile üyelerine bakma yükümlülükleri, toplumsal cinsiyete özgü baskılar– (Coşkun, 2016) yüzleşmekte ve kocalarının göçünden önceki döneme göre daha fazla sorumluluk üstlenmekte fiziksel ve psikolojik yükleri artmaktadır. Bu artan sorumluluklar onları fiilen ailenin reisi konumuna getirmiş olsa da sosyal statülerini yükseltmemiştir. Sorumluluklarının artmasına rağmen geride kalan kadınlar hala ekonomik ve psikolojik olarak göçmen kocalarına bağımlı kalmıştır. Kocalarıyla birlikte olma arzuları deneyimlerinin toplumsal cinsiyet açısından tabakalaşmasını daha da derinleştirmiştir (Lei, 2023). Ancak kadınlar yaşadıkları zorluklara katlanmanın nedeni olarak çoğunlukla annelik rollerini öne çıkarmaktadır (Kalaycıoğlu vd., 2010).

4.8.2. Kadınların ve Çocuklarının Maruz Kaldıkları Toplumsal Cinsiyet Algılarından Kaynaklanan Baskılar, Zorluklar ve Sorunlar

*“Çok makyaj yapma, çok gezme, çok gitme çok gelme
eşin burda değil dedikodu olmasın laf çıkmasın.”*

[K.4]

Coğrafya, insanın hem insan yapımı hem de doğal çevresiyle kurduğu ilişkinin ürünüdür. Bu çerçevede toplumsal cinsiyete ilişkin coğrafi bir bakış açısı, cinsiyetçiliğin olay yerinde nasıl kalıplaştığının anlaşılmasının bir yoludur (Kern, 2020). Nitekim dünyanın her yerinde biyolojik olarak kadın ve erkek olma hali aynı durumu göstermekteyken toplumsal cinsiyet içinde yaşanan kültüre göre şekillenen ve

öğrenilen bir kavramı ifade etmektedir (Ulutürk Akman, 2021). Toplum farklı cinsiyet özellikleriyle dünyaya gelen bireyleri yetiştirirken belirli roller çerçevesinde kodlamaktadır (Çiçekli, 2019). Bu bağlamda araştırmanın bu bölümünde geride yalnız ya da çocuklarıyla kalan kadınların toplumsal cinsiyet algılarından kaynaklanan baskıları derinlemesine anlamak amacıyla katılımcılara ‘‘Kocanızın/eski kocanızın göç etmesinden sonra çevreniz (aileniz/akrabalarınız/komşularınız) bir kadın olarak sizden nasıl davranmanızı istedi?’’ sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya K.1 numaralı katılımcı şu şekilde yanıt vermiştir:

‘‘Ya şöyle yani herkes şöyle yaptı annem olsun kayınvalidem olsun hatta eşim olsun bir yere giderken çocuklarla birlikte git gel. Yalnız bir yere gidip gelmemi istemiyorlar. Köy yeri olduğu için hani konuşurlar laf ederler diye annemde hiç istemedi öyle, eşim de kayın validem de. O yüzden yalnız gitmek yerine yanıma birini alıp bir yere gidiyorum. Yani ben de öyle rahat hissediyorum.’’ [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

Kadınlar ve erkekler aynı derecede özerk ve özgür değildir (Phillips, 2012). Eril iktidar ve imtiyaz kadınların hareketlerini sınırlamakta ve farklı alanlara erişimlerini kısıtlamaktadır (Kern, 2020). Böylece kadınların önce babalarına ardından kocalarına ve daha sonra da erkek çocuklarına olan bağımlılıkları sürüp gitmektedir (Arıkan, 1988). Ancak bu durum kadınların onurunu zedelemekte ve acı duyumsamalarına yol açmaktadır (Kalaycıoğlu vd., 2010). Nitekim K.8 numaralı katılımcının ifadesi de Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının (2010) bulgularını destekler niteliktedir.

‘‘Yok yok valla hiç öyle bir şey demediler komşularım. Kocamın ailesi diyor. Onların yüzünden aileme gidemiyorum, akrabalarım gidemiyorum. Çünkü izin vermiyorlar. Kocam da gittiği için. Onların yerinde olsaydım daha iyi olurdu. Ama bunlar gittikçe daha kötüleşiyorlardı. Hayır, şu gelmesin bu gelmesin. Ailen gelmesin, kardeşin gelmezsin, annen gelmesin. Yani öyle bir şey yok. Hayatta öyle bir şey yok. Yani ben

size gelmişim. Ben sahipsiz değilim ki. Keşke gitmeseydi bu durumlara düşmeseydim. Gerçekten yemin ederim onlar çok kötü insanlar. Çok çektim, bilmiyorum. Allah sonunu hayır etsin. Sonu da görünmüyor.'' [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

Toplumun kadınları bu kadar sınırlandırmasına rağmen (Kern, 2020) patriyarkal düzende var olan erkek üstünlüğüne ve eril zihniyetle şekillenen toplumsal normlara (Çaha, 1996; Çiçekli, 2019) kadınların “neden” ve “nasıl” razı geldiğinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır (Göközkut ve Yüceşahin, 2021). Bu bağlamda K.4 numaralı katılımcının kendi ailesinden kaynaklanan kısıtlamaları gerekçeleriyle birlikte aktarması Göközkut ve Yüceşahin’in (2021) bulgularını somut örneklerle destekler niteliktedir.

“Tabii ki annem özellikle benim annem, kız kardeşim hani şey olduğu zaman işte hani kayınvaliden olsun kayınpederin olsun kocan seni onlara emanet etmiş bir nevi onlar da sana emanet. Elinden geldiğince saygıda kusur etme onlara. Mutlaka dediklerini yap dediklerinden çıkma. Elinden geldiği sürece bize gelme ki kocasının ailesi sahip çıkmıyor da kadın sürekli ailesine gidiyor düşüncesine girmesin millet. Zaten bizim coğrafyamızı bizim yöremizi biliyorsunuz siz de az çok. Olmayan şeyleri bile olduruyorlar maalesef. Annem çoğu kez eşinin ailesine karşı hareketlerine, laflarına çok dikkat etmen lazım der. Çok makyaj yapma, çok gezme, çok gitme çok gelme eşin burda değil dedikodu olmasın laf çıkmasın gibi konularda da bayağı bir söz söyleniyor kendi ailem tarafından. Ama kayınvalidem çok tatlı bir insan hiç karışmaz bana. Hep sen üzülme der, senin eşin sonuçta benim oğlum seni burada bırakmış gitmiş, senin hiçbir eksikliğin olmasın. O çok şey ya o konu da çok özverili. Hani kendisinden kısar bize verir. Kendisine bir şey lazım olsa bile önce çocuklar sonra sen sonra ben der. Kayınvalidem benim en büyük destekçilerimden birisi.'' [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

Diğer katılımcıların aksine oldukça farklı bir konuya değinen K.9 numaralı katılımcı, kocasının kendisini terk etmesinin ardından babasının katılımcının yeniden evlenmesini

istediğini ve bunun için çocuklarını ardında bırakması yönünde baskı yaptığını şu cümlelerle aktarmıştır:

“Babam diyordu kızım evlenmek istersen gel evlen. Ama çocuğunu da yanında getirme yani. Yani öyle bir hakkın yok senin bu zulmü bu çileyi çekiyorsun. Kocan zaten yok. Sen niye çekiyorsun bu yaşta, bu genç yaşta. Biz seni ona verdik kızıma böyle yap bırak git diye mi? Babam diyor ki iştee hepsini ben yaptım. Ama ben çocuğumu bırakıp gidemedim.” [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Bununla birlikte K.2, K.7 ve K.10 numaralı katılımcı kocalarının göç etmesinin ardından hiçbir toplumsal baskıya maruz kalmadıklarını ifade etmektedir. Ancak K.2 numaralı katılımcının *“Hiçbir leke ben üstüme getirmemişim”* ifadesi, görünüşte toplumsal cinsiyete ilişkin masum bir tarafsızlık söylemi altında bile, kuşkusuz erkekliğe dayalı toplumsal normların sürdürülmekte olduğunu ortaya koymaktadır (Phillips, 2012).

“Onlar biliyordu ben neyim, nasıl insanım. Hiçbir leke ben üstüme getirmemişim. Beni tanıyorlar da. Ya ben öyle kendimi koruyorum ben öyle bir insandım. Kendimi koruyordum yani. Kimse bi şey demiyordu.” [K.2, yaşını bilmiyor, okur-yazar değil]

“Kimse bana karışmadı kızım valla. Kaç yaşına gelmişim. Çocuklarım bir yere giderken hepsi bana soruyorlar gidiyorlar Allah var.” [K.7, 50-60 yaş arası (yaşını net bilmiyor), okur-yazar değil]

“Hiç kimse bana karışmadı. Çünkü biz de hiç kimseye karışmazdık. Kimsenin haberi olmadı. Bir şey yoktu. Yani bir sıkıntımız yoktu. Söyleyemedim kimseye.” [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Doğal bir kimlikleşmeyi temsil etmeyen toplumsal cinsiyet, patriyarkal toplumlarda kadının toplumdaki konumunun biyolojiden çok toplumda kök salmış cinsiyetçi

ayrımından kaynaklandığını ortaya koymaktadır (Çiçekli, 2019). Bu perspektiften bakıldığında “ev”e ve “iş”e özgü nosyonların “özel” ve “kamusal” mekânları nasıl yapılandığına izini süren pek çok feminist coğrafya araştırması, bu üretim biçiminin tümüyle toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır (Yüceşahin, 2016). Bu bağlamda cinsiyetçi mitler, kadınların yürüme, çalışma, eğlenme ve kamusal alanda yer alma özgürlüklerinin sınırlandırmasını meşrulaştıran bir araç haline gelmektedir (Kern, 2020). Katılımcılar da yaşadıkları toplumlarda kadınların ve erkeklerin mekân kullanımını toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde ele almakta ve toplumsal cinsiyetle ilişkili olan mekânda yapılan her türlü sınır ihlalini (Öksüz ve Deniz, 2019) –üstü kapalı bir şekilde ifade etseler de– namus kavramı ile ilişkilendirmektedir. Ancak söz konusu sınır ihlallerinin araştırmaya katılan tüm kadınlar tarafından deneyimlendiğini ileri sürmek doğru olmayacaktır (bkz. K.2, K.7, K.10). Söz konusu kocaların göç etmesinin ardından araştırma sahasında geride kalan kadınlar açısından sorunlar barındıran toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tek biçimli bir şekilde pratik edilmediği (Parrado ve Flippen, 2005); çeşitli cinsiyetçi/namus merkezli mekanizmalarla yeni türden toplumsal baskılarla iç içe geçtiği gözlenmiştir.

4.8.3. Geride Kalan Kadınların ve Çocukların Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Planları, Stratejileri ve Beklentileri (Umut Yitimi veya Devamı)

*“Anne sen gidiyorsun çarşıdan her şeyi alıyorsun da
niye bize bir tane baba almıyorsun?”*

[K.4]

Göçle birlikte aile üyeleri sosyo-mekânsal olarak birbirinden ayrı düşmektedir (Özgür, 2018). Geride anneleriyle birlikte kalan çocuklar ise çoğunlukla annelerinin göç sonrası uyum sürecini büyük bir ölçüde zorlaştıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Bernard, 1970; Rose ve Price-Bonham, 1973). Bu durumu K.1 ve K.5 numaralı katılımcı şöyle aktarmıştır:

“Benim çocuklarım erkek çocuklarım daha doğrusu biraz böyle çevrelerine arkadaşlarına gzmeye tozmaya için şey yapıyorlar. Köyde onları toparlayayım falan derken kopukluk oluyor. Zorlanıyorum. Birde erkek çocukları olunca çok zor oluyor. [...] Babaları olmayınca erkek çocuklar çok serbest oluyorlar. Hani başa çıkmaya çalışıyoruz ama bir yere kadar. Bizi dinlemiyorlardı. Çok serbest oluyorlar. Bazen gidip geç geliyorlar. Hatta bir oğlum okula gidiyordu futbol okuluna bazen saat gece bir de ikide geliyordu biz araba tutup gidip almak zorunda kalıyorduk. Orda geç gelince hatta biri bıçaklamaya kalktı telefonunu falan çaldı. [...] Diğer oğlumda aynı şekilde o da köyde çocuklarla orda burda gidip gelirken karşı çıkıyordum o zamanda soğukluk oluyordu arada. [...] Mesela arkadaşlarıyla birlikte baraja gidiyorlar bir süre eve gelmiyorlar. İşte benim oğlum küçük oğlum hayvanları çok seviyor tavuk köpek sürekli onların peşinden gider. Arkadaşlarıyla çok gezer. Ben sürekli onun peşinden gezemiyorum. Yapabildiğim kadar durmaya çalışıyorum üstünde ama bir yere kadar insan çok zorlanıyor olmuyor yani. Böyle hani babana söylerim deyince de hani babam nerde gelsin de göreyim falan diyorlar. Benim kızlarla aram çok iyi hala da çok iyi onları (gülüyor) hepsini çok seviyorum ama bilirsiniz kız çocukları anneye daha çok düşkün oluyorlar.” [K.1, 39 yaşında, okur-yazar]

“Çocuklar büyümüş, hayat zor. Kız yine iyi oğlan biraz... Çok yaramaz çok şımarık. Beni dinlemiyor. Ama kız beni dinliyor. Okulu bıraktı gitmedi. Kız gidiyor oğlan gitmiyor. Dersleri de çok iyiydi en çok üzüliyorum dersleri çok iyiydi. Köyden sınıf birincisi çıkıyordu. Hatta bir ara gidiyordu ben zannettim gidiyor hocası beni aradı okula gel dedi senin oğlun okula gelmiyor. Nasıl gelmiyor hocam geliyor yok dedi bir aydır gelmiyor. Ama ortanca oğlum babasını çok seviyor, o deli oluyor babası için. Mesela özlemek oluyor. Bazen ortaca oğlan diyor. Geliyor yanına da anlar. Baba ne zaman gelecek, babayı özledim. Bazen telefon veriyorum ben babamla konuşayım diyor. Konuşuyor, baba daha gel de yeter. Ben seni çok özledim. Ortanca diyor. Büyüğü de

büyümüş ya. Fazla demiyor. Büyük kızım da para lazım olduğu zaman konuşmak istiyor. Hayat işte öyledir. ’’ [K.5, 44 yaşında, okur-yazar]

Her iki katılımcının ifadesinde de cinsiyet temelli farklılaşmaya vurgu yapılmaktadır (Phillips, 2012). Nitekim erkek çocuğu kız çocuğundan ayıran uçurum, çocukluklarının ilk dönemlerinden itibaren toplumsal olarak tasarlanmaktadır (de Beauvoir, 2019). Süreç içerisinde çocukların çoğu “kız” ya da “erkek” olarak belirlenmiş cinsiyetlerini bilişsel düzeyde içselleştirmekte ve içinde bulundukları grubun ya da toplumun beklentilerine göre davranış geliştirmektedirler (Dökmen, 2015). Sonrasında ise cinslerin bu şekilde “inşa edilmiş” olmaları değiştirilememektedir (de Beauvoir, 2019). Bu bağlamda katılımcılar, kocalarının göç etmesinin ardından özellikle erkek çocuklarını kontrol etmede güçlük yaşadıklarını buna karşın kız çocuklarının daha uyumlu davrandıklarını farklı cümlelerle dile getirmiştir. Bununla birlikte K.5 numaralı katılımcıya benzer biçimde K.8 numaralı katılımcının anlatısı da baba göçünün çocukların mevcut ve gelecekteki eğitim yaşamları üzerinde olumsuz ve yıkıcı etkilere yol açtığını; geride kalan kadınların çocuklarının eğitim süreçlerinin bu durumdan genel olarak nasıl sekteye uğradığını ortaya koyar niteliktedir. (Hussain vd., 2023).

“Değiştiler, çok değiştiler. Pasifleştiler, sürekli öğretmenleri diyor. Burada dinlemiyorlar, çok suskunlar, çok dalgınlar. Küçük kızım görmedi, doğru dürüst görmedi ki. Şimdi hiç hatırlamıyor, hiç bahsetmiyor. Yok biliyor babasını bilmiyorum, hiç sormuyor babasını. Bir senedir bahsetmiyor. Eskiden havada uçak gidiyordu, ne görüyorsa babam geliyor, babam geliyor, komşum diyordu kızım belki de baban gelecek. Allah büyük. Sürekli öyle diyorsun ama şimdi o da tam umudunu kesmiş. Diğerleri de öyle. Oğlumla da konuşmuyor babası. Valla bilmiyorum yani. Oraya gider gitmez yani huyu bir değişti. Büyük kızım da hiç konuşmuyorlar. Bilmiyorum yani. Eskiden de öyle değildi. Eskiden çocukları çok sevdi. Hele küçüğü... Yani bunun için kaç defa ağlamış. Oradaki yanındaki duranlar demiş. Amcamın çocukları demiş. Yani

şimdi ne olmuş bilmiyorum. Gece gündüz çalışıyorum diyor.” [K.8, 38 yaşında, okur-yazar]

“Özellikle şey bazen kaynım çocuğuyla eve gelir çocuk babacım babacım dedi mi benim küçük oğlum fazla değil de büyük oğlum artık anlıyor. Keşke babam da burda olsaydı da ben de babacım babacım deseşdim. Anne onun babası yanında sürekli gezdiriyor keşke benim de babam olsaydı. [...] Bende görünce bende ister istemez etkileniyorum yani. Bazen şey soruyor büyük oğlum diyor baba sen ne zaman geleceksin? Diyor iki ay. Çocuk diyor iki ay ne kadar bi zaman? İki ayı şey yapamıyor çocuk kestiremiyor anlamıyor ya. Sürekli soruyor. İşte diyor anne ben bu kadar uyanıp kalktım gelmedi mi daha? Çocuklar artık şey yapıyor yani, istiyor ve çocuk isteyince çok etkileniyor. [...] Keşke sabah uyandığı zaman babasını görse akşam uyurken babasıyla uyusa. Bir kere şey demişti bana anne sen gidiyorsun çarşıdan her şeyi alıyorsun da niye bize bir tane baba almıyorsun? Keşke dedim parayla alınacak bir şey olsaydı da gidip alsaydım sana. Ne yaparsam yapayım yetemiyorum çocuklar hep babalarını arıyor. Çocuklar böyle söyledikçe keşke keşke keşke hep babalarıyla birlikte yaşasaydılar diyorum.” [K.4, 33 yaşında, okur-yazar]

Bu ifadeler ebeveynlerden birinin göç etmesinin çocuklar üzerinde olumsuz, dramatik ve uzun vadeli psikolojik etkiler meydana getirdiğini ortaya koymaktadır (Amato, 1987; Ganong and Coleman, 1984; Goetting, 1981; Hetherington, 1981; Longfellow, 1979; Marotz-Baden, Adams, Bueche, Munro, and Munro, 1979; Rutter, 1979). Geride kalan kadınların birçoğu kocalarının göç etmesinin çocuklar üzerinde meydana getireceği olumsuz etkilerden endişe duyar (Rose ve Price-Bonham, 1973). Bu konuda genellemelere varmak oldukça güç olsa da (Atilla Demir ve Genç Çelebi, 2017) Amarto ve Afifi (2006) çocukların ebeveynlerinin evinden ayrılmasından ve yetişkinliğe geçişlerinden sonra da bu olumsuz etkilerin devam edebileceğini söylemektedir. Çünkü çocukların tek ebeveynli hane yapısına döndükten sonra söz konusu durumdan nasıl ve

ne şekilde etkilendiği kişiye, duruma ve çocuğun yaşına göre değişmektedir (Atilla Demir ve Genç Çelebi, 2017). Nitekim K.9 numaralı katılımcının ifadesi de bu durumu özetlemektedir:

“Kızım hiç baba görmedi. [...] Başkalarının babalarını görüyor ama. Hep psikolojileri bozuldu. Kızım altıncı sınıftaydı gelecekti yine gelmedi, kurban bayramıydı. Çocuklara geleceğim ben yoldayım dedi. Heveslendirdi. Kızımla oğlum çarşıya kocamı alaya gitti. Arkadaşı gelmiş bunlarda sormuş bizim babamız nerededir? Arkadaşı dedi size söylemedi mi o İsrail’ e gitti. Meğer onu polisler yakalamış sınır dışı etmiş ama bize burda demiyor geleceğim sizi görmeye diyor. Ben sınır dışı edildim geleceğim demiyor aslında. O sırada yolunu buluyor yine İsrail’e gidiyor. Burda kimle konuşsan derdi benim kadar büyük değil. Üniversiteyi kazandıktan sonra onla konuşmaya başladı. Hiçbir zaman ne defter aldı ne kalem aldı ne doktora götürdü. Mesela bazen bizim komşular İstanbul’a gidiyorlar çarşıya gidiyorlar geldiklerinde çocuklarını gezdiriyorlar, bayramlığa gidiyorlar. İşte çocuk görüyor. Diyor keşke benim babam da olsa. Bizim bir komşunun çocuğu geldi sevinçle dedi bizim babamız gelecek kızım gitti o oda da hüngür hüngür ağladı. Kızım niye ağlıyorsun dedi ki bak onun babası yarın gelecek yarın bayramdır babası gelecek anne hiçbir bayramda ben babamı görmedim. Kızım hala çok seviyor. Bazen kızım diyor ben bayram hiç sevmiyorum niye diyorum babam bayramda geleceğim dedi sen koyun aldın babam gelmedi. Benim oğlumda aynıdır dedi anne ben utaniyorum herkesin yanında babam yurtdışına gitmiş bizi terk etmiş demeye. Kimseye hiçbir arkadaşına diyemiyorum. Oğlum şimdi niye evlenmiyor biliyor musun? Diyor anne ben senin durumuna bakıyorum da ben hiç istemiyorum evlenmek. İşte. Ben dedim Allah etmesin bizim başımıza gelmiş sizin başınıza da mı gelecek. Öyle düşünme oğlum. Yani bu çocukların bir psikoloji bozduğu zaman büyüyünce de o psikoloji üstüne kalıyor. Bu anne babadan kaynaklı. Mesela kavga ettiğin zaman çocuklar korkuyor yani öyle bir korkuyor ki hep üzerinde kalıyor. Bu

çocukların hakkı değildir ki anne baba böyle çocukları böyle üzsün.'' [K.9, 42 yaşında, okur-yazar değil]

Kocasının Iğdır'da yaşadığı dönemde de evin sorumluluklarını paylaşmadığını belirten K.10 numaralı katılımcı, diğer katılımcıların aksine kocasının göç etmesinin ardından çocuklarıyla daha huzurlu ve rahat bir hayat sürdüğünü şu cümlelerle ifade etmiştir:

‘‘Yok, çok rahat. Zaten kocam Iğdır'dayken de ortada yoktu. Bakmazdı da. Hep bir baskı vardı üstümde. Kocam olmasa hayat çok daha rahat...’’ [K.10, 56 yaşında, okur-yazar]

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle dünyanın her yerinde aile kurumunda önemli değişimler yaşanmaktadır. Zaman içerisinde meydana gelen bu değişimlerle birlikte, tek ebeveynli ailelerin de heterojen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ancak ailedeki kişi sayısı, aile üyelerinin kökenleri, sahip olunan kaynaklar ve bu aile biçiminin birey ile aile yaşam döngüsünün hangi aşamasında ortaya çıktığı gibi faktörlere bağlı olarak tek ebeveynli ailelerin belirli bir prototipi bulunmamaktadır (Aydiner Boylu ve Öztop, 2013; Gladding, 2012). Bu bağlamda tek ebeveynli aileler yaşadıkları bölgenin toplumsal yapısındaki farklılıklar ve kendi içindeki çeşitlilik sebebiyle bulundukları çevreye özgü sorunlarla karşılaşabilmektedir (Altundere, 2023). Bununla birlikte bu sorunların en çok çocukları etkilediği görülmektedir. Süreç içerisinde çocuklarda öfke kontrol problemleri, riskli sosyal ortamlarda bulunma, okula devam etmeme, okuldan kaçma ve eğitimi yarıda bırakma eğilimi gibi çeşitli davranışsal sorunlar yaşandığı araştırmaya katılan ebeveynler tarafından doğrulanmıştır. Aynı zamanda çocukların babaları ile az görüştükleri ya da hiç görüşmedikleri de ifade edilmiştir (Atilla Demir ve Genç Çelebi, 2017). Nitekim bu çocukların gözünde babalar sembolik bir figür; belki de bir metafor olarak kalmaktadır (Kalaycıoğlu vd., 2010).

BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA VE SONUÇ

Toplumsal cinsiyet analizinin göç çalışmalarına dâhil edilmesinin önemi sıklıkla vurgulansa da göç literatüründe toplumsal cinsiyet –çoğu zaman kadınlar ve içine düşürüldükleri zorluklar– hala büyük ölçüde görmezden gelinmektedir. Araştırmaların büyük bir çoğunluğu göçün nasıl ve neden gerçekleştiğine odaklanırken daha az ve sınırlı bir bölümü göçün ortaya çıkardığı sonuçlara odaklanmaktadır (de Haas vd., 2022). Araştırmalarda göç olgusu çoğu kez geniş ölçekli sorular üzerinden veya doğrudan göçe katılan bireyler özelinde ele alınmakta; kadınlar ve/veya çocuklar açısından “geride kalma/bırakılma” deneyimine ise yeterince odaklanılmamaktadır (Toyota vd., 2007). Kanaiaupuni’n (2000) de belirttiği gibi “hikâyenin yalnızca yarısını anlatan bu geniş ölçekli çalışmalar” uluslararası göçün geride kalan/bırakılan aile üyeleri üzerindeki sosyal, ekonomik ve kültürel sonuçları hakkında yeterli bilgi sunmamaktadır (Gardner, 1995; Hadi, 1999; Hadi, 2001).

UNESCO’nun 1986 yılında işgücü göçüyle ilgili raporu, erkeklerin göç etmesiyle birlikte geride kalan ailelerinin karşılaştığı çeşitli sorunlara işaret etmektedir: düzensiz para havalelerine dayanan ekonomik bağımlılık, çocuklara yeterince önem verilmemesi, çocukların disiplinde yaşanan sorunlar, cinsel yoksunluktan kaynaklanan ruhsal rahatsızlıklar, gelin-kayınvalide arasındaki sürtüşmeler ve kadınların cinsel sadakatsizliği (Brink, 1991). Gerçekten de bu sorunlardan: “düzensiz para havalelerine dayanan ekonomik bağımlılık”, “çocuklara yeterince önem verilmemesi”, “çocukların disiplinde yaşanan sorunlar” ve “gelin kayınvalide arasındaki sürtüşmeler” bu tez araştırmasının toplumsal sorunlar bakımından gün yüzüne çıkardığı önemli bulgulardır.

Bu tez çalışması kapsamında, göçün toplumsal cinsiyetle kesişen boyutları çerçevesinde erkeklerin göç etmesinin geride kalan kadınlar ve çocuklar üzerindeki çok yönlü etkileri kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır.

Araştırma, kadınların ve ailelerin sosyo-demografik özelliklerinin betimlenmesiyle başlamıştır. Araştırmaya katılan kadınların yaşları 33 ile yaklaşık 60 arasında değişmekle birlikte bazı kadınların yaşlarını yalnızca tahmini olarak ifade edebilmesi bile yaşam öykülerindeki belirsizlikleri ve kırılganlıkları görünür kılmaktadır. Eğitim düzeylerine ilişkin bulgular ise son derece dikkat çekicidir: altı katılımcı okuma yazma bilmemekte, iki katılımcı kendi çabalarıyla okuma yazma öğrenmiş, bir katılımcının ortaokul diploması bulunmakta ve bir katılımcı ise lisans eğitimini yarıda bırakmış durumdadır.

Evlilik biçimleri açısından değerlendirildiğinde, araştırma sahasında namus metaforu çerçevesinde gerçekleştirilen evliliklerin; kız kaçırma, berdel, beşik kurtmesi, akraba evliliği ve görücü usulü gibi patriyarkal toplumlarda kökleşmiş pratiklerle iç içe geçtiği anlaşılmıştır. Katılımcıların büyük bir kısmının çok küçük yaşlarda, başlık parası karşılığında ve kendi rızaları dışında evlendirildiği tespit edilmiştir. Örneğin katılımcılardan biri, halasının oğluyla evlenmeyi –köyden ayrılmak için– kendi rızasıyla kabul ettiğini ifade etse de, aslında başkalarının doğrudan veya dolaylı müdahaleleriyle şekillenen bir kaderi yaşamak zorunda bırakılmıştır.

Kadınların yarısından fazlası, evlilik sonrasında yalnızca eşlerinden değil, aynı hanede birlikte yaşadıkları kayınvalide, kayınbaba veya diğer aile üyelerinden de fiziksel, duygusal ve/veya ekonomik şiddet gördüklerini belirtmiş; katılımcıların neredeyse tamamı sözlü ve psikolojik baskı altında yaşadıklarını ifade etmiştir. Özellikle geleneksel uygulamalarla gerçekleştirilen erken yaştaki evliliklerde, kadınlara yönelen şiddetin boyutlarının daha da ağırlaştığı; annelerin ve babaların çoğu kez kızlarının maruz kaldığı bu yaşam koşullarının farkında olmalarına rağmen sessiz kalmayı tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Erkeklerin göç etme nedenleri çoğunlukla ekonomik gerekçelerle açıklanmaktadır

(Şekil 1). Bununla birlikte, ekonomik nedenlerle başlayan göç hareketliliğinin zamanla erkeklerin göç ettikleri yerlerde duygusal ilişkiler kurmalarıyla daha kalıcı bir göç biçimine veya terk edişe dönüştüğü görülmektedir. Öte yandan, çocuk sahibi olamama ya da arkadaş çevresinden etkilenme gibi kişisel ve sosyal etmenlerin de göç etme kararında belirleyici olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 1. Erkek göçünün nedenleri.

Göç kararı, çoğu zaman hane içindeki tüm bireylerin katılımıyla alınmamakta karar süreci büyük ölçüde erkeklerin tekelinde gerçekleşmektedir. Kadınlar bu süreçte genellikle karar alma mekanizmalarına dâhil olmamaktadır. Türkiye toplumunda yaygın biçimde gözlemlendiği üzere, eşitsiz bir düzlemde gerçekleşen toplumsal cinsiyet ilişkileri gereği; bir erkeğin evlenip çocuk sahibi olarak, aile kurarak gerçekleştirdiği toplumsal ödev önce başarıya, bir süre sonra da doyuma ulaşmakta; başta daha fazla para kazanmak amacıyla karısını ve çocuklarını bırakıp/terk edip yurt dışına gitmek, Avrupa’da bir ülkede yaşamak ve daha özgür bir çevreye sahip olmak bir erkeğin merakı, hevesi ve toplamda fantezisi haline gelmektedir. Bu fantezi, henüz göç etmeden önce (“göç öncesi aşama”) erkeğin parçalanma göçünü içselleştirmede ve göç/terk etme

kararını almada kolaylaştırıcı bir faktör olarak işe yarar gibi gözükmektedir. Göç eden erkek döneceğine dair umudu, eşini ve ailesini köyde bırakmaktadır (“göç yolculuğu aşaması”). Bu durum, göç eden ailelerde yetişkin erkeklerin yokluğunu belirgin hale getirirken (Hadi, 2001), hane içindeki denetim ve kontrolü kayınpeder ve/veya kayınvalideye devretmektedir. Göç eden erkeklerin zamanla aileleriyle bağlarının zayıflaması ya da iletişimi kesmeleri ise evliliklerde istikrarsızlığa yol açmakta bunun sonucunda da toplumda çeşitli dezavantajlı aile yapıları veya hanehalkı tipleri ortaya çıkmaktadır (“göç sonrası aşama”). Bu bağlamda göç, yalnızca ekonomik bir hareketlilik olarak değil, aynı zamanda erkeklik normları tarafından şekillenen toplumsal bir süreç olarak da işlev görmektedir.

Araştırma sahasında erkekler, toplumsal normların –evlilik ve kısır olmadığı– kanıtlama/üreme sorumluluğunu yerine getirme gibi– gerçekleştirilmesinin bir basamağı olarak gördükleri eşlerini ve dolayısıyla çocuklarını, söz konusu normlar yerine getirildikten sonra rahatlıkla geride bırakabilmektedir. Kocalarının göç etmesinin ardından geride kalan kadınların yaşamı genel olarak daha zor bir hal almakta; bazı kadınlar için ise bu durum, kocalarının kendilerini terk etmesiyle –diğerlerine kıyasla– çok daha ağır bir hayatın başlangıcını ve sürekliliğini ifade etmektedir. Bu süreçte eşlerin hukuken evlilikleri devam etse de, gerçekte birbirlerinden oldukça farklı sosyal ve mekânsal koşullarda yaşamlarını sürdürdükleri belirlenmiştir.

Göç kadınlar için mekânsal bir değişikliğe yol açmasa da ev/yuva kavramına ilişkin derin bir anlamsal dönüşüme neden olmaktadır (Şekil 2). Kocalarının yanlarında bulunduğu dönemlerde dahi erkeğin sınırlı sorumluluk paylaşımı, göç sonrasında tamamen ortadan kalkmakta; evlilik kadınlar için zamanla büyük ölçüde “ağır bir yük” haline gelmektedir.

Şekil 2. Geride kalan kadınlar için evliliğin anlamı.

Araştırmada, birçok erkeğin başlangıçta ekonomik gerekçeleri öne sürerek göç ettiği; ancak zamanla geride bıraktıkları aileleriyle iletişimlerini azalttıkları, çoğu durumda para havalesi yapmayı durdurdukları ya da yalnızca kendi istedikleri zaman çok sınırlı miktarda para gönderdikleri ve tatil dönemlerinde dahi geri dönmedikleri saptanmıştır. Bu durum, geride kalan kadınların ve çocukların ekonomik sıkıntılarla mücadele etmesine yol açmaktadır. Öte yandan para havalesinin tamamen kesilmediği hanelerde dahi, literatürde sıklıkla vurgulanan olumlu etkilerin otomatik olarak ortaya çıkmadığı görülmektedir. Oysa literatürde, başarılı göçmenlerin döviz havalesi aracılığıyla köken bölgelerdeki ekonomik ve sosyal yapıları yeniden şekillendirdikleri (bkz. Brink, 1991; Kalaycıoğlu vd., 2010; Lu, 2012; Yabiku vd., 2010)) sıklıkla vurgulanmakta ve geriye dönen göçmenlerin teknik bilgi, yeni sosyal tutumlar ve değişmiş kültürel değerler gibi sosyal havalesi beraberinde getirdikleri belirtilmektedir (International Migration Institute-IMI, 2006; Özgür, 2018). Ancak bu çalışmanın bulguları dikkate alındığında

söz konusu iyimser çerçevenin önemli ölçüde karmaşıklaştığı görülmektedir. Nitekim araştırmada havalelerin kadınların bilgisi dâhilinde ya da dışında geniş aile üyelerine yönlendirilebildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte farklı bağlamlarda yürütülen çalışmalar, –bu araştırma bulgularının aksine– iletişimin ve para desteğinin yetersiz olduğu durumlarda kadınların çoğunlukla kendi ailelerinin yanına dönerek yaşamlarını sürdürdüklerini göstermektedir (bkz. Barnes, 1951). Bu eğilim, erkek göçünün yalnızca ekonomik değil aynı zamanda toplumsal ve demografik sonuçlarda ürettiğine işaret etmektedir. De Gonzalez’in (1961) de ifade ettiği üzere göçünün yoğunlaştığı bölgelerde cinsiyet oranlarında dengesizliklerin ortaya çıktığı; tarımsal üretim gibi geleneksel faaliyetlerde ise –bu faaliyetlerin gerektirdiği iş gücü azaldığı için– kadınların ve bazen de çocukların üzerine daha fazla iş yükü bindiği görülmektedir.

Ekonomik yoksullukla mücadele eden kadınların çalışarak kendi ayakları üzerinde durma isteği aile içerisinde yer alan bireyleri (kayınvalide, kayınpeder ve/veya diğer aile üyeleri) rahatsız etmekte; aile fertlerince kadınların kamusal alana çıkmasını engellemek amacıyla çeşitli baskı, müdahale ve yıldırma girişimlerinde bulunmaktadır. Bu süreçte kadınların yaşamı, kocadan kayınvalideye ve kayınpedere bağlı bir düzene dönüşmekte; hem hane içinde hem de sosyal çevrede (komşular/akrabalar) geride kalan kadınlara yönelik sosyal baskı ve denetim artmaktadır. Bu noktada namus algısı ve tehdidi belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu kadınlar açısından evde geçirilen ve köyün sınırlarını aşmayan bir yaşam, zamanla yuvayı adeta bir hapishaneye dönüştürmektedir. Kocalarının göçüyle birlikte kadınlar, gündelik yaşamlarını sosyal çevre baskılarına, aile büyüklerinin müdahalelerine ve kararlarına göre sürdürmektedir. Kocalarının önce göç, ardından terk edişe dönüşen gidişi, aile fertleri ve sosyal çevre tarafından bu kadınları ucu açık bir zamanda “kocasını bekleyen” konumuna yerleştirmektedir. Araştırma sahasında, kocalarının göç etmesiyle terk edilen kadınların sayıca fazlalığı, kadınlar ve çocuklar bakımından ortaya

ıkan çok katmanlı sorunlar yumağının, tek ebeveynli hanehalkı formunu fiilen meşrulaştıran bir zemine dönüşmesine yol açmaktadır.

Iğdır'ın kırsal bölgelerinde yaşamlarını sürdürmeye devam eden kadınlar tarafından çoğu zaman geçici olduğu varsayılan –zira kocalarının bir süre sonra kendilerini yanlarına alacaklarına ya da geri döneceklerine inanmaktalar– göç hareketleri, zaman içerisinde kadınların kocalarının geri döneceğine dair inançlarını kaybetmelerine ve yalnızlığı içselleştirmelerine neden olmaktadır. Kadınlar, bir süre sonra “eski çamların bardak olduğu” gerçeğinin farkına acı da olsa varmakta; etraflarında kalabalığa rağmen artan duygusal yük ve sorumlulukların yanı sıra giderek kendilerini kimsesiz hissetmeye başlamaktadır.

Tek ebeveynli hanehalklarına dönüşen bu yuvalarda kadınlık ideolojisinin içine erkeklik ideolojisi kolayca yerleşmiştir. Kadınlar tek başına diğerk aile üyelerine (ocuk, kayınvalide, kayınpeder vb.) bakmaya başlamaktadır. Bazen de geride kalan kadınlar ve kayınvalideler ya da arkadaşlar kadının kadına duygusal desteğini sağlamaktadır. Zaman içerisinde erkeğin yokluğu “kimse yok” a dönüşmekte; o olmayınca kadınlar kendilerini çok yalnız hissetmektedir. Ancak tüm bu zorluklara rağmen kocasından şiddet gören bazı katılımcılar, kocalarının göç/terk etmesinden dolayı memnuniyet duyduklarını ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu bulgu, erkek göçünün geride kalan kadınlar açısından tek yönlü bir güçlenme ya da yoksunlaşma süreci olarak değil, çelişkili ve bağlamsal sonuçlar üreten bir deneyim olarak değerkendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim bazı kadınlar baskının ve şiddetin kurtulmayı görece bir kazanım olarak görmektedir.

Söz konusu göç hareketleri yalnızca geride kalan kadınları değil aynı zamanda çocukları da doğrudan etkilemektedir. Bazı ocuklar babalarını hiç görmemiş ya da hatırlayamayacak kadar erken yaşlarda onlardan ayrılmıştır. Bu durum, çocukların

duygusal gelişimleri, aidiyet duyguları ve psikososyal iyi oluşları üzerinde uzun vadeli ve farklı biçimlerde tezahür etmektedir: kimi çocuklar babasıyla yaşadığı deneyimleri sıklıkla anlatarak geçmişi bir “anı” olarak yaşarken, kimileri için baba “‘çarşıdan alınlabilecek bir eşya’” kadar ütöpik bir metafora dönüşmüştür. Daha büyük yaş gruplarındaki çocuklarda ise babanın olmayışı onların okuldan ayrılmalarıyla sonuçlanırken anneyle süregelen bir çatışmanın varlığı dikkat çekmektedir. Erkek çocuklar babanın yokluğunda “‘korkulacak faktör’”ün ortadan kalkmasıyla birlikte özgürleşmekte ve evden kopmaktadır: büyük olasılıkla bu çocuklar açısından evi terk eden baba figürü örnek alınmaktadır. Kız çocuklarının ise –yaş grubu fark etmeksizin– aileyle daha uyumlu bir süreç geçirdikleri görülmektedir.

Araştırmada, göçün çoğunlukla yasa dışı göç şeklinde seyrettiği tespit edilmiştir. Eğitimsiz ve mesleksiz erkeklerin bir kısmı başlangıçta turist ya da çalışma vizesiyle gitmiş olsa da, vize sürelerinin dolmasının ardından yasa dışı göç kanalları aracılığıyla bu gidişlerin kalıcı hale dönüştüğü belirlenmiştir. Yapılan belgesiz göçlerde tercih edilen güzergâhlar ise Ortadoğu ülkelerinden Avrupa’ya kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda mekânsal açıdan değerlendirildiğinde, Fransa, Cezayir ve İsrail gibi ülkeler, araştırma sahasındaki göç eden erkeklerin inşaat sektörü başta olmak üzere emek yoğun ve ağır hizmet gerektiren iş kollarında başlıca tercih ettikleri ülkeler arasında yer almaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular genellenebilir ve kesin yargılar ortaya koymak için yeterli değildir. Bununla birlikte, baskın örüntülerin dışında kalan kadınların deneyimleri de dikkate alındığında, bulguların belirli yönelimlere işaret ettiği söylenebilir. Bu bağlamda yukarıda ortaya konulan çerçeve doğrultusunda, konuyla ilişkili temel öneriler geliştirilebilir:

Öncelikle, araştırma sahasında yaşayan kadınların önemli bir bölümünün eşlerinin göç

sonrasında iletişimi tamamen kesmesi ya da son derece sınırlı ve yalnızca telefon aracılığıyla sürdürmesi nedeniyle, geride kalan kadınlar ve çocuklar için erişilebilir psikososyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

İkinci olarak, Iğdır kırsalında yaşayan kadınların önemli bir bölümünün Türkçe bilmemesi, gündelik yaşamlarını sürdürmelerini ve kamusal hizmetlere erişimlerini sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda, kadınlara yönelik Türkçe dil kurslarının yaygınlaştırılması ve bu süreci tamamlayan kadınlar için okuma-yazma eğitimlerinin desteklenmesi kadınların hem kamusal alanda hem de özel alanda yaşamlarını daha bağımsız şekilde sürdürmelerine katkı sağlayacaktır.

Öte yandan, büyük ölçüde eğitim ve düzenli istihdam olanaklarından yoksun olan bu nedenle geçici güvencesiz işlerde çalışan ya da aile üyelerine ekonomik olarak bağımlı bir yaşam süren kadınlar için üretime katılabilecekleri atölyelerin kurulması önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu atölyelerde üretilen ürünlerin satışının desteklenmesi, söz konusu kadınların gelir elde etmelerine, ekonomik olarak güçlenmelerine ve kırılganlıklarının azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (1977). Implications of migration on emancipation and pseudo-emancipation of Turkish women. *International Migration Review*, 11(1), 31-57.
- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acar Savran, G. (2013). *Beden, emek, tarih: Diyalektik bir feminizm için*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2024). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akgün, C., & Serpen, A. S. (2023). Göçmen ailelerde değişen toplumsal cinsiyet rolleri. İ. Serbestoğlu & Ö. Ö. Keskin (Ed.). *Sosyal ve beşerî bilimler: Modern değerlendirmeler ve araştırmalar* (ss. 1-14) içinde. Lyon: Livre de Lyon.
- Aktaş-Çelik, E. (2023). Fransa'ya göç. G. Kaya (Ed.), *Cumhuriyetin göçlerle dolu 100 yılı: 100 başlıkta göç yazıları* (ss. 443-448) içinde. İzmir: Cem Yayınevi.
- Akyüz, Ç. (2018). Berdel evliliği üzerine kalitatif bir araştırma: Mardin örneği. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1(1), 17-34.
- Alicea, M. (1997). "A chambered nautilus": The contradictory nature of Puerto Rican women's role in the social construction of a transnational community. *Gender and Society*, 11(5), 597-626.
- Alkan, A. (2020). Cinsiyet dinamiklerinin peşinden mekanın izini sürmek. A. Alkan (Ed.), *Cins cins mekan* (ss.7-35) içinde. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Alkan, S., & Yüceşahin, M. M. (2023). Kadın göçü araştırmaları. G. Kaya (Ed.), *Cumhuriyetin göçlerle dolu 100 yılı: 100 başlıkta göç yazıları* (ss. 855-864) içinde. İzmir: Cem Yayınevi.
- Altundere, E. (2023). *Tek ebeveynli aileler üzerine nitel bir araştırma: İstanbul örneği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altunkaynak Vodina, S. (2020). Toplumsal cinsiyet ve göç araştırmalarında

- araştırmacının konumsallığı: "Patriarkal pazarlık" kışkırtıcısında 'kız başına' araştırma yapmak. R. Zapata-Barreo & E. Yalaz (Ed.), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları* (ss. 122-142) içinde. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender) & Göç Araştırmaları Derneği (GAR).
- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68(1), 222–235. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Separation from a parent during childhood and adult socioeconomic attainment. *Social Forces*, 70, 187-206.
- Amato, P. R. (1987). Family processes in oneparent, stepparent, and intact families: The child's point of view. *Journal of Marriage and Family*, 49(2), 327-337.
- Andall, J. (1992). Women migrant workers in Italy. *Women's Studies International Forum*, 15(1), 41-48.
- Anık, M., & Barlin, R. (2017). Türkiye'de çocuk gelinler sorunu: Balıkesir örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1827-1841. doi:10.15869/itobiad.332107
- Arango, J. (2000). Explaining migration: A critical view. *International Social Science Journal*, 52(165), 283-296.
- Arıkan, G. (1988). Kırsal kesimde kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-16.
- Arpacı, M. (2020). Ulusaşırı göç ve toplumsal cinsiyet: Erzincan'da yaşayan Afgan kadınlar örneği. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 135-154.
- Aryal, N., Regmi, P. R., van Teijlingen, E., Trenoweth, S., Adhikary, P., & Simkhada, P. (2020). The impact of spousal migration on the mental health of Nepali women: A cross-sectional study. *International Journal of Environmental*

Research and Public Health, 17(21), 7880.

Atilla Demir, S., & Genç Çelebi, Ş. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: Nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 111-128.

Aydiner Boylu, A., & Öztop, H. (2013). Tek ebeveynli aileler: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyoekonomi*, 19(19), 207-220. doi:10.17233/se.37916

Ayyıldız, Ş. (2023). Zorunlu göçü anlamak: Teorik bir sentez geliştirmenin önemi. *Göç Dergisi*, 10(2), 157-172. doi:10.33182/gd.v10i2.852

Bakewell, O. (2015). Göç kuramında yapı ve fail kavramları üzerine bazı görüşler. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 188-218.

Barglowski, K. (2019). Nerede, neyi ve kimi çalışmalı? Göç araştırmalarında vaka seçimi ve örneklemeye dair ilkeler, kurallar ve ampirik örnekler. R. Zapata-Barreo & E. Yalaz (Ed.), *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar* (ss. 178-198) içinde. İstanbul: GARKitaplık.

Barnes, J. A. (1951). *Marriage in a changing society*. Rhodes-Livingstone Institute.

Bartram, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2019). *Göç meselesinde temel kavramlar* (2. bs., I. A. Tuncay, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.

Başar, F., Demirci, N. (2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2(1), 41-52.

Battissella, G., & Conaco, M. C. G. (1998). The impact of labour migration on the children left behind: A study of elementary school children in the Philippines. *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 13(2), 220-241.

Bauman, Z. (2024). *Kapımızdaki yabancılar*. (E. Barca, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bektaş, F. (2012). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın: Hristiyanlıkta ve İslamiyette kadının statüsü üzerine karşılaştırmalı bir yaklaşım*. İstanbul: Metis Yayınları.

Berk, F. M. (2020). Göç fenomeni: Tarihsel perspektif bağlamında ilk insan göçleri.

- Biao, X. (2007). How far left behind are the left behind? A preliminary study in rural China. *Population, Space and Place*, 13, 179-191.
- Bilgili, F. F. (2022). Refakatçisiz göçmen kadınların göç deneyimi: Sivas örneği üzerinden karşılaştıkları sorun alanlarının incelenmesi. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 5(5), 407-423.
- Bloch, A., & Doná, G. (2019). Forced migration: Setting the scene. A. Bloch & G. Doná (Ed.), *Forced migration: Current issues and debates* (ss.1-17) içinde. New York: Routledge.
- Bora Çınar, S. (2023). Vasıf Öngören'in "Asiye nasıl kurtulur?" oyunu izdüşümünde. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 269-320.
- Bora, A. (2021). *Kadınların sınıfı: Ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2023). *Eril tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Boyd, M., & Grieco, E., . (2003). Women and migration: Incorporating gender into international migration theory. *Migration Information Source*, 1(35), 1-7.
- Boyle, P., Halfacree, K., & Robinson, V. (2013). *Exploring contemporary migration*. New York: Longman.
- Böke, K. (2022). Sosyal bilimlerde araştırma. K. Böke (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (ss. 1-32) içinde. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Brink, J. H. (1991). The effect of emigration of husbands on the status of their wives: An Egyptian case. *International Journal of Middle East Studies*, 23(2), 201-211.
- Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S., & Sanıyaman, S. (2015). Çiçeklerin kaderi: Türkiye’de kadınların erken evliliği üzerine nitel bir araştırma. *Bilig*, (73), 63-

- Buvinic, M., & Gupta, G. R. (1997). Female-headed households and female- maintained families: Are they worth targeting to reduce poverty in developing countries? *International Center for Research on Women*, 259-280. doi:10.1086/452273
- Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 37-50.
- Coşkun, E. (2016). Türkiye'nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği. *Fe Dergi*, 8(1), 91-104.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Compernelle, E. L. (2021). Temporary Labor Migration and Spouses' Marital Quality: Evidence from Nepal. *Journal of Marriage and Family*, 83, 1058-1075.
- Çakmak, Ş. (2010). Değişen hayatların görünmez sahipleri: Göçmen kadınlar. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 2(2), 50-64.
- Çiçekli, A. (2019). "Evinin hanımı çocuklarının anası" olan kadının kamusal alan mücadelesi. *Social Sciences Research Journal*, 8(1), 1-14.
- Danış, D., & Ünsel, F. (2008). Türkiye'den Fransa'ya göçün toplumsal ve tarihsel boyutları. D. Danış & V. İrtiş (Ed.), *Entegrasyonun ötesinde: Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri* (ss. 1-32) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- de Beauvoir, S. (2019). *İkinci cinsiyet: Yaşanmış deneyim* (Cilt 2). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- de Gonzalez, N. L. S. (1961). Family organization in five types of migratory wage labor. *American Anthropologist*, 63(6), 1264-1280.

- de Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2022). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası nüfus hareketleri*. Ankara: GAV Perspektif Yayınları.
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye’de göçmenlerin sosyal dışlanması: İstanbul hazır giyim sanayisinde çalışan Azerbaycanlı göçmen kadınlar örneği. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 66(1), 27-48.
- Dedeoğlu, S., & Elveren, A. Y. (2017). Giriş: Türkiye’de toplumsal cinsiyet, toplum ve refah devleti. S. Dedeoğlu & A. Y. Elveren (Ed.), *Türkiye’de refah devleti ve kadın* (ss. 29-45) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. E. (2020). Göç teorileri, göçmen emeği ve entegrasyon: Kadınların yeri. R. Zapata-Barreo & E. Yalaz (Ed.), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye’de göç araştırmaları* (ss. 18-37) içinde. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender) & Göç Araştırmaları Derneği (GAR) .
- Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. E. (2022). Türkiye’ye gelenler, Türkiye’den gidenler: İşgücü piyasasından kesitlerle göçmen kadın emeği ve toplumsal cinsiyet. E. Coşkun, S. Kaşka & L. Williams (Ed.), *Göçmen ve mülteci kadınlar: Türkiye’de araştırma, politika ve uygulamada toplumsal cinsiyet farkındalığı* (ss. 95-120) içinde. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Dedeoğlu, S., & Şahankaya Adar, A. (2023). Türkiye’de uluslararası emek göçü. G. Kaya (Ed.), *Cumhuriyetin göçlerle dolu 100 yılı: 100 başlıkta göç yazıları* (ss. 81-86) içinde. İzmir: Cem Yayınevi.
- Demir, E. (2023). Uluslararası göç teorileri üzerine sosyoekonomik bir değerlendirme. *Turkish Academic Research Review*, 8(4).
- Demir, O. Ö. (2022). Nitel araştırma yöntemleri. K. Böke (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (ss. 297-318) içinde. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Deniz, A. (2021). 'Müşteriler bana gelmez, onları bulmalıyım': Faslı seks işçisi

- kadınların hareketlilik rotalarını keşfetmek. *Kadın/Woman 2000*, 21(1), 107-132.
- Deniz, A., & Özgür, E. M. (2013). Antalya'daki Rus gelinler: Göçten evliliğe, evlilikten göçe. *Istanbul University Journal of Sociology*, 3(27), 151-175.
- Develioğlu, O. G. (2023). Göçün kavramsal çerçevesi ve göç kuramları. *Journal of Theoretical & Empirical Research on Management*, (3), 49-60.
- Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duran, H., Gürsoy, İ. N., & Kumcağız, H. (2022). Evli kadınlardan göz ardı edinilen çocuk yaşta evliliklere ilişkin perspektifler: Nitel bir çalışma. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, (25), 31-48.
- Durdu, Z., Sezer, S., Şahin, İ., Arslan, S., Korkmaz, H., & Üçdağ, Ö. (2024). Erken yaşta evlilik deneyimi olan kadınlar: Muğla örneği. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 1-35.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum*, 5(9), 9-22.
- Ela Özcan, E. D. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Emer Şimşek, A. (2010). *Türkiye'de uluslararası göç sürecinde geride kalan kadınlar: 1960- 1990 Denizli örneği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Emer Şimşek, A. (2013). Uluslararası işgücü göçü ve geride kalan kadınlar: Denizli örneği. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(12), 155-192.
- Engin, M. (2021). Türkiye'de iç göçün aile kurumu üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(41), 230-243.
- Erbaş, H., & Alioğlu Türker, Ö. (2019). Göç araştırmaları alanında kavramsal sorunlar ve etik/politik sorumluluk. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(2), 883-911.

- Erder, S. (2006). *Refah toplumunda getto*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fedyuk, O., & Zentai, V. (2019). Göç çalışmalarında görüşme: Diyaloğa ve ortak bilgi üretimine doğru bir adım? R. Zapata-Barreo & E. Yalaz (Ed.), *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar* (ss. 200-220) içinde. İstanbul: GARKitaplık.
- Fernandez-Sanchez, H. (2020). Transnational migration and Mexican women who remain behind: An intersectional approach. *PLOS ONE*, 15(9), 1-15. doi:10.1371/journal.pone.0238525
- Gao, Y., Li, L. P., Kim, J. H., Congdon, N., Lau, J., & Griffiths, S. (2010). The impact of parental migration on health status and health behaviours among left behind adolescent school children in China. *BioMed Central Public Health*, 10(56), 1-10.
- Gezer Tuğrul, Y. (2018). Erken yaşta evlendirilen kadınların evlilik süreçleri, deneyimleri ve sonraki yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Sosyoloji Notları*, 2(1), 2-38.
- Gezer Tuğrul, Y. (2024). Van’da erken yaşta evlendirilen erkekler: toplumsal normlar ve bireysel deneyimler. *İmgelem*, (14), 521-554. doi:10.53791/imgelem.1484498
- Ghimire, D., Zhang, Y., & Williams, N. (2019). Husbands’ migration: Increased burden on or more autonomy for wives left behind? *Journal of Ethnic and Migration Studies*.
- Göközkurt, B., & Yüceşahin, M. M. (2021). Çalışan kadınların ev emeğine yönelik anlatıları üzerine içeriksel bir analiz. *Kadın/Woman 2000*, 21(1), 83-106.
- Gönül, S. (2020). Zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet: Suriyeli kadınların evlilik deneyimleri. R. Zapata-Barreo & E. Yalaz (Ed.), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye’de göç araştırmaları* (ss. 80-100) içinde. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet

Merkezi (SU Gender) & Göç Araştırmaları Derneği (GAR).

Güler, B. (2021). Toplumsal cinsiyet ve fark: Deleuzyen düşüncede kadın-oluş. *Tezkire Dergisi*, 57-72.

Güler, Ö., & Küçüker, H. (2010). Early marriages among adolescent girls in Afyonkarahisar, Turkey. *European Journal of General Medicine*, 7(4), 365-371.

Güllüpnar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 53- 87.

Hadi, A. (2001). International migration and the change of women's position among the left-behind in rural Bangladesh. *International Journal of Population Geography*, 7, 53-61.

Hagen-Zanker, J. (2008). Why do people migrate? A review of the theoretical literature. *Maastricht Graduate School of Governance Working Paper*, 3-25.

Heckmann, F. (2004). Illegal migration: What can we know and what can we explain? The case of Germany. *The International Migration Review*, 38(3), 1103-1125.

Hibbins, R. (2006). Sexuality and constructions of gender identity among. *Asian Studies Review*, 32(3), 289–303.

Hooks, B. (2020). *Duygu yoldaşlığı: Kadınların sevgi arayışı*. İstanbul: bgst Yayınları.

Hooks, B. (2022). *Feminizm herkes içindir: Tutkulu politika*. İstanbul: bgst Yayınları.

Hussain, E., Alam, J., & Aziz, T. (2023). Husbands' migration and the left-behind wives: The psychosocial impacts on life experiences of women in District Quetta, Pakistan. *Qlantic Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(4), 203-210.

Ihlamur-Öner, S. G. (2016). Ulus-ötesi göç sürecinde dini ağlar ve örgütler. s. g. Ihlamur-Öner & N. A. Şirin Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* (ss. 309-333) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. *OPUS*

- Iosifides, T. (2019). Nitel göç araştırmalarında epistemolojik meseleler: Özdeşünümsellik, nesnellik ve öznellik. R. Zapata-Barreo & E. Yalaz (Ed.), *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar* (ss. 112-132) içinde. İstanbul: GARKitaplık.
- Jacobs, D. (2019). Çalıştıklarımızı ve analiz ettiklerimizi kategorize etmek ve yorumlama alıştırmaları. R. Zapata-Barreo & E. Yalaz (Ed.), *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar* (ss. 157-177) içinde. İstanbul: GARKitaplık.
- Kalav, A. (2012). Namus ve toplumsal cinsiyet. *Mediterranean Journal of Humanities*, 2(2), 151-163.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., & Beşpınar, F. U. (2010). "Gitmek mi zor kalmak mı?": Avrupa'ya erkek göçü ve geride kalan kadının gözünden göç deneyimi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1).
- Kanaiaupuni, S. M. (2000). Reframing the migration question: An analysis of men, women, and gender in Mexico. *Oxford University Press*, 78(4), 1311-1347.
- Kandiyoti, D. (1987). Emancipated but unliberated? Reflections on the Turkish case. *Feminist Studies*, 13(2), 317-338.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender and Society*, 2(3), 274–290. doi:10.1177/089124388002003004
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar*. İstanbul: Matis Yayınları.
- Kaya Örk, E. (2021). Bağlanma kuramı çerçevesinde aldatma ve boşanma. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(10), 248-263.
- Kaya, İ. (2013). Nitel araştırma yöntemleri. Y. Arı & İ. Kaya (Ed.), *Coğrafya araştırma yöntemleri* (ss. 267-301) içinde. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği Yayınları.
- Keller, E. F. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve bilim üzerine düşünceler*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Kern, L. (2020). *Feminist şehir*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kleemans, E., & van de Bunt, H. G. (2003). The social organisation of human trafficking. D. Siegel, H. van de Bunt, & D. Zaitch (Ed.), *Global organized crime: trends and developments* (Cilt 3, ss. 97–104) içinde. Dordrecht: Springer. doi:10.1007/978-94-007-0985-0_11
- Koğacıoğlu, D. (2009). Gelenek söylemleri ve iktidarın doğallaşması: Namus cinayetleri örneği. *Cogito*, (58), 350-384.
- Kökçen Eryavuz, A., & Üçdoğruk Birecikli, Ş. (2018). Türkiye’de kadının boşanması: Yaşam analizi modelleri. *Çalışma ve Toplum*, 3(58), 1227-1252.
- Köşk, U. C., & Özbek, Ç. (2017). Küreselleşme ve uluslararası göç ilişkisinde göçmen algısı. *Social Science Studies*, 5(8), 247-265.
- Kuhn, R. (2006). The effects of fathers’ and siblings’ migration on children's pace of schooling in rural Bangladesh. *Asian Population Studies*, 2(1), 69-92. doi:10.1080/17441730600700572
- Küçük, H. (2022). Toplumsal cinsiyet bağlamında göç sürecinde kadın ve erkek. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(1), 26-37.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kyle, D., & Dale, J. (2001). Agents of human smuggling reconsidered. L. Achilli & D. Kyle (Ed.), *Global human smuggling* (ss. 29-57) içinde. Baltimore, Maryland: The John Hopkins University Press.
- Lecaj, F. (2019). Küreselleşme göç ve kadın. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 3(1), 49-58.
- Lei, L. (2023). The patriarchal trap: The village wives left behind amid Chinese rural–urban migration. *SAGE Open*, 13(1), 1-10. doi:10.1177/21582440221144245
- Lloyd, C. B., & Gage-Brandon, A. J. (1993). Women's role in maintaining households:

- Family welfare and sexual inequality in Ghana. *Population Studies: A Journal of Demography*, 115-131. doi:10.1080/0032472031000146766
- Madianou, M., & Miller, D. (2011). Mobile phone parenting? Reconfiguring relationships between migrant Filipina mothers and their left behind children. *New Media and Society*, 13(3), 457-470. doi:10.1177/1461444810393903
- Massey, D., Arrango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46.
- Maxwell, J. A. (2022). *Nitel araştırma tasarımı: Etkileşimli bir yaklaşım*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Meillassoux, C. (2024). *Kadınlar, ambarlar, sermayeler*. (L. Ünsaldı, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Mernissi, F. (2014). İslam'da aktif kadın cinselliği anlayışı. P. İlkaracan (Ed.), *Müslüman toplumlarda kadın ve cinsellik* (ss. 33-55) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Merriam, S. B. (2023). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Money, J., & Taylor, T. W. (2016). *Voluntary international migration*. Oxford: Oxford University Press.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Nawyn, S. J. (2010). Gender and migration: Integrating feminist theory into migration studies. *Sociology Compass*, 4(9), 749–765.
- Neuman, W. L. (2022). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (Cilt 1). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ortner, S. B. (1972). Is female to male as nature is to culture? *Feminist Studies*, 1(2), 5-31. doi:10.2307/3177638
- Ottonelli, V., & Torresi, T. (2013). When is migration voluntary? *International*

- Migration Voluntary*, 47(4), 783–813.
- Öksüz, M., & Deniz, A. (2019). Toplumsal cinsiyetin, mekânın ve zamanın tektipleştirilmesi: Tecavüz içerikli karikatürler ve gerçek temsiller üzerine bir araştırma. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 17(1), 170-192.
- Özgür, E. M. (2018). Küresel göçün sosyo-mekânsallığı: Ulusötesi mekânlar/yerelötesi yerler, topluluklar ve kimlikler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), 1-35.
- Parrado, E. A., & Flippen, C. A. (2005). Migration and gender among Mexican women. *American Sociological Review*, 70(4), 606-632.
- Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Phillips, A. (2012). *Demokrasinin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Pitkänen, P. (2012). Introduction. *Migration and transformation: Multi level analysis of migrant transnationalism* (ss. 1-11) içinde. Dordrecht/New York: Springer.
- Reed, E. (2013). *Kadının evrimi: Anaerkil klandan ataerkil aileye* (3 bs.; Ş. Yeğin, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları.
- Rose, V. L., & Price-Bonham, S. (1973). Divorce adjustment: A woman's problem. *The Family Coordinator*, 22, 291-297.
- Sallan Gül, S. (2006). Dış göçler, yoksulluk ve Türkiye’de göçmenlere yönelik yardımlar. *İnsan Hakları Yıllığı*, (23-24), 79-93.
- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarı, Ö. (2014). Japon mucizesinin ataerkilliği: Japonya’da kadın yoksulluğu. D. Alptekin, G. Aksan & A. Topçuoğlu (Ed.), *Yoksulluk ve kadın* (ss. 397-407) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Schrover, M., van der Leun, J., Lucassen, L., & Quispel, Q. (2008). Introduction: Illegal migration and gender in a global and historical perspective. C. Quispel, L.

- Lucassen, J. van der Leun, & M. Schrover (Ed.), *Illegal migration and gender in a global and historical perspective* (ss. 9-37) içinde. Amsterdam/Netherlands: Amsterdam University Press.
- Sevgi, M. A. (2023). The invisible inhabitants of a cultural limbo: Religion identities among Igdir Ja'faris. *Anthropology of the Middle East*, 18(1), 20-34. doi:10.3167/ame.2023.180103
- Sirkeci, İ., & Göktuna Yaylacı, F. (2019). Küresel hareketlilik çağında göç kuramları ve temel kavramlar. Londra: Transnational Press London.
- Sirkeci, İ., & Yüceşahin, M. M. (2020). Coronavirus and migration: analysis of human mobility and the spread of COVID-19. *Migration Letters*, 17(2), 379 – 398. doi:10.33182/ml.v17i2.935
- Şeker, D., & Uçan, G. (2016). Göç sürecinde kadın. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1).
- Şenol Cantek, F. (2001). Fakir haneler: Yoksulluğun ev hali. *Toplum ve Bilim*(89).
- Şenol Sert, D. (2016). Uluslararası göç yazınında bütüncü bir kurama doğru. S. G. Ihlamur-Öner & N. A. Şirin Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* (ss. 29-48) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek, O. (2018). Igdir ilinin nüfus özellikleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(14), 180-210.
- Şirin Öner, A. N. (2016). Göç çalışmalarında temel kavramlar. S. G. Ihlamur-Öner & N. A. Şirin Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* (ss. 13-27) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tamer, A., & Duyan, V. (2021). *Benim kocam yapmaz*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.
- Tezcan, M. (2019). Beşik kertme nişanı, geleneği ve Çayırbağı Köyü uygulaması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 13(1), 239-257. doi:10.1501/Egifak_00000000643

- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. (2022). Göç ve refah rejimlerinin toplumsal cinsiyet üzerindeki etkileri: Türkiye'de göçmen kadın işçiler. *Göçmen ve mülteci kadınlar: Türkiye'de araştırma, politika ve uygulamada toplumsal cinsiyet farkındalığı* (ss. 74-94) içinde. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Tong, Y., Chen, F., & Shu, B. (2019). Spousal migration and married adults' psychological distress in rural China: The roles of intimacy, autonomy and responsibility. *Social Science Research*.
- Topçuoğlu, A., Aksan, G., & Alptekin, D. (2014). Giriş. *Yoksulluk ve Kadın* (ss. 7-14) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Toyota, M., Yeoh, B. S. A., & Nguyen, L. (2007). Editorial introduction: Bringing the "left behind" back into view in Asia: A framework for understanding the "migration-left behind nexus". *Population, Space and Place*, 157–161. doi:10.1002/psp.433
- Tuna Uysal, M., Tan Eren, G., & Şimşek, E. (2019). Toplumsalın doğallaştırılması: Erken evliliklerde toplumsal cinsiyet algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(47), 196-220.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı çıkmak: Özelden kamusal feminist bir saha hikayesi. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(2), 30-58. doi:10.17572/mj2015.2.3058
- Turut, H., & Özgür, E. M. (2018). Bir kente göçün hikâyesi: Süreçler, bütünleşme ve aidiyet. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), 153-180.
- Tümtaş, M. S. (2009). Yoksulluktan yoksunluğa göç: Marmaris ve Mersin örnekleri. *Toplum ve Demokrasi*, 3(5), 111-134.
- Tümtaş, M. S., & Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekansal yapı üzerindeki

- etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Uğur, S. B. (2023). Göç ve yoksulluk. G. Kaya (Ed.), *Cumhuriyetin göçlerle dolu 100 yılı: 100 başlıkta göç yazıları* (ss. 253-262) içinde. İzmir: Cem Yayınevi.
- Ulutürk Akman, S. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal baskı: Türkiye İstatistik Kurumu yaşam memnuniyeti araştırması üzerine analizler. *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, 35, 83-109. doi:10.26650/ekoist.2021.35.984568
- Uslu Ak, B. (2021). Göç kavramı ve kuramları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(72), 1749-1758.
- Uzunovalı, I., & Özbay, A. (2023). Aldatma ve sadakatsizlik: Cinsiyet bağlamında bir değerlendirme. *Turkish Academic Research Review*, 8(3), 1073-1091.
- Walby, S. (2014). *Patriyarka kuramı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Wang, F., Zhou, X., & Hesketh, T. (2017). Psychological adjustment and behaviours in children of migrant workers in China. *Child: Care, Health and Development*, 43(6), 884–890. doi:10.1111/cch.12499
- Wen, M., & Lin, D. (2012). Child development in rural China: Children left behind by their migrant parents and children of nonmigrant families. *Child Development*, 83(1), 120-136. doi:10.1111/j.1467-8624.2011.01698.x
- Yazgan, P., Yüceşahin, M. M., & Atila Demir, S. (2017). Türkiye'de ev işçisi kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli söylemin eleştirel bir analizi: kadınlarkulubu.com örneği. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(1), 175-205.
- Ye, J., Wu, H., Rao, J., Ding, B., & Zhang, K. (2016). Left-behind women: Gender exclusion and inequality in rural-urban migration in China. *The Journal of Peasant Studies*, 1-32. doi:10.1080/03066150.2016.1157584

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K. (2007). Göçün aile üzerindeki etkisi. *Problems and Solutions of Environment and Urbanization*, 2, 961-974.
- Yıldırımoglu, A. H. (2005). Uluslararası emek göçü "Almanya'ya Türk emek göçü". *Kamu-İş Dergisi*, 8(1).
- Yulu, A. (2024). Ahura'dan kalanlar: Ağrı Dağı'nda yok olan bir köyün etnografik izleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 29(52), 36-48. doi:10.17295/ataunidcd.1561945
- Yüceşahin, M. M. (2016). Toplumsal cinsiyet ve mekanın karşılıklı ilişkisi: Patriyarkanın sosyal mekanı örgütleyen direnişine karşı bir tartışma. *Kadın/Woman 2000*, 17(1), 73-101.
- Yüceşahin, M. M. (2017). Uluslararası göç, kimlik ve mekansal kümelenme-ayrışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı), 1303-1315.
- Yüceşahin, M. M., & Dalkıran, Y. (2025). Türkiye ve yakın coğrafyalarında dönüşen nüfus dinamikleri ve göç örüntüleri: Tarihsel bir analiz. *Göç Dergisi*, 12(1), 45-66. doi:10.33182/gd.v12i1.925
- Yüceşahin, M. M., & Özgür, E. M. (2006). Türkiye'nin güneydoğusunda nüfusun zorunlu yerinden oluşu: Süreçler ve mekansal örüntü. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4(2), 15-35.
- Yüceşahin, M.M., & Yazgan, P. (2017). Kentler toplumsal cinsiyetsiz değildir: Türkiye'de kentsel mekanın üretiminin feminist bir eleştirisi. *Kadın/Woman 2000*, 18(1), 85-106.
- Yüksel Kaptanoğlu, İ., & Ergöçmen, B. (2012). Çocuk gelin olmaya giden yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 129-161.
- Zapata-Barrero, R., & Yalaz, E. (2019). Göç çalışmalarında nitel araştırmalara giden

yolu açmak. R. Zapata-Barreo & E. Yalaz (Ed.), *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar* (ss. 1-37). içinde İstanbul: GARkitaplık.

EKLER

EK-1: Aydınlatılmış Onam Formu

A. Giriş Bölümü

“Sayın gönüllü,

Yüksek Lisans Tezi kapsamında planlanmış olan yukarıda adı yazılı araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir.”

Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.”

B. Bilgilendirme Bölümü

Bu araştırma, eşleri ulusal veya uluslararası göç süreçlerine katılmış olan ve Iğdır ilinde çocuklarıyla birlikte ya da yalnız yaşayan kadınların göçle şekillenen yaşam deneyimlerini konu edinmektedir. Çalışmanın temel amacı, bu kadınların göç sürecinden nasıl etkilendiklerini; toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında “kadınlık” ve “erkeklik” algılarındaki dönüşümleri; aile içi iş bölümü, yalnızlıkla başa çıkma stratejileri ve karşılaştıkları zorlukları anlamaktır. Ayrıca, söz konusu göç sürecinin çocuklar üzerindeki etkileri de analiz edilmeye çalışılacaktır. Nitekim göç araştırmaları, uzun yıllar boyunca göç hareketlerine doğrudan katılan bireyler, özellikle de erkekler üzerine yoğunlaşmıştır. Buna karşılık, geride kalan bireyler ve göç sürecine dolaylı yollardan katılan kadınlar çoğu zaman araştırmaların dışında bırakılmış; dolayısıyla görünmez kalmışlardır. Bu çalışma, göçün toplumsal cinsiyetle kesişim noktalarına odaklanarak, göç sürecine dolaylı biçimde dâhil olan kadınların deneyimlerini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Kadınların öznel anlatılarına ve yaşamsal stratejilerine odaklanılarak, hem göç hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında çalışan araştırmacılara farklı bir perspektif sunulması hedeflenmektedir.

Yöntem ve Etik Boyut: Yaklaşık 60 dakika sürecektir bu görüşme sırasında vereceğiniz cevaplar “sadece tez çalışması kapsamında bilimsel amaçlarla” anonim olarak (kişi ismi belirtilmeden) kullanılacaktır, verilen cevaplar tez dışında başka hiçbir kişi veya kurum ile paylaşılmayacaktır. Çalışmanın amaçları çerçevesinde tek tek katılımcıların belirttiği ortak eğilim ve özelliklerinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. İzninizle mülakat sırasında “ses kaydı”nızı almak istiyoruz, çünkü ancak bu yolla verdiğiniz değerli bilgi ve görüşleri esaslı şekilde çalışmamaya yansıtabilirim. Çalışma için size ödeme yapılmayacak, sizden de ücret talep edilmeyecektir.

“Bu araştırmada yer almak tümüyle sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da başladıktan sonra yarıda bırakabilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır.” Çalışmaya gösterdiğiniz ilgi, ayırdığınız zaman ve katkılarınızdan dolayı şimdiden çok teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

EK-2: Araştırmada Kullanılan Görüşme Formları

T.C. Ankara Üniversitesi

Araştırma Daveti ve Katılım Bilgilendirmesi

Ankara Üniversitesi Coğrafya Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. M. Murat Yüceşahin ve yüksek lisans öğrencisi Yurdanur Dalkıran tarafından, yüksek lisans tezi kapsamında yürütülen bu araştırmaya katılımınız için davet ediliyorsunuz. Araştırmanın amacı, Iğdır’da terk edilmiş kadınların karşılaştığı dezavantajlı durumların çeşitli boyutlarını nitel araştırma yöntemleriyle incelemektir. Araştırma, terk edilme, yalnız yaşama, tek ebeveynli aileye dönüşüm, kocanın göçü, sosyo-ekonomik ve kültürel zorluklar, toplumsal çevreyle ilişkiler, mekânsal pratikler ve davranışlar gibi konuları kapsamaktadır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırma sürecinde gerçekleştirilecek görüşmeler, ses kayıt cihazlarıyla kayda alınacaktır. Çalışmanın amacına ulaşabilmesi için, sizden beklenen; soruları, herhangi bir baskı veya telkin altında kalmadan, içtenlikle ve size en uygun şekilde yanıtlamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama ya da katıldıktan sonra istediğiniz bir aşamada çalışmayı bırakma hakkınız her zaman saklıdır. Bu araştırmadan elde edilen veriler yalnızca araştırma amaçlı kullanılacak olup, kişisel bilgileriniz (ad, soyad, iletişim bilgileri, araştırma sorularına verdiğiniz yanıtlar) gizli tutulacaktır. Ancak, verileriniz yayın amacıyla kullanılabilir. Eğer araştırma hakkında daha fazla bilgi edinmek isterseniz, sorularınızı araştırmacıya iletebilirsiniz ya da ydalkiran@ankara.edu.tr e-posta adresi üzerinden iletişime geçebilirsiniz. Araştırma tamamlandığında, genel ya da size özel sonuçların paylaşılmasını talep ediyorsanız, lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan araştırmaya katılma koşulları hakkında verilen yazılı ve sözlü açıklamaları okudum ve araştırmanın amacı, kapsamı ile gönüllü olarak katılmamın gerekliliklerini tam olarak anladım. Araştırma hakkında, adı belirtilen araştırmacılar

tarafından yapılan açıklamalara ek olarak, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları tarafıma sözlü olarak da aktarılmıştır. Kişisel bilgilerimin korunması konusunda yeterli güvence sağlanmıştır.

Bu bilgilendirmeler ışığında, araştırmaya gönüllü olarak, herhangi bir baskı veya telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının

Adı-Soyadı:

.....

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için “ortak araştırma havuzuna” aktarılmasını;

☐ Kabul ediyorum ☐ Kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

İmzası:

Araştırmacının

Adı-Soyadı:

.....

İmzası:

Adı-Soyadın (İsteğe Bağlı):	
Yaş:	
Eğitim Düzeyi:	
Okur-yazarlık:	
Meslek:	
Gelir Düzeyi:	

Medeni Durum:	
Çocuk Sayısı:	
Etnik Köken:	
Dini Görüş:	

1. Kaç yaşında evlendiniz?
2. Evlendiğinizde kocanız/eski kocanız kaç yaşındaydı?
3. Kocanızla/eski kocanızla nasıl tanıştınız ve evlenmeye nasıl karar verdiniz?
4. Evlenirken aileniz başlık parası aldı mı?
5. Aldıysa bu parayı kim niçin aldı?
6. Kocanızla/eski kocanızla kaç yıldır evlisiniz?
7. Erken yaşta evlenmek sizi nasıl etkiledi? Evlendikten sonra kocanız/eski kocanız ve birlikte yaşadığınız diğer aile üyeleri size nasıl davrandı?
8. Evlenirken aileniz ya da akrabalarınız ne tür şeyler söyledi?
9. Evlilik sizin için ne demektir?
10. Evliliği bir yük gibi hissettiğiniz zamanlar oldu mu?
11. Sizce kadınlar için evlenmek mecburiyet midir?
12. Yeniden evlenmek ister misiniz?
13. Evlendikten sonra örnek aldığınız birileri oldu mu?
14. Kadın olmak sizin için ne demek?
15. Yaşadığınız çevrede (köyde, mahallede) takdir gören bir kadın olmak için neler yapmanız gerekmektedir?
16. Sizce evli bir kadın çevresinde bekâr kadınlara göre daha çok saygı görür mü?
17. Kocanızın/eski kocanızın yakışıklı olduğunu düşünüyor musunuz?
18. Kocanızı/eski kocanızı hala seviyor musunuz?
19. Kocanız/eski kocanız sizi aldatır mıydı?

20. Kocanız/eski kocanız sizi döver miydi?
21. Kocanız/eski kocanız size kötü söz söyler miydi?
22. Kocanız/eski kocanız sizi kıskanır mıydı?
23. Kocanız/eski kocanız Iğdır'dayken size yardım (ev işi/çocuk bakımı vb.) eder miydi?
24. Kocanız/eski kocanız göç etmeden öncede il dışında çalışmaya gider miydi?
25. Kocanızın/eski kocanızın hep gitmek istediği ya da yaşamak istediği bir şehir var mıydı?
26. Kocanız/eski kocanız ne zaman göç etti?
27. Kocanız/eski kocanız neden göç etti?
28. Köyünüzde göç eden erkek çok mu?
29. Kocanız/eski kocanız nasıl (hangi yolla) göç etti?
30. Göç kararı aile içinde nasıl konuşuldu?
31. Göç kararı konuşulurken sizin ya da çocuklarınızın fikrini ya da ihtiyaçlarını sordu mu?
32. Kocanızın/eski kocanızın göç kararına çevreniz (aile/akraba/komşular) ne gibi şeyler söyledi?
33. Kocanız/eski kocanız göç ettikten sonra siz nasıl hissettiniz?
34. Şimdi geriye dönüp baktığınızda o zamanlar bu karar da daha fazla söz hakkınız olsaydı neleri farklı yapardınız?
35. Şimdiki aklınız olsa kocanızın gitmesine yine de izin verir miydiniz?
36. Kocanız/eski kocanız göç ettikten sonra hayatınızda neler değişti?
37. Kocanız/eski kocanız göç ettikten sonra onunla telefonda konuşuyor musunuz?
38. Konuşuyorsanız ne sıklıkla konuşuyorsunuz ve size neleri soruyor?
39. Sizi özlediğini söylüyor mu?
40. Size bir gün dönüp geleceğini söylüyor mu?

41. Siz bir gün geleceğine inanıyor musunuz?
42. Kocanız/eski kocanız bir gün dönerse onu kabul eder misiniz?
43. Kocanızı/eski kocanızı tekrar gördüğünüzde ona ne söylemek istersiniz?
44. Kocanızın/eski kocanızın orada kimlerle yaşadığını biliyor musunuz?
45. Kocanızın/eski kocanızın orada ne iş yaptığını biliyor musunuz?
46. Kocanız/eski kocanız Türkiye’de ne iş yapardı?
47. Kocanız/eski kocanız göç ettikten sonra size para gönderiyor mu?
48. Göndermiyorsa geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?
49. Kocanız/eski kocanız Iğdır’dayken size para verir miydi?
50. Kocanızın/eski kocanızın göç etmesinden sonra önceden onun yaptığı hangi işleri siz yapmaya başladınız?
51. Kocanızın/eski kocanızın göç etmesi kadın olmanızı nasıl etkiledi? Bu durum kadınlık rolünüzü değiştirdi mi?
52. Kocanızın/eski kocanızın göç etmesinden sonra özgürleştiniz mi?
53. Kocanız/eski kocanız gittikten sonra mutlu hissettiniz mi?
54. Kocanız/eski kocanız gittikten sonra daha güçlü hissediyor musunuz?
55. Şimdi kimlerle yaşıyorsunuz?
56. Evde birlikte yaşadığınız insanlar size nasıl davranıyorlar?
57. Kocanızın/eski kocanızın göç etmesinden sonra sorumluluklarınız arttı mı?
58. Kocanızın/eski kocanızın göç etmesinden sonra yalnız/çocuklarla yaşamak zor oldu mu?
59. Kocanızın/eski kocanızın göç etmesinden sonra çevreniz (aileniz/akrabalarınız/komşularınız) bir kadın olarak sizden nasıl davranmanızı istedi?
60. Sizce çevrenizde (aileniz/akrabalarınız/komşularınız) kocasından ayrı yaşayan kadına insanlar nasıl bakıyor? Bu durum sizi nasıl etkiliyor ne hissediyorsunuz?

61. Kocanızın/eski kocanızın yokluğunda köy ya da kasaba içinde rahatça gezebiliyor musunuz? Gezebiliyorsanız nerelere gidiyorsunuz?
62. Kocanız/eski kocanız Iğdır'dayken rahatça hareket edebiliyor muydunuz?
63. Bu süreçte sizi en çok ne zorladı?
64. Yaşadığınız zorluklara katlanma nedeniniz nedir?
65. Geleceğe dair planlarınız var mı?
66. Eviniz sizin için ne demek?
67. Kocanız/eski kocanız gidince evinizin anlamı sizin için değişti mi?
68. Kocanızın/eski kocanızın göç etmesinden sonra evinizde yeni düzenlemeler yaptınız mı?

EK-3: Etik Kurul Onayı

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği
Etik Kurullar Şube Müdürlüğü

Sayı : E-79176220-050.04-1871432

28.06.2025

Konu : Etik Kurul Kararı.

Sayın Yurdanur DALKIRAN

İlgi : 29.05.2025 tarihli başvurunuz.

"Kocalarının Göç Etmesi Sonrasında (Çocuklarıyla) Yalnız Yaşayan Kadınların Karşılaştıkları Zorluklar ve Yaşam Stratejileri" başlıklı tez projeniz ile ilgili Ankara Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu'nun 26.06.2025 tarihli toplantısında alınan 4/104 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi saygı ile rica ederim.

Prof. Dr. Harun TANRIVERMİŞ
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Karar örneği (1 Sayfa)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu
Karar Örneği

Karar Tarihi : 26.06.2025
Toplantı Sayısı : 4
Karar Sayısı : 104

104- Üniversitemiz Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Bölgesel Coğrafya Ana Bilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mustafa Murat YÜCEŞAHİN'in danışmanlığını yaptığı, yüksek lisans öğrencisi Yurdanur DALKIRAN'ın "Kocalarının Göç Etmesi Sonrasında (Çocuklarıyla) Yalnız Yaşayan Kadınların Karşılaştıkları Zorluklar ve Yaşam Stratejileri" başlıklı tez projesi Ankara Üniversitesi Senatosunun 25.09.2024 tarihli toplantısında 635/5996 sayılı kararı ile kabul edilen "Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" ne göre değerlendirilmiş, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

ÖZET

Bu çalışma, erkeklerin göç etmesinin ardından Iğdır'ın kırsal bölgelerinde geride kalan kadınların değişen “kadınlık” ve “erkeklik” algılarını, toplumsal cinsiyet rollerini, karşılaştıkları zorlukları, aile içi iş bölümüne ve yalnızlığa bakış açılarını, deneyimlerini, yaşam stratejilerini, beklentilerini ve sürecin çocuklar üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çalışmanın temel amacı “geride kalmanın” özünde ne anlama geldiğini toplumsal cinsiyet perspektifiyle ortaya koymaktır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde kocaları göç etmiş, yalnız veya çocuklarıyla birlikte Iğdır'da yaşayan kadınlarla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve katılımcıların ifadeleri anlamın korunmasına özen gösterilerek doğrudan alıntılar şeklinde sunulmuştur.

Bulgular erkeklerin farklı gerekçelerle ve çoğunlukla yasadışı yollarla göçe –çoğunlukla ekonomik gerekçeler öne sürülerek göç meşru kılınmaya çalışılsa da– yöneldiklerini buna karşın kadınların ve çocukların ekonomik, sosyal ve duygusal açıdan çok yönlü güçlüklerle baş başa kaldıklarını göstermektedir.

Çalışma, Iğdır'da yaşanan göç olgusunun ardından geride kalan kadınların toplumsal konumlarında ve toplumsal cinsiyet rollerinde meydana gelen dönüşümleri, karşılaştıkları zorlukları ve bu zorluklara karşı geliştirdikleri yaşam stratejilerini ortaya koyarak göç araştırmalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, emek göçü, geride kalan kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, Iğdır.

ABSTRACT

This study examines the changing perceptions of “womanhood” and “manhood”, gender roles, the difficulties encountered, perspectives on the division of labour within the family and loneliness, experiences, life strategies, expectations, and the impact of the process on children among women left behind in the rural areas of Iğdır following the migration of men. The primary aim of the study is to reveal what ‘being left behind’ essentially means from a gender relations perspective.

Qualitative research methods were used in the study. During the data collection process, semi-structured in-depth interviews were conducted with women whose husbands had migrated or living alone and who were living in Iğdır with their children. The data obtained were examined using descriptive analysis methods and the participants' statements were presented as direct quotations, taking care to preserve their meaning.

The findings show that men migrate for different reasons and mainly through illegal means – although migration is often legitimised by citing economic reasons – while women and children are left to face multifaceted economic, social and emotional difficulties.

The study aims to contribute to migration research by revealing the transformations in the social status and gender roles of women left behind after the migration phenomenon in Iğdır, the difficulties they face, and the life strategies they have developed to overcome these difficulties.

Keywords: Migration, labor migration, women left behind, gender inequality, Iğdır Province.